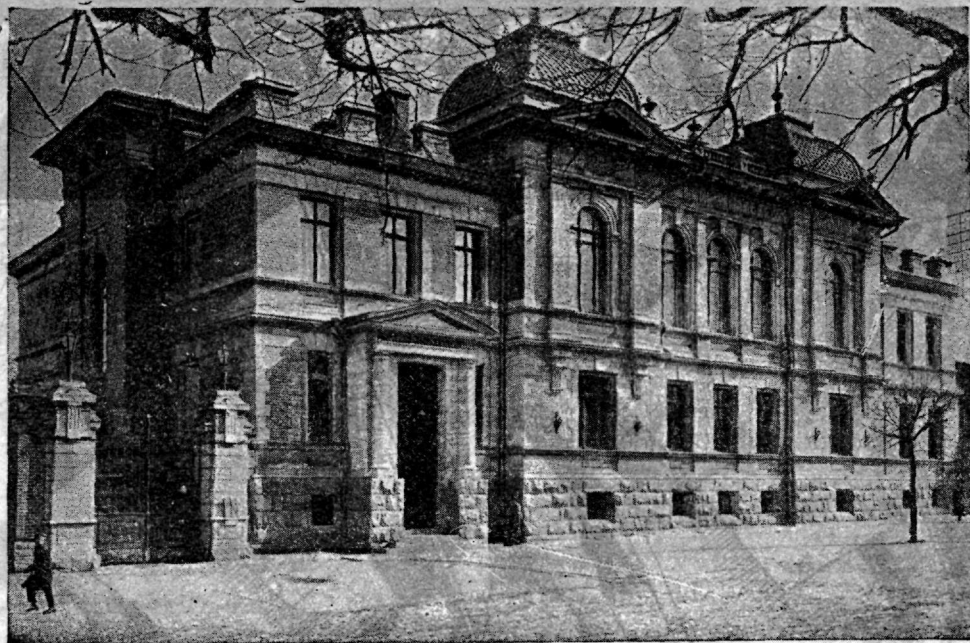

KAITSE KODU!

Lääne maleva aastapäeva paraad ja lipu õnnistamine 4. juulil s. a.

TALLINN. **EESTI PANK** TALLINN.
OSAKONNAD KÕIGIS MAAKONNALINNADES.
TOIMETAB IGASUGUSEID PANGAOPERATSIOONE.

EESTI MAAPANK

Tallinn,

Vabaduse puistee nr. 1.

(Eestimaa Maade

Krediitseltsi majas)

Äritunnid kl. 9—15.

KAITSE KODU!

EESTI KAITSELIIDU HÄÄLEKANDJA
ILMVB KAKS KORDA KVVJ

II AASTAKÄIK

Nr. 14

17. JUULIL 1926

Väljaandja: Kaitseliidu staap. Vastutav toimetaja: V. Neggo. Tegev toimetaja: J. Jaik.

Tellimishind: aastas 600 mrk., poolaastas
300 mrk., veerandaastas 150 mrk., kuus
50 mrk.

Üksiknumber 30 mrk.

Kuulutuste hinnad. 1/4 lehek. 4000 mrk.,
1/2 lehek. 2000 mrk., 1/4 lehek. 1000 mrk. ja
1/8 lehek. 500 mrk. Esimese kaane sisekülj
50%, tagumise kaane väliskülj 100% kallim.

Toimetus Tallinnas, Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis. Telef. 370. Toimetuse kõnetunnid igal teisi-
päeval, kesknädalal, neljapäeval ja reedel kella 2—3 p. l.

Talitus Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse kontoris, Tallinn, Pikk tän. 2, telef. 3-11.

Massi suggestioonist.

Olete tähele pannud invaliidi, kui temast möödub rivis, muusikahelide saatel sõjavägi? Ta sirgub, silmad löövad läikele, käed langevad alla, nagu võtaks vastu paraadi. Ta naeratab näilises õnnes, käib kaasa unistuses kompaniidega, on unustanud oma viletsa oleviku. Ja alles siis, kui viimased rohekad read on kadunud kaugusse, kui vaikinud muusika, ärkab ta olevikku. Ärkab vigasena ja kerajana, nagu ta on seda.

See, mis invaliidi pani sarnaselt kaasa elama, pole niivõrra tingitud ta teadlikkusest kui alateadlikkusest.

Kord üle elatud, kord tuntud muljed, milledest alateadvusse jäänud tumedad märged, nüüd, muusika helisid kuuldes ja sõdurite rütmilisi ridu nähes, ärkavad elule.

Ja üle kõige see suggestioon, mis tekitab taktis, korrapäraselt rütmiseeritud sõjavägi, sellele ei saa keegi vastu panna. See haarab kaasa mitte üksi invaliidi, vaid ka iga pealtvaataja.

Suurt hulka, massi, nähes tekib samuti suur energia, mis kaasa viib iga üksiku, kus kaob isegi üksiku teguvõime, selle individuaalsus, ja hakkab valitsema ainult massi instinkt ja tahe. See on hulga suggestioon, hüpnoos ja viimati siis psühhoos.

Mille muuga seletada ataahe lahinguis, kus hoogu, hüpnoosi alla sattunud sõdurid kolonnides tõttavad kuulipilduja-ka-

hurtulle, olgugi, et nende eelläinutest on mõned langenud ja sama saatus võib tabada ka neid. Nad on teadlikud selles, kuid nad lähevad siiski.

Või jälle, kes on lahinguist osa võtnud, teab, missuguse isesuguse helevuse tekitab see pealetungijate ridades, kui kajama lööb üldine, üle frondi hurraa! Jalamaid liikumise tempo muutub iseene-
sest kiiremaks, tõuseb energia, hoog ja löögivõime.

Jällegi on üksik saanud jõudu ja energiat väljaspoolt. Koguhulk suggereerib üksiku.

Need üksikud momendid on võetud sõjaväest. Kuid täiesti sarnased situatsioonid esinevad ka kodanlises elus. Teatavad vaimlised, eriti usulised liikumised põhjenevad sellel massilisel suggestioonil, hüpnoosil ja psühhoosil. Sama näeme klassivõitluses, massilistes väljaastumistes, streikides ja revolutsioonides.

Mass, hulk, kord omandanud teatavas sihis liikumise, ei suuda enam sellel peatuda või kõrvale pöörduda. Tuntakse selles lähenemist katastroofile — üksikutes päädes, kuid massi psühhoos on niivõrra suur, et kas see hüüd lämmatatakse või siis hävitatakse teisiti mõtleja. Ja katastroof on möödapääsematu, sest et elu juhtima on asunud mitte aru, mõistus, vaid une all olek, haiglane unistus, hinge looritud tumedad aimdused ja utopiad,

psüühiline seisukord, mis kuulub hingehaiguste alla.

Sarnases masselus ei elata mõistuse järele. Eeskätt avalduvad siin instinktid, kired, tunded, antipaatiad ja sumpaatid; kõrgemad elamused: usulised ekstaasid, ka sugulised ekstaasid (orgiad) kuuluvad siia alla.

Selle järele on massilistes liikumistes palju ilu ja luulet. Kuid ka palju toorust, halastamatust, verd ja kättemaksmist. Nii, missugune kirk teatava massi hüpnoosi või psühhoosi aluseks on.

Nii võivad usulised psühhoosid väga helgete legendidena avalduda. Mõeldagu meie „maltsvetlaste“ rasket rännakut Järvamaalt, andes ära talud, Tallinna alla Lasnamäele, ootama „valget laeva“, mis pidi tulema pilves, et kannatajaid viia siit ära „soojale maale“. Ilusamat legendi on raske ette kujutada!

Mõeldagu usklike kannatamise ilu, millist suurmeelt ja jõudu nad siis märtritena avaldanud on, mis ületavad hariliku inimese kandejõu.

Milliselt avaldub klassivõitluslik psühhoos, teavad kõik, kes on puutunud kokku Venemaaga. Teame ka, kuivõrra on see tasakaaluta, meeleoluline, seesmiselt selgroota, usklik, fanaatiline ja enese ainuõiglusse haigelt uskuv.

Aga see on paratamatu niikaua, kuni kannab teda massiline psühhoos, mis on omandanud usu-fanaatilise iseloomu.

Kuigi massisuggestioon, hüpnoos ja psühhoos mõistusega vaadatuina on haiglasel või isegi haiged nähtused, ometigi ei puudu neil tegelikus elus tähtsus ja neid peab võtma mitte kui paratamattusi, vaid tihtigi on nad suure elulise väärtusega. Silmapilkudel, kui kõik kadumas, kui siis osatakse tabada massilise tunde pihta, võib kõik muutuda. Massi tukse, see püstitab ja lammutab rahvaid ning riike, kui ta hakkab käärima. Ta on suurim tegur ajaloo pöörangutel.

Mäletan silmapilku meie vabadussõja algupäevilt. Meie sõjaväed taganesid. Ei kustki kuuldunud midagi lootustäratavat. Meeleolu Tallinna elanikkude hulgas oli väga raske. Siis korraldati tänavatel sõjaväe rongikäik, muusikakoor ees. Ja see mõjus. Vähemalt sel ja järgmisel päeval oli tunne palju kergem.

Sama suure tähtsusega on sõjaväeparaadid, sõjaväe ülevaatused liinil väejuhtide poolt. Tunne ülemjuhatajast möödumisel on sõduris nii suur, et ununevad lahinguvälja väsimus, elutüdimus ja

hallus, et tunned end täiesti uuena loogi-valmis.

Rahvaste elus on samuti oma psühhoosid. On teatavad mälestuspühad, isikud, või isegi teatavad mälestusasjad, millede puhul, mida nähes või nimetades, omandatakse ja saadakse uut jõudu ning usku.

Siin on suure tähtsusega kogu rahva pühad, kokkukogumissilmapilgud.

Meil on saanud sarnaseks „lauupeod“. Need olid ainukesed kokkukogumise võimalused surve ajal. Nende kaudu siis levis iseteadvus ja usk enestesse, oma tulevikku. See kultuurne eneseleidmise ja usuäratuse moment on jäänud meie laulupidudele siinemaani.

Õigusega lausus hiljutisel Tartu laulupeol pidukõneleja: „meie oleme endid vabaks laulnud.“

Viibides Tartu laulupeol, mis ideeliselt kõigiti õnnestus, kus pealtvaatajate hulk tõusis mitmekümne tuhandeni, selge sinise taeva all, kadudes hulka, haaratud valitsevast meeleolust, püüdsin enesele selgeks teha, mis minusse kõige enam mõjus.

Laul, nagu see olema peaks? Kuid vaevalt. Laul moodustas või andis sihi massi meeleolule. Kõned tõstsid seda meeleolu edasi.

Ja kui siis ringi vaatasin: igal pool inimeste meri, — siis veeresid pisarad, ja seda paljudel. Kuid — laulud, meeleolult ja muusikalt, olid siiski rõõmlaulud, pealegi rahvas ulatas niivõrra kaugele, et äärtel mõju võrdlemisi väike oli; kõned, kuigi need kutsusid esile halle mälestuskujusid minevikust, olid täis usku endasse ja tulevikku. Aga ei saanud varjata pisaraid.

See oli hulga pühituslik suggestioon. Asetatud silmsilma vastu poolesaja tuhandelise inimhulgaga, kes tulnud ülendama meeli laulus — just see teadmine kavatsuste ja ootuste täitumisel suggereeris, lähendas ühe teisele, pani kogu hulga kaasa elama ja tundma samu tundeid, tundeid pühitsetud ilus.

Ei ole sõnal seda uskumapanevat, kaaskiskuvat jõudu, mis on hulgal. Ei ole ükski vanne kindlam sellest, mis vannutakse, töötatakse hulga poolt või selle pealt kuuldes. Ja kui inimesi tahetakse panna tundma, kaasa elama, mõtlema teatavas sihis, siis korraldatakse meeleavaldusi, manifestatsioone. Sest igal pool annab end kasutada massi suggestioon. Kuid see on nagu kaheteraga mõök. Samuti nagu võib teda kasutada loovaks tööks, üleva-

teks silmapilkudeks, võib teda ka kasutada mahakiskumiseks, hävituse ja kadu seemendamiseks.

Kuid massihüpnos ja -psühhoos jäävad rahvaste võitlustes ja elus ilusama-

teks, helgemateks, jõuduandvamateks, lootuskandvamateks teguriteks. Selle kui niisugusega peab eriti arvestatama ja juhtima seda loovaks tööks.

J. P.

Kaitseliitlaste väljaõppe korraldamine maa malevais.

(Väljavõtteid malevkondade pealike kursustel peetud referaadist 16. jaanuaril 1926. a.)

Et mingisuguseid ülesandeid täita, on tarvilik vastav ettevalmistus nii organisatsioonile tervikus kui ka tema üksikutele osadele ja üksikutele liigetele.

Ülesannete täitmise mõttes sarnaneb kaitseliitlane väga paljudes asjus kaitsevälasele, pealik allohviterile või ohvitserile, muidugi vastavalt ülesannetele ja kohale.

Siit järgneb, et ka väljaõpe paljudes küsimustes peab kandma kaitsevälase väljaõppe ilmet. Lahkuminekuid on muidugi õppemetoodides, ainete liigituses ja ainete rohkuses või sügavuses: ni mitmekesine peab olema õpetusviis kui mitmekesine on meie kaitseliidu organisatsioon koosseis. On ju olukord isesugune linnas, isesugune alevites, tööstuskohtades ja isesugune maal. Ka maal on omakorda olukord õige mitmekesine. Seepärast peab väljaõppega käsikäes käima allüksuste organiseerimine, selle eesmärgiga, et luua enamvähem soodus pind, mis võimaldab õppuste korraldamist.

Tõuseb üles küsimus: missugune koondusüksus, meie maaolusid arvesse võttes (räägin peaaesjalikult väljaõppest maal), ja arvesse võttes ka nüüdisaja lahingupidamise viise, oleks otstarbekohane selleks, et saada paremaid tagajärgi kaitseliitlaste igakülgse ettevalmistamise ja ülesannete täitmise juures?

Peame pidama meeles, et oleme väikerahvas, kelle sõjaväes iga üksik võitleja peab moodustama omaette lahingüksuse. Meie võitlusviisides on eriti tähtis ja otegevus. Jagu peab ettevalmistuse saama sarnase, et võib tegutseda täiesti iseseisvalt ja seda ka suuremate üksuste koosseisus. Jao iseseisvat tegevust on kõrgelt hinnatud juba ilmasõja ajal — nii tunnistas marssal Foch, et „jao ülem võitis sõja“.

Meie kaitseliidu organisatsioon maal räägib aga iseäranis suurelt jao kui üksuse kasuks. Maksab aga tuletada meele maa malevate üksikute malevlaste asukohti ning meie seisame otsekohe tarviduse ees: luua niisugused üksused, mis võimaldavad oma liigetele sagedamini ja hõlpsamini kokku tulla.

Seda nõuet rahuldav üksus on jagu. Niisugune üksus, hea ja otstarbekohase väljaõppe järele, võib meil kujuneda tähelepanuväärt jõuks.

Meie vabadussõjas tegutsesid peaaesjalikult väikesed osad ja heade tagajärgedega. Partisaansalkade ettevalmistusel ei või olla juttugi muust kui üksikutest väikestest gruppidest, kes, olles korralikult ette valmistatud, võivad täita suuri ülesandeid.

Kuid üksikud osad (jagu) on siis tugevad, kui selle moodustajad üksikud liikmed on hästi õpetatud, kasvatatud ja vilunud. Siit tõusebki küsimus: kuidas korraldada kaitseliidus õppusi?

Enne aga kui asuda üksikasjaliselt väljaõppe või õppuste korraldamise juure, peame tuletama meele, missugused võitlusvahendid meie kaitseliidu organisatsioonil on olemas ja missugune väljaõpe selletõttu on eestkätt mõeldav.

Pearelvaks meil on jalgväe vintpüss, ka 9 m/m püstol-brovning ühes teiste vähemakaliibrilistega, ka käsigranaat, mõnel pool mõni üksik kerge kuulipilduja või automaatpüstol.

Vastavalt sellele on meil tegemist peaaesjalikult kaitseliitlase-jalgvälase väljaõppega. Ratsaosad, mis meil maal olemas ja saavad olema, ei erine jalgväe ülesannetest. Hobune, mis teeb kaitseliitlase ratsakaitseliitlaseks, jääb peaaesjalikult ikkagi ainult liikumisvahendiks, kuna taktikaliste ülesannete täitmine ratsanikul oleks sarnane jalgvälasega. Erand võiks olla ratsarivi vormide kätteõppimise mõttes, mis tarvilik teatavatel esinemistel ja väljasõitudel oma ülesannete täitmisele. Mis puutub aga ratsutamisesse sportlikust seisukohast vaadates, siis tuleb küll soovitada, et just ratsutamise peale pandaks rohkem rõhku. Kui meil on olemas ilusad hobused ja noormehed kaitseliidus, siis peaksid ajajooksul ratsaosad meil kujunema tõsiseks uhkuseks. Et jõuda selleni, on jällegi vaja aina õppust ja harjumusi. Kordan veel — sõjaliste ülesannete täitmisel ratsanik ei või suurt anda, võib küll olla tähtsamaks teguriks side- ja teadete viimise teenistuses.

Et pidada sammu ajaga, on meie k.-l. organisatsiooni esimeseks ülesandeks panna pearõhku pealiku valiku ja ettevalmistuse peale. Võttes arvesse, et organisatsioon töötab meil juba pikemat aega, loomulikult ka pealikud olemas on, jääb meil üle kanda hoolt selle eest, et neid va-

rustataks teadmistega ja võtetega sedavõrd, et nad suudaksid iseseisvalt oma allüksusi juhtida ja välja õpetada kõgil tarvilikkudel aladel.

Maleva koosseisus on ette nähtud üks instruktor, kelle peaülesandeks on tegelik õppuste läbiviimine temale antud juhtnõrde järele. Eel-pool püüdsin alla kriipsutada jao tähtsust nii õppustel käimise võimaluste kui ka ülesannete seisukohalt. Kui seda nii võtta, siis peab ka hoolitsemise õppuste korraldamise eest, et see sünniks jagudeviisi, mis teeks võimalikuks üksikute kaitseliitlaste õppustest osavõtmise. Sarnasel korral ei ole raskusi ei ruumide ega õppeplatside küsimuses, sest selleks kõlbab iga talutare ja iga karjamaa-maastik. Kokkutulek aga viidab vähe aega, ja olles hästi korraldatud, võib õppus suurelt pakkuda huvi.

Peame küsima: kas on võimalik jaoviisi väljaõpetamist panna pälgalise maleva instruktoriga peale? Kas seda suudab isiklikult läbi viia kompanii või malevkonna pealik? Peab vastama otsekohe, et see võimalik ei ole. Sest võiksime siin lihtsalt arvudega vaadelda. Kui malevas on umbes 2000 meest, siis, analoogiliselt kaitseväge jaotusele, annaks see 200 jagu. Meil aga, olude sunnil, ei või jagusid arvata igalpool 10-mehelisteks, sellega oleks jagude arv veel märksa suurem.

Et midagi õpetada, et asja huvitavaks teha, selleks ei jätku ühest õhtust ega ühest päevast tööks ühe jao juures. Nii on selge, et instruktorit jao välja õpetamiseks anda ei saa. Tuleb otsida teisi võimalusi.

Praegust olukorda arvesse võttes on kõige otstarbekohasem korraldada pealikutel väljaõpet malevas oleva instruktoriga ja võimaluse korral ka kaitseväge instruktorite kaasabil.

Pealikutel väljaõppe korraldusi võiks teostada nõndanimetatud pealikutel lühikesel ajaliste kursuste näol.

Kursused pealikutele peavad olema lühikesajalised ning seda just sellepärast, et pealik on sama kodanik-kaitseliitlane, kellel on omad igapäevased mured ja majapidamine. Kestvaid kursusi ja pikale venivaid kursusi, s. o. vahe-aegade, ei loe mina otstarbekohaseks, sest puudub huvi nende vastu ja võimalus nendest osa võtmiseks. Toetan 2—3-päevase või õhtuste kursuste süsteemi. Kui aga olud lubavad, koostes pealikutel poolest jäädav, siis võib muidugi korraldada pikaajalisi kursusi (linnad) (Kalevi malevkond Tallinnas). Sellele vastavalt peab ka kursuste programmi kokku seadma, hoolitsedes selle eest, et kursus oleks huvitav. Pean veel tähendama, et väljaõpet korraldades on just soovitatav seda teha pealikutel ette valmistades, et nemad ise oma allüksustes suudaksid korraldada väljaõpet (rivi, lahingdrill).

Kursuste programmi kokkuseadjal peab olema teada kursustele hariduslik tasapind, missuguse sõjaväelise ettevalmistusega on kuulajaskond (kas veneaegne, vabadussõja päevilt, viimase aja ettevalmistusega või täitsa sõjaväelise ettevalmistusega).

On sarnased andmed käepärast, siis on võimalus kursuse kava kokku seada, kursuse ulatus (aine) ära määrata ja ette valmistada kursuste vastu.

Pea kursuste vastu ettevalmistust tähtsaks ülesandeks ja mõtlen selle all järgmist:

- 1) tuleb määrata ära, missugused ained kavasse võtta (programm).
- 2) määrata ära ainete ulatus.
- 3) eelmiste küsimuste alusel selgitada kursuste kestvus.
- 4) määrata ära kuupäev ja kellaaeg (iga tund) läbivõetava aine jaoks (seada kokku tunnikava).
- 5) ette näha, kes missugust ainet õpetaks.
- 6) anda kursustele sarnane ulatus, et pealikutel nende teadmistega suudaksid edukalt töötada, kuni uute kursuste korraldamiseni.
- 7) valmistada ette ruum, õppeabinõud ja vahendid selleks, et võimaldada piltlikult õpetada ja kergemini aru saada.
- 8) hoolitseda, et kursused oleksid praktilised, näitliku iseloomuga, ja pealikutel saaksid tegelikult kaasa teha.

II.

Mida on vaja teada meile esimeses järjekorras? Et vastata küsimusele, püüame selgitada kaitseliitlasele kui ka jalgväelasele tarvilikud õppealad.

1) Kõigepealt on kaitseliitlane meie organisatsioonis reasvõitleja. Temal on tegemist rivi-ga. Rivi mitte tundes jääb kaitseliitlane teistega kokku puutudes araks ja kohmetuks, sellepärast on rividrilli tundmine ja selle järjekindel harjutamine tarvilik (Allikaks — jalgväe määrustik).

2) Iga relvaga varustatud võitleja peab tundma vastavaid võitlusviise, s. o. peab olema ette valmistatud. Tähendab: lahingdrilli tundmine ja selle peavormide täielik kätteõppimine on tarvilik. Seda mitte tehes võime tõsisel silmapilgul sattuda niisugusesse olukorda, et kaotame tegevusvõime ja kannatame suuri kaotusi. Muidugi järgneb siis hukkamõistmine ja süü langetamine pealiku peale, „miks ometi küllalt välja õpetanud ei ole.“ (Allik — jalgväe määrustik; Jalgväe jagu — Dunkel.)

3) Maamalevates, nagu eelpool selgitasin, on malevlased asetatud üksikult, jaod on tihti eemal suurematest keskohtadest. Tegevuse korral, mis võib sünnida öisel, udusel jne. ajal, võib tulla tarvidus liikuda ja tegutseda teatud suunas. Ette

võib tulla tundmatu olukord ja maastik; teel võib vaenlane takistajaks olla — tähendab, tarvis on tunda luureteenistust tema mitmesuguste eriosade näol (maastiku-, lahingu-, teede- j. n. e. luuret). Samuti on vaja osata orienteeruda maastikul ja kasutada kaarti (Lahingu juhatus — Reek, Sõjateadlane. Topograafia kursus — Bach).

4) Kaitseliitlane kui jalgväelane peab tundma jalgväe relvu ja nende omadusi, s. o. peab õppima tundma temal tarvitada olevate relvade materjalosa, et ta ise suudaks kõrvaldada kõik ettetulnud tõrked ja vähemad puudused. Peab tundma laske-eeskirja peanooteid, mis aitavad kaasa üksuse lahingväärtnuse tõstmiseks.

5) Kaitseliitlane on võtnud enda peale riigija seltskonna, varade kaitsmise, s. o. ta peab olema tuttav vahiteenistusega.

6) Valveteenistuse tundmine on samuti esimese järgu küsimuste seas.

7) Laskeharjutuste läbiviimine vajab väljaõpet, sest ei ole lubatav, kui see muutub korratumaks paugutamiseks. Laskmise osavus meie ridades on üks suurem ja tähtsam ülesanne. Korraliku laskeharjutuse läbiviimises on viimasel ajal tehtud suuri edusamme, on palju ilusaid võtteid, mis aitavad edendada laskeosavust.

Need oleksid ehk kõige esimesele plaanile asetatavad õppeained, ilma millede teadmata meie kaitsejõud ei saa olla korralik. Need nõuded käivad nii linna kui ka maa kohta. Linn aga peab sellele lisaks võtma veel hulga teisi tähtsaid alasid, milledest võiksime nimetada: 1) tänavvõitlust, 2) majade puhastamist vaenlasest, 3) automaatrelvade tarvitamist (kerge- ja raskekuulip.), 4) soomusautode tegevust, 5) võitlust lennukite vastu j. n. e.

Kuidas just õpetada üksikuid aineid, selle selgitamist mina ei loe oma ülesandeks, sest see on puhas metoodika küsimus.

Peale rivi ja lahingettevalmistuse on veel hulk alasid, mida õppuste korraldamisel ei või jätta tähele panemata ning millele algusest peale tuleb anda esimese järgu tähtsus.

1. Distsipliin. (Kent — Sõduri lisas.) Kui vaadata kaitseliidu kui organisatsiooni peale, mis tahab olla vabatahtlik, seltskondlik organisatsioon, rivilise ja sõjaväelise ilme ja omadustega, siis peame nõudma ja kasvatama organisatsioonis eneses kõige pealt head korda (distsipliini.) Seda saame aga kätte kavakindla õpetamise, harjutamise ja nõudmiste näol. Iseenesest ei sünni midagi. Ka kõige paremates organisatsioonides (ehk julgen nimetada üliõpilaste selts-korporatsioon), kus on tegemist ainult haritud liigetega, on tarvilik alaline valve, teatud surve selleks, et kodukorras ette nähtud abinõude

varal täita samas ülesseatud nõudeid ja püüda eesmärgi poole. Mida enam harjumusi, mida enam omaksvõetud reegleid ja kombeid, seda korralikum on organisatsioon.

Olles alles arenemisaegjärgus on meie kaitseliidu organisatsioonis just tähtis väljaõppe kõrval igal sammul oma liigete seas süvendada distsipliinitunnet (muidugi nende tegutsedes kaitseliitlastena). Kuidas seda kätte saada, selleks on väga palju võimalusi ja teid. Üldsõnadega ütleksin aga, et paremad abinõud on isiklik eesküju, alaline tehtud eksisammude kindlaks tegemine ja lahendamise vastavalt olukorrale.

Tahan paari sõnaga peatuda distsipliini küsimuse juures, minnes välja õppuste korralduse seisukohalt. Küsiksin: kas on tarvilik seda võtta eratunnina kursuste kavas? Oma arusaamise järele loen seda tarvilikuks ja peaaugult maal ja esialgu. Rahva seas maal mõistetakse distsipliini all „veneagest sõjaväe teenistust“, mille kohta on arusaamine, et see on kole. Ka kaitseliidust püütakse tihti aru saada kui mõningast „kroonuteenistusest“, sest kui mehel püss käes, siis on ta „soldat“. Sarnane arusaamine on ka mõnel pool põhjuseks, miks mõned kodanikud jäävad eemale kaitseliidust.

Kursustel või õppustel, võttes kavasid distsipliini tunni, kriipsutame alla selle tähtsust ja paneme maksma tema õige mõiste meie seisukohast. Kaitseliitlasele on vaja teha selgeks:

1) Mis on distsipliin? Distsipliin on harjumuse ehk õppuste teel välja arenenud tunne, mis juhib inimest tarviduse juure — saada aru oma jõust, rakendada see jõud ühiskondlikele ülesannetele ja täita oma kohuseid puhtama südametunnistuse järele“ (Kent'i järele).

2) Näidata ära ja teha selgeks, et distsipliin on sama vana kui inim põlv, on olemas looduses, et ilma selleta elu üldse ei ole mõeldav.

3) Teha selgeks, et distsipliini valmis idee on sõjaväkke võetud elust; ainult siin on see oma eesmärgi kohaselt vastavatesse raamidesse tööle rakendatud.

4) Näidata ära, kuidas kultuurriigid ikka enam ja enam lähenevad sõjaväelise-pedagoogilistele põhimõtetele. Lööb läbi kasvatus, kõlblise kohustunde ja ülesannetest arusaamise idee; hirmu asemele astub kasvatus.

5) On vaja teha selgeks, milline on korraliku isiku (distsiplineeritud isiku) mõju ümbruskonna peale ja milline on distsiplineeritud üksuse väärtnus.

Kõiki neid küsimusi, nii sõjaväelise väljaõppe alal kui ka sisse kasvatuse alal, teostavad pealikud, kusjuures aga tööjaotuse põhimõte peab olema selge. Nimelt peab iga pealik eestkätt teadma, missugune ülesanne ja missuguses

ulatuses tema tegevusalana käsitatav. Muidugi on nõuetav, et iga pealik oma allüksuse ellu puutuvate küsimuste alal just võimalikult suuremat enesealgatust üles näitaks. Lõpetades esimese järgu tähtsusega ainete käsitamist õppuste korraldamisel tahan pöörduda tähelepanu sellele tösi-

asjale, et terve väljaõpe ja kaitseliidu kui organisatsiooni edendamine ja arendamine peab olema ja jääma teguvõimsate juhtide asjaks, eeskätt nende algatus ja tegevus suudab viia kaitseliidu sisemist elu otstarbekohasele kõrgusele.

G. V.

Mõisamehed.

Pilt Eestimaa vanadest aegadest.

V. Neggo.

(Materjalina tarvitanud: 1) Balthasar Russow — Chronica der Prouintz Lyfflandt... bet hin dat... 1583. Jar, Riga 1857, 2) Salomon Henning — Liffelndische Churlendische Chronica von 1554 bis 1590, Riga 1857, 3) Wilhelm Christian Friebe — Handbuch der Geschichte Lief-, Ehst- und Kurlands, III., Riga 1793. 4) Dr. Ernst Seraphim — Livländische Geschichte, I u. II, Reval, 1897, L. Arbusov — Grundriss der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, Mitau 1890, 6) Dr. Ernst Seraphim — Klaus Kursell, Reval 1897, 7) Dr. F. G. von Bunge — Der Orden der Schwertbrüder, Leipzig 1875 ja 8) Carl Russwurm — Nachrichten über Alt-Pernau, Reval 1880.).

Kuuetiskümnenda aastasaja teisel poolel, kui „pühal Maarjamaal“ igäüks igäuhega võitles, venelased, rootslased, daanlased, poolakad, ordumeister Kettler, Saaremaa hertsog Magnus jne. jne. võimu enda kätte kiskuda püüdsid, vajati sõjapidamiseks peajasjalikult tublisid väejuhte ja vilunud sõjamehi ja ka hästi täidetud kassasid, et neid endale palgata, sest tol ajal tugenes kogu sõjaväeline süsteem pea ainuüksi palgatud vägedele pidamisele. Kellel ei puudunud raha „jumalakartlike“ maasulaste (Landsknecht) palkamiseks, võis saata suuri sõjavägesid võitlusse, kes aga istus tühja kassa taga, ei leidnud ühtki sõjameest. Endastkimõistetavalt asus seesuguste väeosade juures rahvuslik moment sootuks tagaplaanile. Mehed igalt maalt ja igast rahvusest, kes aga küllalt vägevalt mõõka mõistsid tarvitada, moodustasid tolleaegseid väeosasid. Tol ajal oli Rootsi kuningas Erik XIV vallutanud osa Eesti- ja Liivimaast, mida tuli kaitsta nüüd venelaste, poolakate ja daanlaste vastu. Rootsi vägedes leidis küll ka mobiiliseeritud omamaalasi, kuid ühelt poolt said ka nemad palka ja varustust ning teiselt poolt ei jatkunud neist Rootsi vägede ridade täitmiseks, mispärast võraste „maasulaste“ ja ratsameeste palkamine muutus mõõdapääsmatuks. Selleks oli „pühal Maarjamaal“ küllalt võimalusi, sest selle maa kuumal pinnal leidis rohkesti mehi, kes ainult sõjale soovisid elada. Siin uitas ringi Saksa „maasulaseid“, keda ordumeister oli palganud, kui ta tsaar Joan Hirma vastu vägesid koguma pidi, ja kes nüüd peremeheta ja palgata oma teenistust pakkusid sellele, kes neile suutis palka maksa. Siin asus aga ka hulk

mõisnikke ja teisi sakslasi, kes olid kaotanud kogu oma varanduse peale mõõga ja heal juhusel ka hobuse. Ka nemad, kes möödunud pikal sisemise ja välise lagunemise aegjargul oma poliitilise südametunnistuse hoopis olid kaotanud, tunnistasid selle oma isandaks, kes neile maksis kõlisevat kulda.

Õige isesugune on pilt, mida kujutab tolleaegiste sõjasulaste organisatsioon ja sisemine elu-olu. Ei ole huvituset seda lähemalt vaadelda, kuna temas peegelduvad tolle metsiku aegjargu pahed ja iseloomustavad jooned.

Nagu Saksamaal ja mujal Euroopas ei köitnud ka „pühal Maarjamaal“ isiklik side maasulast või ratsameest oma isandaga, keda ta teenis. Temale maksid ainult sõnad: „Kelle leiba ma süön, selle laulu ma laulan“. Mis pidi teda ka köitma maa külge, kus ta ei olnud sündinud, mis kuningaga, kelle eest ta kõliseva kulla eest, mille peale pealegi tihtigi õige kaua oodata tuli, oma naha turule viis? Ainuüksi pealikuaga, kes tema palkas ja väeosa (lipu) kokku kogus, mille ta end kohustanud oli kuninga jaoks kokku ajama, oli tal tegemist, ainult kaaslaste, teiste maasulaste, ringkonnas, kelledega teda sidusid ühised laagriseadused, ühised ohud ja ühine saak, tundis ta end kodus olevat. Poliitilist meelust tal ei olnud, ei võinudki olla, maasulaste kogukond oli ta maailmaks. Nendega ta juubeldas ja prassis, ühes nendega ta võitles ja suri. Ta ülemaks oli pealik, kes 300—400 palgatust koosnevat „lippu“ käsutas. Selle asetäitjat nimetati leitnandiks. Tähtsaks isikuks oli lipnik, kes „pidi olema vapper ja lustilik mees, esimene tormijooksu ajal, muidu eestkostja ja rahusobitaja, kes langes sõjakohtu alla, kui ta lah-

kus kindlusest või kindlustatud paigast enne kolmekordse pealetungi abisaamata vastupidamist.“ Mitte vähem tarvilik kui lipnik, kes laia rasket lippu „õige kunstlikult lehvitada pidi mõistma“, oli veltveebel, see väeosa (lipu) „õppe-meister ja tark mees“, kelle ülesandeks oli ühes lihtveeblitega „lippu“ lahingukorda seada, kui asi tõsiseks muutus. „Lipu“ õigeks mõistmist ja kombeid pidi ta hästi tundma, kuna ta ju sulaste valitud usaldusmehena nende soove ja kaebusi „karmile“ pealikule pidi esitama, kes liigagi tihti neile pidi alistuma. Distipliini mõttes ei olnud see amet just kõige soodsam,

tapamõõka vöö küljes. Paha oli asjaolu, et „püha Maarjamaa“ lippudes sootuks puudus Saksamaa väeosades tuntud „kärameister“, kes mitte ainult kogu naiste-, kokkade-, kaubitsejate- ja teenritekarja korras hoidma, vaid teda ka lahingu puhul nõnda paigutama pidi, et ta esiteks võitlejale jalgu ei jäänud ja teiseks väeosa vägevust näiliselt nõnda suurendas, et sellele vaenlase silmis „mõtleva sundiva välimuse“ andis. Igasugusest „võõrist“, nii naistest kui vankritest, ei olnud „pühal Maarjamaal“ tõepoolest puudust, kuid kuna tal puudus „kärameister“, siis puudus tal ka „mõtleva sundiv

Leedu kaitseliitlaste külaskäigust.

Leedu kaitseliitlased Eesti kaitseliidu kõrgemate juhtide saatel Seltskondliku Maja ees.

1) Leedu kaitseliidu üldjuhataja, end. sõjaminister kolonel Daukantas, 2) Leedu kaitseliidu sõjaline juhataja major Kalmatavicius, 3) Eesti kaitseliidu ülem kolonel J. Roska, 4) K.-l. staabi ülem kolonel J. Vende, 5) Tallinna maleva pealik kolonel F. Pinka ja 6) Saaremaa maleva pealik major Teiman.

Leedu kaitseliitlased küllastasid hiljuti oma põhjapoolseid naabreid. Õppereisi peasihiks oli Soome, kuhu jõuti 23. juunil ja kus viibiti 10 päeva, et tutvuneda Soome kaitseliidu korraldusega. Tagasisõidul peatusid Leedu külalised lühikest aega ka Tallinnas, kus meie kaitseliidu kõrgemate juhtide poolt korraldati lühike koosviibimine Seltskondlikus Majas. Leedu õppereislaste hulgas oli ka kolm Leedu naiskaitseliitlast, kellest kaks on pildil näha. Pikem ülevaade Leedu kaitseliidust ilmub „Kaitse Kodus!“ edaspidi.

kuna veltveebel ainult siis oma kohal võis püsida, kui ta sulaste tihti põhjendamata nõudmiste teostamist suutis suruda läbi. Äärmiselt tarvilik mees oli ka kortermeister, kellel tihti sulastega oli õige raske läbisaamine, kui kortrid halvad ja toitu vähe. Kui õhtul jõuti mõnda peatuskohta, siis kogusid end ta ümber rottmeistrid, roodude (Rotte) endi valitud juhid. Roodu kuulus kümme harkpüssi või piiki, 8—10 roodu moodustasid kompanii ja 4 kompaniid — „lipu“. Rottmeistrid heitsid oma noad kortermeistri sõjakübarasse, mis peale see nad tagus nende majade ustesse, kuhu sulased pidid asuma korteri. Seal, kus roodu sulased oma rottmeistri noa eest leidsid, oli neil õigus kortrisesse asuda. Kuid keegi ei olnud nii kardetud kui timukas, kes kandis punast veresulge kübara ja laia

välimus“. Nii ühe kui teise võitleva poole „lipp“ nägi liikumise ajal välja kui rändav laager. Ees pealik lehviva sulega laia kübara küljes, 18-jalane piik õlal, mõök vööl. Ta järele sammuvad samal kombel roodud, ainult selle vahega, et igal teisel asub piigi asemel harkpüss õlal. Lohmakalt sammuvad nad edasi, vammuse käised lõhestatud, pingul jalgade ümber asuvate pükste kumbki sääri isevärvi. Väeosa keskel lehvib laia lipp. Lõpuks kolisevad moonavankrid, millel istuvad naised, lapsed ja haiged, nende ümber käratsevad kaubitsejad ja igasugu keksleja rahvas, pillimehed ja sihitä lonkijad, keda korras hoida, eriti veel ilma „kärameistriga“, on väga raske.

Küll moodustas maasulaste jalgvägi ka Liivi- ja Eestimaal otsustandva väeliigi, nagu seda juba Plettenbergi aegsed võitlused vene-

lastega olid näidanud, kuid ka ratsameesteta oli võimatu läbi saada, eriti Joani kiiresti liikuvate vägedega võitlemisel. Nende ratsameeste organisatsioon oli samane nagu maasulaste oma, samad ametid, samad määrused leidusid ka neil. Väikesed erandid — näit. nimetati „ratsalipu“ pealikut enamasti rittmeisteriks — on tähtsusetud.

„Ratsalipud“, keda pärast „püha Maarjamaa“ lagunemist Eestis ja Liivis kohtame, koosnesid n. n. „mõisameestest“.

Mida tähendab see nimi ja kes olid mõisamehed?

„Mõisameeste“ nime leiame juba ordu ajal. Juba XIV aastasajal oli ordul õige tugevaks toeks n. n. „lihttallivendade“ ehk „Liivimaa isandate teenistuses asuvate lihtteenrite“ ehk ka „mustapeade“, see on „püha Maarjamaa“ valitsejate Saksa soost teenijate organisatsioon. Nad valisid endile püha Mauritsiuse, keskajal sõjameeste poolt üldiselt austatud pühamehe, eestkostjaks, võtsid endile vapimärgiks moorlase pea valge sidemega ja eraldusid piinlikult maavalitsejate pärismaalasist teenijaist. Peaaegu kõigis ordulosses ühinesid nad — lossivogtid, õuekohtunikud, kantsikrahvid (Burggraf), maasulased, kirjutajad, kantsleiametnikud, sõjamehed, sepad, kokad, pagarid ja majateenijad — ühiseks teenistuseks „meie Liivimaa kalli neitsi (Maarja) vendluses“, et edendada ordu kui ka iseendi usulisi ja ühiskondlikke huve. Kui pärast Liivimaa konföderatsioonimaad ühendas, ühinesid losside üksikud vennastused ülemaaliselt üheks suureks korporatsiooniks. Seeläbi hakkasid nad, kuna nad maavalitsejate saatjatena maapäevadele ratsutasid ja siin ühiseid nõupidamisi korraldasid, teatud poliitilist osa mängima ja kes teab, kas nad viimati mitte uut poliitilist seisust ei oleks hakanud moodustama, kui mitte venelased „püha Maarjamaad“ poleks vallutanud. Nõnda kujunes teiste Liivis ja Eestis keskajal nii ohrasti leiduvate seisuste kõrval uus ordu „mõisameeste“ seisus, m'elles maa aadlimehed, kes orduisse endasse ei pääsnud, arvuliselt mõjuvat osa mängisid ja nii mõnigi Riia, Tallinna ja teiste linnade kodaniku poeg tegevusala ja uut seisuseau leidis.

Ordu kokkuvõrjemise järele oli paljudel, kes varem ordumantid ja -ristid all endale ülalpidamist olid leidnud, võetud võimalus seda ka tulevikus nii kergel viisil endale muretseda. See saatus tabas õige mitmeid ordurüütleid, kes ilma isikliku varanduseta asjata tasu peale olid oodanud. Eriti aga sai mõne komtuuri, vogti või muu sarnase sulastepere seda oma naha peal tunda, mis tähendab leivata olek, sest siin vabastati kõik ametist, alates voorisulastest teeniva lihtrüütlini, sest see laenumaa (Lehn), mis anti endisele komtuurile või vogtile, ei võimaldanud ju ammugi enam neid sissetulekuid, mis

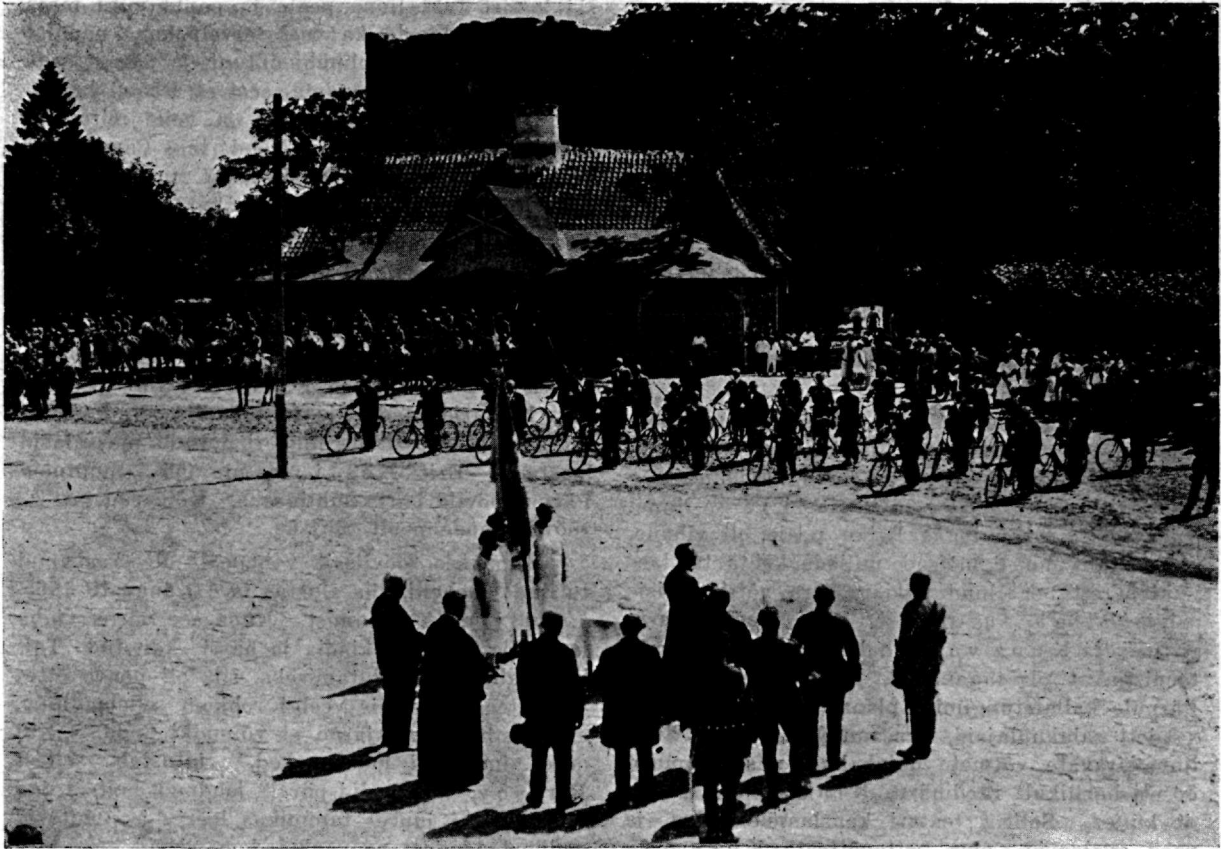
varem oli saadud. See ametist vabastatud „rüütilline rämps“, nagu nimetab teda ajaloolane Friebe, tundis siiski veel näljast kuumaks koetuna tungi rüütilliste tegude järele. Ja seepärast, et mitte nälga surra, muutus kõik röövliks.

„Mõisameeste“ nime all heitsid siis nüüd aadlikud kui ka mitteaadlikud kokku, moodustasid endi keskel kompaniisid, valisid endile juhte, müüsid end ja oma teenistust poolakatele, rootslastele, daanlastele ja isegi venelastele, kellele aga juhtus, ja röövisid ja laastasid selle oma juhusliku peremehe sõjameheks olemise kilbi all Eestis ja Liivis nagu „sündinud panduurid“, ütleb Friebe.

Rootslastele, poolakatele ja daanlastele olid nad äärmiselt tarvilikud, sest nad tundsid kogu maad ning neil oli sugulasi ja sõpru igal pool. Et nad aga oma kodumaale rohkem armu oleksid annud kui võõrad maasulased ja venelaste ja tatarlaste karjad, sellest ei maini kroonikud mitte kuski, kelledest üks neid isegi „perturbatores patriae“ (kodumaa laastajad) nimega ristib. Nad olid moraalselt langenud, metsikud kaimud, kes ainult seda teenisid, kes neile rikkalikult tasus, ja truuduseta kohe igale isandale jumalaga ütlesid, kelle kassa tühjaks hakkas saama või keda keegi teine kõrgema tasupakkumisega ületas. Kes Russovi ja Renneri, Salomon Henningi ja Kelchi kroonikaid loeb, see võpatab nende meeste jõleda vastiku tegevusega tutvunedes, kes Eesti talupoega nii oma kui vaenlase mail pinnisid ja rõhusid, kes röövisid kui kõige alatamad teeröövlid, prassisid ja juubeldasid nagu kõige sügavamal rahuajal ja võrdlematu truudusetusega täna seda, homme teist vürsti teenisid, „nagu talitaks ja mängiks mõned neist nende kätte usaldatud kantsidega nagu lapsed mängukuulikestega“, ütleb kroonik Henning. Ja seesama Henning kirjutab neist, kui nad, kes praegu alles daanlaste teenistusse olid astunud, aastal 1576 Läänemaa kindlad lossid äraandlikult venelastele üle andsid, „et tol ajal, kui teade sellest äraandlikust üleandmisest Riiga ja Leedumaale jõudis, üks kõrgest soost Poola isand öelnud olevat. Liivimaa mõisamehed olevat ammugi juba mõlema käe sõrmed ära vandunud; kui nad nüüd edaspidi veel vanduma (töötust andma) peaksid, peaksid nad end selili asetama, jalad üles tõstma ja varvastega töötust andma.“ Ajajooksul hävines isegi seni hoitud rüütillise oleku väline ilme ja häbita jäeti kindlad kantsid maha vastupanu katsumata. Nõnda juhtus see aastal 1576 Haapsalu lossiga, mille langemisest Russov õige drastiliselt jutustab. „Aga kui venelased Haapsalu majasse tulid, siis olid mõned Haapsalu junkrud veel nii heas tujus, et ühel neist kaks aadlist neitsit süles istus ja tema nendega nalja tegi. Seda hoolimata meelt ei jõudnud venelased mitte küllalt imestada

ja ütlesid Hinrik Boussmannile, hertsog Magnuse kojajunkrule, kes seda ise pealt nägi: „Hinrik, mis imelikud mehed teie, sakslased, küll olete! Kui meie, venelased, niisuguse kindla kantsi kergesti oleksime käest ära annud, meie ei julgeks silmi üles tõsta ühegi ausa inimese ees ja meie suurvürst ei teaks, mis surmaga meid karistada. Aga Haapsalu sakslased julgevad mitte ainult silmi tõsta, vaid võivad veel neitsitega naljatada, just nagu oleksid nad seda hästi teinud.“ Selle peale ei võinud

kogu maale nuhtluseks, kuna nad „kõik täie kõri ja lõugadega nagu vaht ümber aelsid,“ Eesti talupoegade turjal istusid, seevõrra „röövimises ja õgimises tegutsesid,“ et nad laastamises ja hävitamises tatarlastest ja moskvalastest milleski maha ei jäänud, nõnda et Eesti talupojad tunnistama pidid, et venelased ja tatarlased, kes tihti ja tihedalt (suurel arvul) sellest ümbruskonnast üle on käinud, siiski vaeseid inimesi mitte nii paljaks ei ole teinud kui see on sündinud Saksa mõisameeste poolt üheainsa käiguga.“ Mis sel

Osa Lääne maleva paraadist maleva aastapäeva puhul.
Ratsakomando ja ratta-rühmad.

Hinrik Boussmann midagi vastata, sest et ta seda ise oma silmaga oli näinud.

Ja kuigi mõned neist olid vaprad mehed ja korda saatsid mõnegi vägiteo, siiski ei suuda see üldist otsust nende kohta muuta, nagu ka kroonik Kelch ühe vapra salga kohta, kes venelaste teenistuses olles Tallinna all langeb, ütleva peab: „Nõnda olgu ka nende surma kohta öeldud, mida ajalookirjutajad Catilina ja ta pooldajate surmast ütlevad: Gloriosissime cecidissent, si pro Patria cecidissent: Nad oleksid auväärte kangelastena surnud, kui nad oma isamaa päästmiseks, aga mitte selle allaheitmiseks surnud ei oleks.“ Kuid isegi vaprate meestena olid nad

kombel „kokku kraabiti, prassiti hõisates, õgides ja lakkudes,“ muretult kaitsmata jäetud laagris läbi, nõnda et õige mitu korda vaenlane neile ootamata kallale võis tungida ning neil pehmeilt padjult vaevalt aega jätkus pooltäitunud hõbuste selga karata. Mis ime siis, et neile igal pool umbusaldusega vastu tuldi. Eriti just rootslased ei söandanud neid kunagi usaldada, kuna nad kartsid nende äraandlikkust ja valelikkust. Meile on isegi seesugune juhtumine kroonikute poolt edasi antud, et Paide komendant, Hans Boye, Rootsi teenistuses olevaid mõisamehi ei julenud kindlusse lasta, kuigi vaenlane üsna selle läheduses asus, kuna „mõisameeste sage-

dasti avalikuks tulnud truudusetus seevõrra tema peale on mõjunud, et ta otsustas pigem nende vähestega, kelle ustavusse ta kindel on, end kaitsta kui tugevat meeskonda, keda ta kartma peaks, enda ümber koondada."

Rootsi kuninga Erik XIV vägedes oli suur hulk mõisamehi, kes ta operatsioone Eestimaa vallutamiseks õige tunduvalt oma sõnakuulmatusega segasid, mis Rootsi kassade tühjusega alata kasvas. 1563. a. sügisest peale oli nende vahekorid kuningaga muutunud väga teravaks, kuna Erik, soovides neid teha kahjutuks, neid Rootsimaale üle kavatses viia. Sõnakuulmatust muutus Tallinnas viimaks mõisameeste ühe osa avalikuks vastuhakkamiseks, kusjuures isegi Rootsi ülemjuhataja Horni elu sattus hädaohtu, kuid siiski sai ta neist lõpuks ikkagi jagu. Velmis etteasetatutena, kas sõna kuulda või lahti lastud saada, valisid mõisameeste tolleaegne mõjuvaim rittmeister Klaus Kursell ja mõned teised esimese lahendamisetee ja purjetasid Rootsimaale. Eestisse jäänud „lipud“ alustasid aga peagi vana mängu, hakkasid vastu ja jooksid väeosast ära, nõnda et 1564. aasta lõpuks Hornile ainult veel 2 vähe usaldusväärset lipukest kasutada oli.

Järgmisel aastal (1565) tabas rootslasi mõisameeste äraandlikkuse ja Pärnu bürgermeistri (linnapea) Vegesacki truudusetuse tagajärjel raske löök: Nad kaotasid Pärnu linna. Vegesack, kes kuningas Erikule peale oli vihane, et see talt mõned mõisad, millede kohta tal laenukirju ette ei õlnud näidata, ära võttis, reisis salaja Riiga, kus ta otsis üles mõisameeste rittmeisteri Kunz von Ende, kes ka rootslaste teenistusest oli taganenud, ja kõneles sellega Pärnule kallaletungimise plaani kokku. Pärnusse saadeti salakuulajaid, kes nuuskisid üles Pärnu linnavärvade võtmete hoiukoha, mis rippusid õõseti harilikult raadihärä Klaus Zinte voodi küljes. Sellest teatati kaaslasele Riiga, ja need avaldasid oma ettevõtetest Kuramaa hertsogile Kettlerile, kes seisis poolakate teenistuses. Ta toetas neid ja läkitas neile ühe osa oma mõisameestest abiks, kelledega ühineti ja salaja Pärnu alla marsiti. Pärnusse jäänud äraandjate poolt korraldati nüüd Klaus Zinte juures suur pidusöök, millele kutsuti kõik Rootsi väejuhid ja linna magistraat. Joodi ja prassiti. Peagi olid kõik „hästi purjus ja läks igaüks oma koju ja heitis voodi, ilma midagi paha aimamata. Aga nende teiste Juudase jüngerite meel,“ jutustab Russov edasi, „ei käinud ei joomise ega magamise peale, vaid nad varitsesid kõige hooliga võtmete järele, mis rippusid peremehe voodi kohal, et oma teisi võõraid ja mestimehi sisse lasta, kes õõajakas olid kutsutud. Kui neil siis võtmed käes olid ja teised mõisamehed, kes selsamal pühapäeval kaksteistkümmend penikoormat Salatsist Pärnuni olid ratsutanud,

ka seal olid, siis tegid need võtmevargad värava lahti ja lasksid oma sõbrad sisse. Siis tuli seal Pärnus hirmus mürgel, ja inimesed kargasid magamast üles ja ei teadnud, mis seal lahti oli. Siis hüüdsid võõrad kõigi sakslaste poole, et nemad võivat rahul ja mureta olla, neile ei pidavat midagi väga sündima, aga rootslastele ei tahtvat nad armu anda. Ja kui rootslased nüüd seda kuulsid, hakkasid nad lossist suurte suurtükidega sekka kõrvetama ja lasksid neist mitmed surnuks ühes Meissen'i aadlimehe, rittmeister Kunz von Endega. Ja peale selle veel lasksid lossist tuld linna peale ja panid mitu maja põlema ja pidasid ka veel tervelt kuus nädalat lossis vastu, kuni nelipühi õhtuni, ja pärast seda pidid nemadki alla andma, sest et Rootsi kuningas Daani vastu sõjas oli ja neile mitte niiruttu ei võinud abi tuua. Nõnda läks Pärnu ühes hulga suurtükidega, mis Rootsist sinna olid toodud, Rootsi kuninga käest ära."

Pärnu oli nüüd küll Poola jaoks võidetud, kuid see linn usaldati mõisameeste hoole, kes teda tulevikus kaitsma ja oma sissetulekuid temast ja ta ümbruskonnast ammutama pidid. Seetõttu muutus Pärnu peagi päris „huligaanidesak“¹, nagu ütlev Friebe. Kõik peaarjajuta hulkurid, aadli- ja mitteaadlisooist, koondusid siia, et röövlitena ümberkaudseid maa-alasid laastada. Eriti Eesti maa-ala jaoks muutusid Pärnu röövlid päris nuhtluseks. Kõik rüüstati ja rööviti nende poolt tühjaks.

Kuna see röövlisalk vahepeal oli kasvanud tuhande meheni, siis alustas ta 11. augustil 1565. a. Tallinna piiramist. Kuna see väeosa juba isegi liig nõrk oli kindla ja hästi kaitstud Tallinna kindluse vallutamiseks, siis oli nende ettevõtte teostamiseviis veelgi rohkem sellelaadiline, et ta mingit tagajärge ei võinudki anda. „Kui need nimetatud mõisamehed,“ jutustab sellest Russov, „nüüd olid pärale jõudnud, heitsid nad ülema veski juures tammikus leeri ja ehtasid endile laudadest peavarjud, kohendasid oma asemel hästi pehmeks, riputasid oma torud (püssid) seina peale ja hakkasid kohe loomi tapma, just kui oleksid mõnele Liivimaa pidule või varrule tulnud, ja tahtsid nõnda selle ilusa kindla Tallinna linna omandada, mille kättesaamine ka suureväelisele võimumehele, kes mitme tuhandega tuleb, peaks tööd andma. Kui siis need sõjamehed laupäeval pärale olid jõudnud ja õhtul pehmesti magama heitnud,“ tabas neid esmaspäeval hommikul Hornune pealt. Küll kiitlesid veel rootslaste lähenemisel pimestunud mõisamehed: — „Vaata, seal tulevad need „crabadid“, nende pärast ma küll ühtki oma hobustest sadulasse panema ei hakka!“ — kuid peagi põgenesid nad juba täies hoos. Järgmisel päeval sai ka Kaspar von Oldenbokum, kes oma mõisameestega Tallinna alla läinutele appi ruttas, Rootsi suurtükikuuli läbi surma ja seega oli ette-

võte, mida nii kergemeelselt alustati, täiesti äpardunud. Tallinnas aga peeti pärast seda karmi kohut vangistatud mõisameeste üle: kõik need, kes varemalt Rootsi teenistuses olid olnud ja töötanud olid rootslaste vastu mitte sõdida, poodi üles või raiuti pea jagu lühemaks, nende hulgas ka kaks aadlikku, Jürgen Taube von Hackeweyde ja Otmar von der Ropp.

Järgmistel aastatel kestis see sisemine sõda vahetpidamata edasi, pea ägedamalt lõkkele lüües, pea jälle raugedes. Tähtsamana lahinguna selles igaveses edasi ja tagasi, siia ja sinna kisklemises, milles Klaus Kursell Rootsile truuks jäänud mõisameeste juhina silmapaistvat osa etendas, võiks nimetada ainult Runavere lahingut. Runavere veski juures kohtasid poolakad Talwaszi all rootslasi, keda juhtisid Horn ja Kursell. „Ja kui mõnele korrale olid üksteisele kallale tunginud ja poolakal enam mehi oli kui rootslasel, siis ajasid poolakad rootslased põgenema ja said võidu,“ jutustab kroonik R u s s o v sellest verisest lahingust, mis rahva vanajutu järele nii verine olevat olnud, et ruunad põlvini veres seisnud, millest ka Runavere nimi tulevat. „Siis läksid kõik Rootsi mõisamehed põgenema läbi paksu lume ja jätsid kõik Rootsi ja Saksa maasulased, kes sügava lume pärast kuhugi põgeneda ei võinud, hädasse maha. Poolakad ruttasid esmalt Rootsi mõisameestele järele ja löid neist palju põgenemisel maha ja võtsid vangi, ja selsamal korral võeti vangi ka rittmeister Johan Maydell von der Wollust, ja pealikud pääsesid hädavaevalt. Siis oli Rootsi ja Saksa meestel kitsas käes, kes talveajal sügavas lumes kuhugi ei saanud varju minna, ja poolakad lasksid, pistsid ja raiusid sekka ja võtsid suurema hulga neist vangi, kes kõik ühes oma pealikutega ja lipumeestega salgakaupa Poolamaale aeti. Aga Tallinna linna Saksa mehed olid ühe talupoja õue heaks seisukohaks kätte saanud, kuhu aga poolakad suured suurtükid ette tõid ja sekka lasksid. Siis pidid kõik alla andma, ja viidi Rootsi meestega ühes kõik Poola- ja Leedumaale. Poolakad said siis ka Tallinna linna lipu kätte ühes Rootsi omadega ja viisid triumfiks Wildasse. Ses lahingus kaotasid rootslased tapetute ja vangisattunutega kokku üle kahe tuhande mehe; ka poolakaid ei jäänud mitte vähe maha. Sündinud 3. veebruaril aastal 1567. Pärast seda võitu käisid poolakad Läänes ja Harjus kuni Tallinna läheduseni riisumas ning põletamas ja tegid suurt kahju. See lahing ja see kiskumine kahe kristliku võimumehe vahel ei tulnud kellelegi suuremaks kasuks kui moskvalasele, kes neid isekeskis hästi võidelda laskis, niikaua kui mõlemad väsinud olid; siis pani ta oma parajat aega tähele ja viis mõrsja, kelle pärast nad olid kakelnud. teelt koju.“ lõpetab R u s s o v selle verise heitluse kirjelduse.

Rootsimaa rahalaegas hakkas tühjaks minema. Kuid mõisamehed ei ole nõus palgata teenima, nad nõuavad ikka ägedamalt oma raha. Et endile oma palka kindlustada, vallutavad nad äkki Tallinna lossi, ja nende tolaeagne peamees Klaus Kursell lepib Rootsi kuninga asemiku Gabriel Oxenstjernaga kokku, et loss seni jääb mõisameeste kätte, kuni nad oma palga on kätte saanud, mille maksmist Oxenstjerna lubab hiljemalt järgmise aasta nelipühiks. Kuid Rootsi kassad on tühjad ja palk mõisameestele ei saa lubatud tähtajaks makstud. Kursell astub juba hertsog Magnusega ühendusse, kuid rootslastel läheb korda Tallinna lossi kavalusega vallutada ja Kursell

Lääne maleva aastapäevalt.

Kaub.-tööstusminister hra Vebermann 1886 riigivanema poolt naela maleva lipu vardasse.

ühes kolme kaaslasega mõistetakse surma, mis-sugune otsus ka täide saadetakse 31. mail 1570. a.

Pärast seda, kui mõisamehed rootslastelt oma palka kätte ei saanud ja ka Tallinna loss jälle rootslaste käes oli, läks suur osa mõisamehi vaenlase, hertsog Magnuse, poole üle, kes ühiselt tsaari Ioaniga oma kodumaa vastu toimis. Jällegi on see R u s s o v, kes meile jutustab, kuidas mõisamehed hertsog Magnuse leeris olles ümberkaudet maad laastavad ja Eesti talupoegi kurnavad: „Kui nüüd hertsog Magnus Põltsamaa lossis paika pidas (1571. a.) ja Põltsamaa maakond kõiki tema mõisamehi täie kaela ja kõriga, nõnda nagu nemad olid harjunud, mitte ülal pidada ei suutnud ja raha seal ka käepärast ei olnud ja nemad ka kellegi teise isanda juure ei tohtinud ära minna, siis läksid need viis (mõisameeste) lippu lahku. Kaks nende rittmeistrit, nimelt Hans von

Zeiz ja Reinhold von Rosen, jaotati oma lippudega Tartu stiftis talupoegade juure ära ja kaks rittmeisterit, nimelt Johan Maydell (Wollustist) ja Hinrik Boussman, oma mõisameestega pandi Põltsamaa maakonnas talupoegadele kaela peale ja Jürgen Tisenhusen (Rannust) läks oma lipuga Paide maakonnas Ubagalu külas leeri ja kooris seal ümberkaudu. Siis tuli see võõras, kes hundi võsast välja ajab (nälg), ja ajas ka Põltsamaa mõisamehed Tallinna linna löuendit pleekmält ja loomi linna alt karjamaalt ära näppama, et tühjal-paljal särki selga oleks ja ta ka midagi hambu saaks. Seal näppasid ka 9. juulil mõne tüki löuendit ja ajasid mõne pea loomi Tallinna alt ära. Aga kodanikud ja maasulased olid varsti jalul ja ajasid neid taga ja võtsid neilt neli penikoormat Tallinnast — Delwichi mõisas — loomad käest ära ja ajasid rüüstajad põgenema. Siis läks Karl Hindrichsen, üks üsna noor mees ja rüütliipoeg Kankosest Soomemaal, 300 Rootsi jalamehega Järvamaale Põltsamaa vaenlasi pikemalt taga ajama ja ruttas võsast ja rägast läbi ja tuli ootamata Rannu Jürgen Tisenhuseni lipu peale Ubagalu külas ja tapis nemad ühes kõik maha ja põletas ära taluonnides, ja sai märksa saagi. Seal maksti Jürgen Tisenhusenile kätte, mis ta oma mõisameestega oma isamaale kurja oli teinud, ja et ta oma lihase õe, vastu kõike vennalikku armastust ja tundmust, kotis oli lasknud ära uputada (Virtsjärve), seepärast et õde üht kirjutajat oli armastama hakanud, temaga oli eksinud ja teda endale meheks tahtis.“

Sama aasta 21. oktoobril püüab üks hertsog Magnuse mõisameeste lippudest Reinhold von Roseni juhatusel äraandjate Johan Duve ja Elert Kruse õhutusel äkilise kallaletungiga venelastelt, s. o. oma peremehelt, Tartu kantsi ja linna ära võtta. Kuid venelased toibuvad pea ja Reinhold von Rosen leiab äraandja palga, ta raatatakse ühes suure osa ta meestega tükkideks. Vihased venelased aga rüüstavad ja tappavad kolm päeva Tartu linnas, kuna nad arvamisel on, et linnalased mõisameestega ühel nõul on talitanud. Hertsog Magnus aga, kelle otsekohe ülemjuhatusel all äraandlikud mõisamehed seisid, kardab, et tsaar Ivan teda mõisameeste tegude eest vastutusele võiks võtta ja põgeneb mõneks ajaks Kuresaarde. Mõisameeste teised lipud, kes küll kallaletungimisest Tartule osa ei võtnud, kardavad siiski venelaste võimkonda, eriti veel pärast hertsog Magnuse põgenemist, jääda ja lahkuvad venelase teenistusest palka nõudmata. Jälle kord on nad Jumala hooleks jäetud, sest ka poolakate ja rootslaste juure ei julge nad minna, on nad ju ka seal äraandmistega toime saanud. Viimaks läheb neil aga siiski

korda rootslastega ära leppida, sest neil on venelaste vastu sõjaväge vaja.

Õige haledat osa etendavat mõisamehed 1573. a. algul Uuemõisa all. Pärast seda kui Paide komendant Hans Bog mõisamehi venelaste lähedusest hoolimata lossi sisse ei lasknud, kuna ta neid usaldada ei julenud, läksid mõisamehed Uuemõisasse, et seal asuvaid suur-tükke venelaste eest päästa. Uuemõisasse jõudes leidsid mõisamehed sealt aga „hulga ankruid õllega ja igasugu muud moonu, mis leeri p'di viidama, ja hakkasid nad seal kohe purjutama ja priiskama kuni poole ööni, ilma ühtki vahti välja panemata. Seepärast siis, kui nad kõik täis olid, heitsid nad — ühed s'ssepoole, teised väljapoole — õueaeda lahtise välja peale julges rahus magama ilma ühegi vahita. Varsti peale seda tuleb moskvalane, 5000 meest tugev, ja oleks nad peaaegu halval ajal äratanud, kui mitte üks neist oma tarbe pärast välja ei oleks läinud ja moskvalast tähele pannud. Ja kui see nüüd lärmi lööb, siis kargavad teised magamast üles, veel pooliti purjus, ja võivad vaevalt oma hobuseid leida.“ Siiski jõuavad mõned mõisamehed ehmumisest toibuda, löövad venelased ajutiselt tagasi ja võtavad isegi kolm venelast vangi. Vangidelt kuulevad nad aga, et tsaar Joan 80.000 mehega Paide all on, ja nende ehmumine on äärmine.

„Kui siis mõisamehed Uuemõisas seda sõnnumit kuulsid, löid nad kartma, et enam ei teadnud, mis teed jälle Tallinna minna, ja pugesisid ruttu põõsaid mööda ja igasugu kõrvalisi teid mööda minema ja vaatasid ikka tagasi, kas ehk venelased ka neile järele tulevad. Nõnda jooksid nad ära ja jätsid Uuemõisa maha hädasse ja suur-tükid ja ka Rootsi sõjamehed ühes junkru Arent Duvega, kelle päralt mõisa oli, ja palju vaeseid talupoegi nende naiste ja lastega moskvolase kätte.“

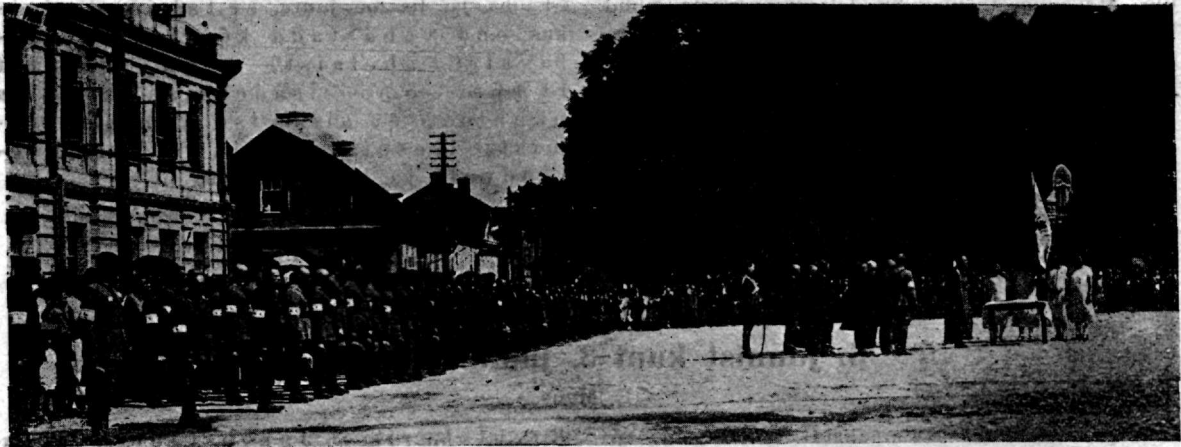
Sama armetu on mõisameeste ülespidamine samal aastal Koluvere all. Siin kohtab Rootsi väepealik Klaus Akesen väikese mõisameestest ja rootslastest koosneva väerühmaga kaunis suurt venelaste sõjaväge. Ta läkitab mõisamehed eelväena venelastele kallale. Need tungivad õige kergesti venelaste ridadest läbi ja pistavad siis punuma, kes kuhu saab, Tallinna, Pärnu, Vigalasse või Koluveresse, ja jätavad Klaus Akeseni õige täbarasse seisukorda. Kuid Akesen ei ole mees, kes end laseb heidutada. Südilt tormab ta oma Rootsi meestega, 600 hobuse- ja 100 jalameest, 16.000-lisele vaenlasele kallale, tapab 7000 meest maha ja ajab teised põgenema. 1000 reetäit saaki langeb ta kätte. „Siit võib näha, et venelasega küll kaubelda (võidelda) saab, kui vähegi tõsist hakkamist ja kindlust olemas on,“ tähendab kroonik; „aga kui sakslased tahavad

joosta ja ilma hädata ära põgeneda, siis on tal hea taga ajada," mõistab ta karmilt mõisameeste teguviisi hukka.

Jällegi kord jääb mõisameestel Rootsi valitsuselt palk saamata ja nad ähvardavad teenistusest lahkuda. Kuningas Johann III on sunnitud kuninglikke ehteid mõisameestele ohvriks tooma. Kuid need hinnatakse ainult 26.000 taaldriga peale, kuna kogu saamata palgasumma võrdub 220.108 taaldrile. Nii on see ainult tilk merre ja kuningas on sunnitud oma tähtsamaid kindlustatud losse Läänemaal, Koluveres, Haapsalus ja Lihulas, mõisameestele ära pantima, neile õigust jättes nimetatud losse igale teisele kristlikule isandale, välja arvatud hertsog

vaeste viletsate inimeste ohkamine ja kisendamine tasumise järele ei kannud ka mitte vähe vilja nende vastu, sest oma reduleeris Haapsalus, Koluveres ja Lihulas kisklesid nad vastastikku igapäev nagu koerad ja tapsid üksteist, ja ka venelased löid palju neist maha ja võtsid vangi, rääkimata teistest hädadest ja nuhtlustest, mis nende peale käisid", kinnitab kroonik.

Sügisel ilmus Hinrik Klaussen Lüubeki meestelt võetud varaga Tallinna, et mõisameestele palka välja maksa. Kuid sellest ei jatkunud kõikide lõpuliikide rahuldamiseks, suurem osa mõisamehi tõrgub osalist palka vastu võtmast ja lahkub rootslaste teenistusest.

Osa Lääne maleva paraadist aastapäeva puhul.

Magnusele, ära müüa, kui võlgnev palk järgmiseks jaanipäevaks tasutud ei peaks saama.

Järgmise, 1574. a. algul asuvad rootslased ühes Shoti maasulaste ja 11 eskadroni mõisameestega Rakveret piirama. Kuid mõisamehed satuvad Rakvere all shotlastega isekeskis tülli ja tapavad lossivallilt irvitava vaenlase silmi all 1500 shotlast. Loomulikult ei tule sarnase olukorra juures Rakvere vallutamisest midagi välja ja piiramine lõpetatakse mõne aja pärast päris tagajärjetult.

Sama aasta suvel tungisid mõisamehed oma reduleerist Läänemaa kindlaist lossist välja Viljandi ja Põltsamaale, laastasid ja riisusid siin ringi, „põletasid külasid ja tapsid palju vaeseid talupoegi.“ Kuid venelased ja tatarlased tasuvad neile selle röövkaigu kuu aega hiljem veriselt kätte, röövides neilt rohkem kui nad saaki olid saanud. Nüüd püüavad mõisamehed venelasega rahu sobitada, kuid nende ettepanek lükatakse pilgates tagasi. Saades eitava vastuse algavad mõisamehed Kuimetsa ja Uuemõisa ümbruskonnas uuesti röövimist ja laastamist. Ainult talumeeste ägamine kõlab nende ääretu surve all valusalt üle maa. „Aga

Nüüd hakkavad mõisamehed pandiksvõetud lossidele ostjat otsima. Kõige pealt pakutakse pante müüa hertsog Magnusele, kuigi rootslastega nende pantide kohta sõlmitud lepingu side müümist Magnusele keelas. Aga mis läks mõisameestele korda sõlmitud leping ja antud vanne? Peaasi oli leida head ostjat. Ja viimati oleksidki vist Läänemaa kantsid hertsog Magnuse kätte langenud kes tol ajal juba Joani Hirmsa väimeheks oli saanud, kui mitte Daani Kuresaare asevalitseja Klaus von Ungern õigel ajal poleks vahele astunud ja mõisameestelt kogu Läänemaa 80.000 kuldna eest ära ei oleks ostnud, lubades pakutud summa järgmisel jaanipäeval välja maksa. Ja, tõepoolest, 1575. a. jaanipäeval õiendabki Klaus von Ungern mõisameestega arveid. Ja nii kavalalt, et mõisamehed peaaegu midagi ei saa, sest Ungern on jaanipäevaks neile vastuarve kokku seadnud, mis peaaegu katab Läänemaa müügist saadava summa. Arvesse on võetud kõik mõisameeste võlad Tallinna kaupmeestele ja Läänemaa talupoegadelt röövitud varandused ja moon. Kavalasti oli Ungern mõisamehi oma reduleerist Kuresaarde tasu saamisele välja

meelitanud ja siin ei julenud tüsstatud ja oma lootustes pettunud mehed kohapealsete Daani väeosade tugevuse tõttu vastu hakata. Ettepanud kviiitungid kirjutati nende poolt alla ja Daani riik oli peaaegu tasu maksmata kogu Läänemaa oma taskusse pistnud. Nüüd kahtses nii mõnigi mõisameestest, et ta Rootsi palju soodsamaid tingimusi osalise maksu näol kõrgilt tagasi oli lükanud, kuid parata polnud enam midagi, oma süü läbi loodud olukorraga tuli leppida.

Kuid ka daanlastel ei olnud põhjust pikka aega end selle odavasti omandatud kauba üle rõõmustada, sest kui venelased 1576. aastal Läänemaaale tungivad, annavad mõisamehed neile kõik Läänemaa kindlad paigad vastupanuta üle. Mõisameeste ühendused lagunevad aga nüüd koost ära. Ajajooksul on nad jõudnud kõike ära anda, kõike petta, nõnda et nad end enam kuski ei julge näidata, ja suurem osa neist kolib Moskvasse Vene tsaari juure, et tulevikus selle vägeva vürsti truude sulastena oma kodumaa vastu tegutseda. Ainult mõned üksikud,

kellede südametunnistus puhtam oli, julgusid kodumaale jääda, kuid neid oli õige vähe. Nõnda lagunes see laialdane organisatsioon, mis aastakümneid jõleda nuhtlusena Eesti maa ja rahva kaelas lasus, ja varises kokku põrmusse. Kuid õudne mälestus temast jäi püsima ja sunnib praegugi veel ajalookirjutajaid jälkuse- ja piinlikkusetundega südames tõrkuva sulega üles tähendama nende ülbust, toorust, äraandlikkust, roojast elu ja verejånulsust ja kirjeldama — Eesti talumeeste kannatusi ja piinu tol voorusetul aegjärgul, mis oli nii raske ja suur, et ühes ühe vanema Saksa ajaloolasega imestama peame, et „Eesti rahvas üldse alles olemas on ja püsivalt ja sitkelt kõigi vintsutuste peale vaatamata elab, rahvuslikult iseteadvana elada ja, lisame juure, et tal jõudu jatkus end vabastada kõigist kütkestavaist ahelaist, kogu võõrast rämpsu oma isade maalt välja pühkida, et alata ise oma elu elamist, iseseisvalt ja vabalt, iseteadvalt ja kõikumata.

Landeswehri sõda.

5. juunist kuni 3. juulini 1919. a.

E. Meos.

On möödunud seitse aastat landeswehri sõjast. Meie noore vabariigi saamiseajajärgu sündmusterägastikus tundub juba, et tõsine ja kaaluv ajalooline moment — landeswehri sõda — on taandunud kauge mineviku hõlma, tema valud, vaevad, rõõmud ja tähtsus on tumenenud.

Käesolev kirjutus tahab värskendada tähtsa Eesti iseseisvuse alusmüüri kivi mälestust, meie kangelasliku rahvaväe tegevust landeswehri sõjas. Sel ajal, kui meie riigipiir ida poolt oli kaitsitud Vene enamliste vägede vastu, ilmus meile uus vaenlane lõunast — Saksa-Balti landeswehr. Saksa okupatsioonväed, kes detsembris 1918. a. meie maalt lahkusid, valgusid Kuramaale. Kohalikud parunid asutasid seal oma väe — landeswehri —, kuhu Saksa sõdureid palkasid, neile Kura- ja Liivimaalt maad lubades. Nendega seltsis ka Saksa rauddiviis, kelle juhatajaks oli tuntud Soome vabastaja 1918. a. — Saksa kindralleitnant von der Goltz. Kui nad 16. aprillil 1919. a. Liibavis ühiselt Läti Ulmanise valitsuse olid kukutanud ja parunite poolehoidja pastor A. Needra parunite poolt moodustatud valitsuse etteotsa pannud, tungisid nad Riia peale, kust punaväe välja löid 21. mail.

Samal ajal olid meie väed Põhja-Lätimaad enamlastest vabastamas, pealööki Marienburist Kreutzburile sihtides. 1. juunil olid meie väed Võnnus ja Ramotskis, 5. juunil teised väed

Kreutzburis ja Jakobstadtis. Põhja-Latvija lätlastest oli meie korraldusel kaks Läti jalgväerügementi vormeeritud, kes meie ülemjuhatause alla käisid.

Seda silmas pidades, et kõige raskemalt kannatab sõja all see rahvas, kelle territooriumil sõditakse, viidi meie kaitseliin meie piiridest üle: idast — Venemaasse ja lõunast — Latvijasse. Latvijasse tungides oli meie vägede ülesandeks seda maad enamlastest puhastada, et Läti väed ja Ulmanise valitsus sellel maal siis oleksid võinud organiseeruma hakata ja maa kaitse enda peale võtta, millega meil enamlaste vastu võideldes parem tiib oleks olnud kaitsitud. Sõjaliselt oli tarvis, et Ramotski — Vana-Schvaneburi raudtee meie kätte saaks, mille kaudu Kreutzburi juures opereerivaid vägesid oleks võinud laiaroopaliste soomusrongidega toetada, mis pärast see ka vägede ülesandeks tehti.

Juba maikuu esimesil päeval, kui meie väed Marienburi ümbruses edukalt opereerisid, anti meie esitaja kaudu Liibavis Läti sõjavägede ülemjuhatajale teada, et meie kavatsused on lõuna sihis edasi tungida, esiteks Vana-Schvaneburi ja pärast Kreutzburi raudteesõlme võimalust mööda oma alla võtta, et sellega punaste taandumistee Riia-Võnnu raioonist täbi lõigata ehk kõige vähem neid nimetatud raioonist rutulisele taandumisele sundida.

Juba varem, 10. aprillil, oli Saksa rauddiviisi ülem kindralleitnant krahv von der Goltz ettepaneku teinud, ühiselt enamlaste vastu minna, 30. mail tegi seda meie kindralstaabile (Helsingi saadiku kaudu) ka landeswehri ülemjuhataja, kuid landeswehri tõsised plaanid, kogu Latwija ja Eesti okupeerimine, olid meil teada meie Läti valitsuse juures viibiva sõjaväelise esitaja kapten J. J ü r g e n s o n i kaudu, kes enne Liibavis, pärast Riias elas, kuni ta seal landeswehri poolt vahistati. See pärast jätkas meie ülemjuhatus rinde kaitsmist ida poolt enamlaste vastu Narvast üle Peipsi kuni

poole Balti landeswehri 200 sõdurit, rittmeister v. Rahdeni ja vürst Lieveni juhatusel. Samal õhtul ilmusid sinna ka kornet v. Manteufeli väeosad Karlschrube mõisast, ning 3. juunil järgis Ramotskisse Läti polkovnik Ballodi brigaad.

Kuni 2. juuni õhtul meie l.-r. soomusrong nr. 2 V ö n d u jõudis, et ühendust luua seal asuvate Läti 2. Võnnu jalgväepolgu osadega, jõudis sinna ka esimene rong Saksa vägedega. Meie poolt pandi rongi edasiliikumine põhja poole seisma. Läbirääkimistel Võnnus, mis samal õhtul

Aktus Poska puisteel. Maleva pealiku abi hr. E. Leopas loeb ette tervitustelegramme. Istuvad esimeses reas paremalt pahemale: Lääne maleva pealik kapten Väeden, kaitseliidu ülem kolonel Roska, kindral Laidoner, kaub.-tööst. minist. hr. Veebermann, kindral Tõrvand, Lääne maak. valits. esimees hr. Saar, Haapsalu linnapea hr. Grönberg. Teises reas paremalt pahemale: kapten Laane, prefekt J. Kokla, major Bauman, kapt.-leitn. Jekimof, Tartu maleva pealik kapten Sarsen, k.-l. staabi ülem kolon.-leitn. Vende ja Saaremaa maleva pealik major Teimann.

Kreutzburini, ühtlasi aga otsustas landeswehri ja rauddiviisi, — kes selle asemel, et põgenejaid punaseid taga ajada, oma vägesid aga Riias põhja ja põhja-ida poole meie vägede ringkonda välja saatma hakkasid, — mitte põhja poole Ramotski — Vana-Schvaneburi raudteed lasta.

Sarnane vahekord, kus üks pool Needra valitsuse nimel, keda nad Läti valitsuseks nimetasid, meie vägede Latvijast lahkumist nõudis, mida aga meie juba sellepärast täita ei võinud, et meie liitlaste soovil rinnet enamlaste vastu ikka kuni Kreutzburini pidime kaitsma, ja seepärast ka selle rinde seljatagune kommunikatsiooniliin, Ramotski — Vana-Schvaneburi raudtee, meie käes pidi olema, pidi loomulikult sõjaliseks kokkupõrkeks ühelt poolt meie, teiselt poolt landeswehri ja Saksa v. d. Goltzi vägede vahel välja arenema, mis ka tõesti sündis.

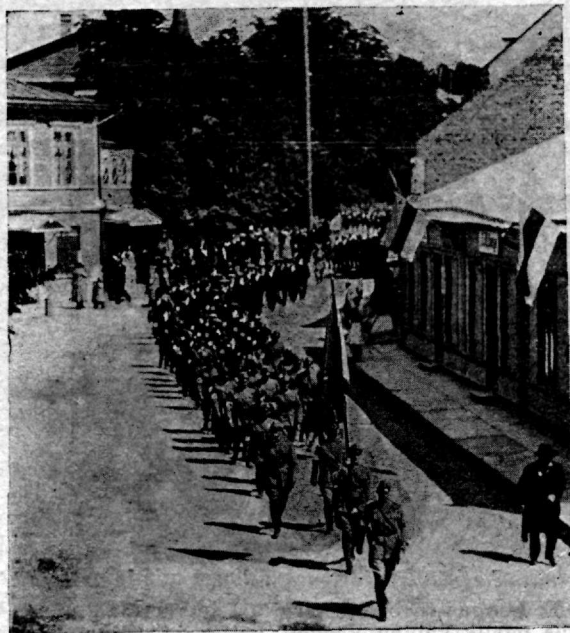
2. juunil jõudsid Ramotski ja sealt Võnnu

Läti brigaadi staabis ära peeti ja millest osa võtsid: meie poolt — soomusrongide divisjoni staabi-ülem kapten J. P o o p u u, lätlaste poolt — Läti brigaadiülem pulkvedis Z e m i t a n s ja staabi-ülem pulkvedis-leitnants J. O h s o l s, ning landeswehri poolt — rittmeistrid von Sievers ja von Jena, lubasid sakslased 3. juunil Võndu üht ohvitseri saata, kes vahekorda meie ja landeswehri vahel selgitaks. Meie vägede ülemjuhataja poolt volitati läbirääkimisi pidama 3. diviisi staabiülem kindralstaabi alampolkovnik N. Reek.

Et meie poolt Kreutzburi sihis operatsioon edasi kestis, käskis ülemjuhataja, et al.-polkovn. Reek nõuaks landeswehri taandumist Koiva-jõesuu — SegevoId — Nitau — Uus-Schvaneburi liini taha, et sellega võimalust anda meile Kreutzburi sihis võitlevate vägedega laiaroopalise raudtee Ramotski ja Wana-Schwaneburi kaudu sidet pidada, sest et Valk-Marienburgi

raudtee kitsaroopaline on. Tähtaeg, mil landeswehri grupijuht rtmr. v. Jena oma ülemkomando otsuse meile teatavaks pidi andma, oli 3. juuni kell 10.

4. juunil ilmusid Võndu kaks Saksa ohvitseri, aga ilma mingisuguste volitusteta, mispärast ka meie ülemjuhataja volinik nendega läbirääkimistesse astuda ei võinud. Al.-polk. N. Reek saatis veel kord nende ohvitseride läbi landeswehri ülemjuhatusesse meie sõjavägede ülemjuhataja nõudmise ülalnimetatud liini taha minna, mis kella 12-ks 5. juunil pidi täidetama.

Lääne maleva paraadmarss lipuga.

Peale kella 12 5. juunil sõitis al.-polk. N. Reek soomusrong nr. 2-ga Võnnust välja Ramotski poole, et järele vaadata, kas landeswehr on meie nõudmisi täitnud ehk vähemalt selle täitmisele asunud. Soomusrongiga sõitis kaasa ka ühisriikide sõjaväelise saatkonna liige major E. I. Dawley. Versta 12 Võnnust, Arraschi (Amoti jõel) silla juures, olid landeswehri eelpostid; raudtee siinpool silda oli täiesti purustatud, raudteesild, mis üks suuremaid Valga — Riia vahel, oli landeswehri poolt mineeritud. Meie maakuulajad võeti silla juures püssitulega (16 hkeivate kuulidega) vastu; sealjuures sai surma soomusrong nr. 2-se esimese dessantroodu 1. rühma ülem ohv. aset. V. Kontus, ja raskesti haavata minöör Lutsberg, kes silla alla pandud miini süütenööri kõrvaldada tahtis. Ka soomusrongi püüdis landeswehr kolm korda sisse piirata, kuid tänu rongiülemale — al.-kapten J. Lepp'ale, patareiuülemale al.-leitnant L. Palton-„Uku'le“ ning vahvatele soomusronglas-

tele löödi mitmekümnekordses ülekaalus olev landeswehr suurte kaotustega tagasi, sealjuures langes veel üks soomusrongide kangelastest — veltveebel M. Assmann.

Võndu tagasi jõudes leidis al.-polk. N. Reek landeswehri kutse — 5. juunil kell 20 Ramotski mõisa ilmuda, kus landeswehri ja Needra valitsuse nõudmised teada antavat, ees. Et: 1) kell juba üle 20 oli ja 2) landeswehr enne kella 20 (kell 19) meie vastu vaenulist tegevust oli alanud, ja 3) et läbirääkimine ainult sõjaväega, mitte aga Needra valitsusega pidi olema, ei leidnud ülemjuhataja volinik tarvilikuks Ramotski mõisa läbirääkimistele sõita.

6. juunil kell 3 hakkas landeswehr suuremate jõududega Võnnu sihis meie peale tungima. Lätlased ei suutnud landeswehri ülivõimule vastu panna ja jätsid 6. juunil Võnnu maha.

Sarnane landeswehri tegevus oli meie vägede seljatagusele, kes sel ajal juba Kreutzburgi olid jõudnud, hädaohtlik, seepärast oli vägede ülemjuhataja sunnitud landeswehri pealetungimisele sõjalise jõuga vastama. Vastupealetung algas 8. juunil kell 14 mööda raudteed Võnnu sihis. Ägedate lahingutega jõuti samaks õhtuks kuni 1 klm. Võnnust.

Selles seisukorras arvasid liitlased tarvilikuks vahele segada. 10. juunil tehti liitriikide esitajate algatusel landeswehri sõjariistadevaherahu, et sel ajal vahekorda selgitada ja kokkuleppele jõuda. Meie ülemjuhataja poolt volitati läbirääkimisi pidama kindralstaabiülem kindralstaabi-alampolkovnik I. Rink. 10. juunil tulid Võnnus al.-polk. I. Rink ja landeswehri ülemjuhataja major A. Fletcher kokku. Al.-polk. Rink jäi meie ülemjuhataja endise nõudmise juure, et landeswehr peab end Segevold — Nitau — Uus-Schvaneburi liini taha tõmbama ja sellega Ramotski — Vana-Schvaneburi raudtee vabaks tegema. Landeswehri ülemjuhataja nõudis: 1) meie vägede tagasitõmbamist kuni keelepiirini, s. o. Heinaste — Salatsi — Ruhja — Valga — Uue-Roosa — Marienburgi liinile, 2) meie ülemjuhataja käsu all olevate Läti väeosade üleandmist landeswehri ülemjuhatusesse.

Al.-polk. I. Rink tingimisi vastu ei võtnud, samuti ka major A. Fletcher meie tingimisi. Põhja-Latvijat, mille meie oma veregga vaenlasest olime puhastanud, võisime meie ainult sõbralikkudele Läti vägedele üle anda, mitte aga vaenulisele Saksa-Balti landeswehrile.

Al.-polkovnik Rink, ilma et kokkuleppele oleks jõudnud, sõitis samal päeval Võnnust ära; järgmine koosolek oli 13. juuni peale määratud.

Et mõlemad pooled oma nõudmiste juure kindlaks jäid, pani liitlaste komisjon, kelle esimeheks Liibavist tulnud Ameerika Ühisriikide kolonel Green, ette, et Eesti väed enamlaste vastu fronti kaitsmist jätkaksid, kuid seda fronti lõunast lühendaksid kuni Luubani järveni, sealjuures aga seljataga, s. o. Võnnu alt, meie oma väed Eesti piirile, s. o. Valgani, tagasi viiksid. Meie ülemjuhataja volinik al.-polkovnik I. Rink ei kirjutanud sellele lepingule alla, mispärast liitlased lepingu meie vägede ülemjuhatajale kinnitamiseks ette panid. Kindral J. Laidoner ei võinud juba puhtsõjaliselt ilma Ramotski — Vana-Schvaneburi raudtee-liinita rinnet kuni Luubani järveni kaitsta, mispärast ta enese lepingu kinnitamisest lahti ütles.

Inglise esitaja kolonel-leitnant Tallents ruttas siis Helsingisse, liitlaste poolt Baltimaade tarvis määratud sõjaväe komisjoni esimehe, Briti kindralleitnant sir H. Gough'i juure, kes 13. juunil Võndu uuele nõupidamisele ilmus ja meie nõudmisi täielikult toetas, samal ajal kindral v. d. Goltz'ile nõudmist saates, et see peab oma väed Segevoid — Nitau Uus-Schvaneburi liini taha tõmbama.

13. juunil uuesti Võnnus kokku tulles seletas landeswehri ülemjuhataja major A. Fletcher, et tema v. d. Goltz'i alla ei kuulu ja kindral Gough'i nõudmine temasse ei puutu, ning tema oma vägesid tagasi ei tõmba, palus luba Riiga sõita, et oma, s. o. Needra, valitsusega selle asja kohta läbi rääkida. Samal päeval pikendati sõjariistaderahu meie ja landeswehri vahel, kuni uute juhtnõõride saamiseni kindral H. Gough'ilt.

Uusi juhtnõõre oodati 20. juuniks. Nagu eelpool nimetasin, vahistati meie sideohvitser Läti vägede juures, kapt. J. Jürgenson, landeswehri ülemjuhataja käsul seepärast, et ta, nagu major Fletcher seletas: 1) oli tahtnud Riias Eestisse 200 Eesti kodanikku saata, ja 2) polkov. Ballodiga otsekohe, major Fletcherit kui ülemjuhatajat ignoreerides, ühendusse astunud. Meie kolmekordse protesti peale vaatamata ei vabastatud veel kapten Jürgensoni.

Asutava Kogu koosolekul 17. juunil peaminister O. Strandmani poolt ettekantud vägede ülemjuhataja aruandes lõuna väerinna sündmuste kohta ütleb ülemjuhataja muu seas järgmist: „Meie praegune seisukord on järgmine: Meie sõjalised huvid nõuavad, et meie enamlasti mitte ei või uuesti Põhja-Latvijas sisse lasta, et nad sealt jälle uut sõjakäiku meie vastu ei algaks, ja sellepärast loen tarvilikuks fronti Marienburist Uus-Schvaneburini ja Kreutzburini enamlaste vastu kaitsta.“ Ühes sellega toonitab vägede ülemjuhataja, et sõjaliselt mingi tingimisel ei või lubada, et meie väerinna seljataga vaenuline landeswehr asuks ja töötaks. „Põhja-Latvijat, mis meie verega enamlastest

puhastatud, võime meie üle anda ainult sõbralistele Läti vägedele, aga mitte vaenulisele landeswehri. (Et landeswehr ja v. d. Goltz Needra valitsust Läti seaduslikuks valitsuseks ette käändes kogu ilmale kuulutasid, et eestlased sõdivat lätlaste vastu, ja kuna Läti Ulmanise valitsus Liibavis Inglise sõjalaeval viibis, siis saadeti Lätimaal Võnnu sihis edasi tungides meie juhatuse all olevad Läti polgu lätlased ette. Kreutzburi sihis oli ees meie 1. ratsapolk, kuid hiljem vahetati ta 1. Läti polguga.) Kui Põhja-Latvijas se paigutatakse meie sõbralised Läti väed, siis

Lääne maleva ratsakomando paraadmarsil.

võivad Eesti väed meie piiri ligidale kaitseliinile tagasi tõmbuda.“

Liitlased, eriti Inglise sõjaväe saatkonna esimees kindr.-lt. Gough, toetasid täielikult meie nõudmisi. Ent landeswehri ülemjuhataja major Fletcher (kui Needra esitaja), ei olnud sellega nõus ja otsis abi v. d. Goltz'ilt, kes ametlikult abi ei võinud anda, kuid kes oma all olevad väed vabal kokkuleppel Needra teenistusse laskis minna: Öieti oligi vaherahu landeswehrile vaja vaid seks, et rohkem aega viita ja oma jõudusid koondada, et meie siis lõpulikku hoopu anda. Ära nähes, et landeswehr oma vägesid meie vastu kogub, kogus ka meie ülemjuhatus vägesid Riia sihile ja tõi sinna peale 4 l.-r. soomusrongi ka soomusrongide divisjoni lööksalgad — Kuperjanovi partisanid ja Kalevi maleva.

Järgnevad läbirääkimised ei toonud asjasse muudatust. 14. juunil teatas v. d. Goltz, et ta

meie vägesid enamlasteks peab, sest meie olevat oma vägede hulka ka punaväelasi võtnud, ja see pärast tema nende (s. o. meie vägede) kui enamlaste vastu hakkab sõdima. (!) 17. juunil nõudis major Fletcher, et meie oma väed 18. juuniks kell 12 Latvijast välja viiksime, vastasel korral jätab enesele tegevusevabaduse. Et meie vägesid välja viia ei võinud, hakkasid sakslased 19. juunil selle asemel, et sel päeval Valgas läbi-rääkimisi jätkata, uuesti peale tungima ja sõda puhkes uuesti lahti. Samal õhtul tungisid nad Vidrihi mõisa, mis asub 20 versta lõunapool Lemsalut, kus ära tapsid Läti komandandi ühes meeskonnaga. Oli lähenenud suur ajalooline silmapilk, mis meie rahva ja maa tulevikule sai saatuslikuks. Seisime uute võitluste eel. Sel kriitilisel silmapilgul andis meie sõjavägede ülemjuhataja läkituse sõjavägedele ja käskis hakata peale tungima.

21. juunil, varahommikul, hakkas landeswehr, keda rauddiviisi osad toetasid, raudtee sihis Volmari poole tungima. Landeswehri ja rauddiviisi jõud olid umbes 27—28 tuhat meest, kes tehniliselt hästi varustatud, hästi toidetud ja riides, ning kelle üldjuhatajaks oli vilunud ilma-sõja kindral v. d. Goltz; landeswehri parimaid jõudusid, kes pealööki raudtee sihis tahtsid anda, juhatas isikliselt major A. Fletcher.

Landeswehri läks korda Läti 2. Võnnu polgu liinist läbi murda ja kaugele meie seljataha tungida. Sellepeale vaatamata sõitis 22. juuni varahommikul partisanide eshelon Lode jaama, kus kohe pealetungiva landeswehri lahingusse astus. Ägeda lahingu järele Lode jaama ja Uue-Ronneburi all viskasid partisanid soomusrongide kaasabil õhtuks vastase üle Rauna jõe. Saagiks langes terve landeswehri voor, mitu kahurit, hulk kuulipildujaid, maha jäi palju landeswehrlaste laipu. Lode lahing oli üks verisemaist landeswehri sõjas. Väikearvuline partisanide pataljon võitles siin vihaselt, elu ja surma peale meie ajaloolise vaenlasega, kellel oli määratu ülekaal tehnilistes jõududes.

Landeswehri peajõud, kes Läti 2. polgu laiaili ajasid, olid idapool raudteed maanteed mööda edasi kuni Muremõisani (Volmari linna alla) tunginud, kuid Kalevi maleva ja soomusrong nr. 2. dessant, kes siin vastasele vastu asusid, hävitasid läbimurdnud väeosad osalt ära, kuna ülejäänud osad kiirele põgenemisele sunniti. Saagiks said meie väeosad siin 1 kahuri, 8 kuulipildujat, 2 automaatpüssi, palju kahurmürske ja muud varustust; surnutena jätsid landeswehrlased maha 60 meest, ka meie kaotused olid tunduval.

Lode lahingust sai landeswehri sõja kaunim lehekülg, mis kroonis meie noort ja väikearvulist malevat jäädava aupäistega. Vaenlase tõ-

sisemast vastuseisemisest ei võinud enam juttugi olla. Hoop oli rängalt ja tabavalt antud, ja pealegi väga põhjalikult. Balti parunite „kahekümnekeeleline“ rinne hävines ja kaootiliselt valgusid löödud ja segipaisatud landeswehri osad Koiva jõe taha.

Oma ülekaalu peale toetades oli vaenlane kindel, et talle läheb korda meie vägesid kogu sel rindel taanduma sundida. Pealegi olid kõik landeswehri väeosad igakülgsesti hästi varustatud; kuid teadmine, et siin vastasega 700-aastased arved õiendatakse, tiivustas meie vägesid ja tõstis nende meeleolu: kõik pealetungivad parunite palgatud salgad sunniti kiirele taandumisele. 23. juunil murdsid meie väed vastase rindest läbi, et mitte lubada landeswehri peale 21. ja 22. juuni lahinguid pead tõsta.

Raudteel tungisid 23. juuni hommikul soomusrongid nr. 1., 2. ja 3. Võnnu jaama sisse. Saak Võnnu jaamas oli suur: soomusrongide kätte langes üks vedur, 105 vagunit ja mitu vagunit mitmesuguse varustusega. Linnas langes kalevlastele ja partisanidele saagiks mitu autot, kuulipildujat, pommipildujat, püsse ja hulk padruneid. Selle laiaulatuslise tähendusega lahingu tore võit mängis ühtlasi meie kätte strateegiliselt tähtsa raudteesõlme, — Ramotski, — millega võimalus sõjaliste operatsioonide edasiarenemine ida poole.

Esimeseks eestlaste võiduks nende orjastajate-sakslaste üle tuleb aga lugeda 20. juunil löödud lahingut Lemsalu juures, kus 9. jalgväe polk — pärastine kangelaslik Narva kaitsja, Viru väerinna au ja uhkus — landeswehri rängalt löi. Lemsalu lahing kujunes saatuslikuks ja otsustavaks kogu landeswehri avantüürile. 9. polgu võit seal ja kiire edasitungimine ähvardasid sakslastel taandumist, eriti Ropalt ja hiljem Hinzbergi juures tervel Eesti vägede vastu opereerival von der Goltzi väel. Sakslaste sunnitud ummisjalu taandumine tingis naabritel, kes peasihtidel asusid — 6., 3. ja 1. jalgväe polgul, soomusrongidel, partisanide ja Kalevi maleva pataljonidel — võidu hõlpsasti ja väheste kaotustega. Teisest küljest oleks lahingu kaotamine võinud meile väga raske seisukorra kaasa tuua. Kuivõrd ülendav oli selle lahingu moraalne mõju meile, sedavõrd halvem ja hävitavam vastasele. Järsku meeleolu langemist oma väes Lemsalu lahingu järele peab von der Goltz kogu landeswehri operatsiooni ebaõnnestumise peapõhjuseks. Hiljem löi 9. polk veel rängalt rauddiviisi Engelhardtsdorfi mõisa all.

Lemsalu, Lode, Ronneburi lahingud atesteerisid meie mehi kogu maailmale kui vapramaid sõdureid. Ja tõesti — meie sõdurite vaimustus oli suur, meeleolu kõrge, julgus ja vahvus haruldane, distsipliin eeskujuline. Ühine tunne

ja püüd hävitada meie rahva verivaenlase, kes seitse sajangut meie esivanemaid vägistanud, valdas kõiki meie rahvaväelasi, nii et nad ei mingisuguse hädaohu eest tagasi ei põrganud, — nad ei tunnud hädaohtu üldse!

Vastase tagaajamisel langesid meie kätte Roopa alev, Ramotski, Segevoldi ja Hinzenbergi jaamad ühes mõisaga. Et meie edasitungimist seisma panna, seks võeti landeswehri poolt kõik võitluseviisid tarvitusele: iga käänaku ja silla juures oli raudtee purustatud, soomusrongide lasti vastu täie kiirusega liivaplatvormid. Ei puudunud isegi moodsad sõjapidamisabinõud, nagu lennukid ja mürkgaasid: landeswehri lennukid tiirlesid õhus, meie ägeda tule peale vaatamata, loopides alla meie soomusrongide pihta pomme ja tulistades meie dessantosi kuulipildujaist. Üks sarnane lennuk lasti 6. jalgväe polgu osade poolt Roopa alevi kohal maha ja langes peaaegu vigastusteta saagiks. Mürkgaasi pommedega pommitas landeswehr meie vägesid eriti Skragge silla juures, kuid et vesi lähedal, jäi suurem õnnetus tulemata.

Meie väeosad võtsid positsiooni Suur-Valge —, Iegeli — ja Valge järvede liinil, kus landeswehr end tugevasti oli kindlustanud nimetatud järvede eel. Samal ajal tungis meie laevastik „kaitseliidu ja soomusrongide isa“, meriväe-kapten J. Pitka juhatusel Düüna-jõesu hu, purustades sealsed patareid ja kindlustused, ning hakkas Riia sildasid pommitama.

Et landeswehriale lõpulikku hoopi anda ja Riiga vallutada, seks oli 1. juulil nõupidamine Rodenpoisi jaama lähedal, millest osa võtsid muu seas landeswehri purustajad: väerinna juhataja, — 3. diviisi ülem kindralmajor E. Pödder; soomusrongide divisjoni ülem — kapten K. Parts ja väerinna — ja 3. diviisi staabiülem — kindralstaabi alampolkovnik N. Reek.

2. juuli õhtuks jõudsid meie väeosad peale ägedaid lahinguid kuni Mühlgrabeni kaanali ja Bolderani. Seega oli Riia saatus otsustatud. Ka paremal tiival lähenesid meie väed Riiale. Oli oodata mõne tunni pärast Riia lagemist. Kuid seda ei soovinud liitlased näha. Von der Goltz'i palvel hakkas Prantsuse kolonel Duparquet vahemeheks rahutegemisel, ja liitlaste poolt sõja- ja toidumoonna kinnipaneku ähvardusel pidime meie Riia alt Hinzenbergini taanduma. Meie väed said käsu sõjategevuse lõpetamiseks; vaheerahu algas 3. juulil kell 12. Landeswehr ja Saksa väed pidid 5. juuliks kella 18 Riiaist lahkuma. Kõrgemad võimud — liitlased — arvasid, et sest küllalt on, kui võitjad, s. o. meie, Riia linna eemalt näha saava d!..

Sakslased pidid Olai'ni taanduma, Riia linn anti Läti vägedele üle, kusjuures Ulmanise va-

litsus Liibavist Riiga ümber kolis. Needra oli kukutatud ja põgenes.

Eestimaa hingas lähedamini, toibunud seljatagune tõmbus isamaalisemalt kokku. Sõjakirves oli õnnelikult sihitud ja suurepärase saavutuse ära märkinud...

Sõda Saksa-Balti landeswehri vastu oli samuti meie rahva aate teostamine, kui sõda Vene enamlaste vastu. Sest kui meie iseseisva riigi oma aateks olime välja kuulutanud, oli meie kohus seda kaitsta iga hädaohu eest, ja õnn, et meie seda aegsasti võõral pinnal tegime, millega Lõuna-Eesti sõjarüüstamisest terve hoidsime.

Väerinna juhatajaks landeswehri-sõjas oli 3. diviisi ülem kindr.-major E. Pödder (praegu 2. diviisi ülem), staabiülemaks — kindralstaabi alampolkovnik N. Reek (praegu kindralstaabi kindralmajor, kindralstaabi ülem). Soomusrongide divisjoni (kuhu kuulusid soomusrongid nr. 1., 2., 3. ja 4., Kuperjanovi partisanid ja Kalevi maleva) juhatas kapten K. Parts (praegu eru-kolonel), staabiülemaks — kapten J. Poopuu (praegu reserv-kolonelleitnant). Merejõudusid (kuhu kuulusid miiniristlejad „Lennuk“, „Vambola“, kahurlaev „Lembit“ ja „Tasuja“ ühes traaleritega „Olev“ ja „Kalev“) juhatas mereväekapten J. Pitka (praegu reservkonradmiral).

Eesti pool võitlevad väeosad koosnesid: 3. jalgväe-polg (kapten J. Kruus) — 37 ohv., 1462 püssi, 17 kuulipildujat, 14 automaat-püssi; 6. jalgväe-polg (kapten K. Tallo) — 56 ohv., 1805 püssi, 17 klp. ja 29 aut.-püssi; 9. jalgväe-polg (kapten J. Schmidt) — 19 ohv., 852 püssi, 2 klp. ja 19 aut.-püssi; 1. jalgväe-polgu 2. pataljon — 39 ohv., 450 püssi, 15 klp. ja 11 aut.-püssi; Kuperjanovi partisanide pataljon (al.-kapten J. Unt) — 18 ohv., 530 püssi, 11 kuulipildujat; Kalevi maleva pataljon (leitn. L. Tõnson — 12 ohv., 376 püssi, 1 kuulipilduja, 3 automaat-püssi; laiaroopalised soomusrongid: nr. 1 („Kapten Irv“) (ülem — ltn. E. Neps) — 12 ohv., 186 püssi, 17 kuulipildujat ja 4 automaat-püssi; nr. 2. (al.-kapt. J. Lepp) — 12 ohv., 129 püssi, 13 klp. ja 8 aut.-püssi; nr. 3. (kapten O. Luiga) — 7 ohv., 155 püssi, 20 klp., 7 aut.-püssi; nr. 4 (kapten A. Tamm) — 8 ohv., 76 püssi, 9 klp., 1 aut.-püss; 2. ratsapolk (kapten R. Uritam) — 16 ohv., 297 püssi, 12 klp., 7 aut.-püssi, 250 mõõka; Tallinna üksik eskadron — 65 mõõka. Peale selle olid meil veel tegevuses välipatareid ning merel „Lennuk“, „Vambola“, „Lembit“, „Tasuja“ ühes traaleritega „Oleviga“ ja „Kaleviga“. Kui palju seal püsse, kahureid ja kuulipildujaid oli, need arvud ei ole mul praegu käepärast. Meie ülemjuhatus all

seisval Läti 2. Võnnu polgul oli 600 püssi, peale rahu tuli reservist juure 500 püssi.

Landeswehri sõjas kaotasime meie: surnutena 186 ja haavatutena 1041 rahvaväelast*).

Üksi Kurtenhofi jaama juures kaotasime 127 meest; lätlastel (pulkvedis Zemitansi Läti „Põhja-Armee“, mis koosnes peale lahingut Võnnu all koos Kurtenhofini 1100 mehest) aga kogu landeswehri sõja ajal niipalju.

Kõige rohkem kaotusi tuleb meie 6. jalgväe-polgu arvele kirjutada.

Käesoleva kirjutuse kokkuseadmise juures kasutasin järgmisi allikaid: ametlikud dokumendid, tolleaegse ajakirjanduse, kolonel K. P a r t s'i suusõnalised ja isiklised landeswehri-sõja mälestused. Et ajajärku tema oma sõnadega edasi anda, olen kirjutuses võimalikult algupärandite keelest ja ütelsuviisidest kinni pidanud.

Kaitseliitlane ja ta relv.

Ed. Jürisson.

Õnnetuste ja enesetapmiste kroonikat jälgides torkab silma nähtus, mis kaitseliidus aset leida ei tohiks ja mis kaitseliidu autoriteedile rahva silmis suurt kahju sünnitab: suur hulk mitmesuguseid õnnetusi ja enesetapmisi sünnib kaitseliitlastele väljaantud püssidega.

See nähtus tõendab, et kaitseliitlased ei hoi püssi küllalt hoolsasti, ja teiseks, et puudub lugupidamine oma relva ja selle organisatsiooni vastu, millesse kaitseliitlane kuulub. Iga niisugune juhtumine on suur moraalne kaotus kaitseliidule, mida parandada raske.

Õnnetusi kaitseliidu püssidega juhtub peaaegjalikult selle tõttu, et püss ei ole alaealiste laste ja üldse koduste inimeste eest peidetud, tühjendatud ja laskematerjal teistele kättesaamatusse panipaika pandud. On juhtumisi, kus püss on olnud vanemate äraolekul 5—6-aastaste laste käes mängida, mille juures on juhtunud raskeid õnnetusi.

Teiseks unustatakse tihti, et relv on kaitseliitlasele kätte antud kaitseks hädaohu vastu ja võetakse, eriti maal, püss tihti kaasa pidudele ja külla minnes. Seal võib juobnud peaga kergesti sõjariistaga õnnetusi tekkida.

Kõige halvem nähtus on muidugi enesetapmised kaitseliidu püssiga, missuguseid juhtumisi on seni olnud juba mitukümmend. Selle vastu on raske võidelda, sest inimene, kes hingelist tasakaalu kaotades enesetapmise mõtte omaks võtab, ei arvesta loomulikult enam ka sellega, et tema tegu halba varju heidab kaitseliidule.

Hooletuse ja kergemeelse ümberkäimise vastu püssidega aga saab ja tuleb võidelda kõigil kaitseliidu pealikutel ja ka kaitseliitlastel, kes peaksid oma kaaslaste tähelepanu vajaduse korral juhtima nendele järeldustele, mis langevad kait-

seliidu peale hooletusest tekkinud õnnetuste läbi.

Kõige rohkem suudavad selle väärnähtuse väljajuurimiseks teha muidugi need kaitseliidu juhid, kes kaitseliitlastega kõige rohkem kokku puutuvad, nimelt rühma ja kompanii pealiked. Tuleb kaitseliitlastele veel kord üksikasjalised juhatused anda, kuidas hoida relva, et ta ei saaks mingisuguse õnnetuse põhjuseks. Samuti tuleb niisugusel juhtumisel, kui selgub püssiga kergemeelselt või hooletult ümberkäimine, määrata karistusi märkusest kuni püssi äravõtmiseni teatud ajaks.

Relva äravõtmine kaitseliitlaselt oleks kõrgeim karistusmäär, sest sellega võetakse kodanikuks teatud ajaks ära ka riigikaitse organisatsiooni usaldus. Muidugi peaks karistus olema viimane abinõu ja igal juhtumisel peaks püütama heatahtliku selgitamisega lubamatuid nähtusi kaotada. Tuleb selgitada seda moraalset kahju, mis kaitseliidu autoriteet rahva silmis kannatab igal niisugusel juhtumisel, kui kaitseliidu relvadega juhtub õnnetusi. Kuigi igakord ei ole tegemist kergemeelsusega või paha tahtega, jääb kaugemalseisjail ikkagi mulje, et kaitseliidus puudub sisemine kord, õige arusaamine oma relva tähtsusest ja otstarbest ning oskus sellega ümber käia. See aga teeb häbi asjaosalisele kaitseliitlasele ja kogu kaitseliidu organisatsioonile.

Õpetamine oma relva vääriliselt austama oleks osa sellest suurest kasvatustööst, mis on üks kaitseliidu ülesannetest. Samuti ei tohiks kaitseliidus ette tulla ka enesetapmisi. On ju kaitseliidu üldine mõte võidelda ja oma kohuseid sammugi taganemata täita. Enese elu vägivaldne lõpetamine on aga argpükslik põgene mine elu eest, võitlusvälja mahajätmine, mis kaitseliidu põhimõttega sugugi kooskõlas ei ole.

*) Andmed sõjaväetervishoiuvalitsuse väljaande „Eesti Vabadussõda“ järele. Sõjavägede ülemjuh. staabiülesande aruande järele aga: sur-

ma saanud: 10 ohv. ja 191 sõd., haavata — 10 ohv., 562 sõd., teadmata kadunud — 47 sõdurit.

Sportlik õitseag kaitseväes.

Kogu maailma rahvaste ja riikide peres on ülimalt püüdeks olla tugev ja võitmatu. Parimaks riigitudeks on aga füüsiliselt kui ka vaimliselt hästi väljaarenenud kodanikud. Need teevad riigi tugevaks ja võitmatuks.

Eriti vajavad sarnaseid kodanikke just väikesemad ja nooremad riigid, nende seas ka meie väike isamaa. Raskete aastasade üleelamuste tõttu olime füüsiliselt kui ka vaimliselt nõrgestatud. Nüüd, kus elame vabadena ja iseseisvarena, avaneb meile võimalus hakata parandama neid sügavaid haavu.

Nii näeme järjekindlasti aastaastalt suurt spordiliikumise tõusu. Eriti kaitseväge viimasel ajal paneb suurt rõhku kehalise kasvatuse peale. See on ka väga tähtis, sest et kaitsevääst kõik meie isamaa pojad läbi käivad, kes siis sealt tulevad välja tugevatena ja väledatena.

Meie kaitseväes on viimasel ajal puhkenud lahti sportlik õitseag.

Igas garnisonis ja väeosas kuni kompaniini on organiseeritud spordi- ja meelelahutuse-komisjone, kellele ülesandeks on äratada huvi spordi vastu, kiskuda kaasa kõiki sellele liikumisele, pidada võistlusi ja katsuda sõduri vahe- aega saata mööda lõbusasti ja tululiselt.

Jälgides Tallinna garnisoni spordikomisjoni tegevust näeme, et siin sõdurite kehakultuuri tõstmiseks on tehtud palju edurikast tööd. On peetud rida mitmesuguseid võistlusi garnisoni väeosade vahel ja jalgpallivõistlusi Eesti-Läti kaitseväge ja Rootsi kuningliku grenadeeride orkestri meeskonna ja Tallinna garnisoni vahel.

Sügiseni on nähtud ette veel palju võistlusi. Tähtsamaks on üleriiklikud kaitseväge-võistlused, mis peetakse ära 1—8. augustini staadionil. See võistlus kordub igal aastal ja et siia tuleb kokku kõigest kaitseväge osadest üleriigi paremaid sportlasi, kujuneb võistlus suurejooneliseks naudinguks pealtvaatajatele.

26. ja 27. juunil Tallinna garnisoni spordikomis. korraldusel „Kalevi“ väljal peetud garn. väeosade vahelised kergejõustikuvõistlused andsid häid tagajärgi. Osavõtjad, umbes 200, olid jagatud 2 klassi: A-vanad, B-noored. Osavõtjaskonnas oli tüsedaid poisse, kellele tõttu rida rekorde purunes. Säeti üles 7 uut kaitseväge ja 2 Eesti rek.

Võitjatele jagati hinnalisi auhindu ja sooviti edu tulevikus.

Kohti omandasid: A-klass:

100 mtr. j. 1) veltv. Kesküll — pioneerpat. — 11,3; 2) rms. Rähn — side — 11,5; 3) rms. Palmberg — side — 12,0 sek.

300 mtr. j. 1) rms. Rähn — 37,4 (Eesti rek.); 2) veltv. Kesküll — 37,5; 3) n.-s. Gern — side — 39,3.

1500 mtr. j. 1) kdt. Mõttus — 4,29,4; 2) v. a. o. Nit — pioneerp. — 4,30,5; 3) kdt. Pauk — 4,30,9.

5000 mtr. 1) n.-s. Laurson — side — 16,16,4 (kaitsev. rek.); 2) kdt. Jaanus — 16,19,5; 3) n.-s. Kurg — 17,02,2.

10.000 mtr. j. 1) n.-s. Laurson — 35,15,0; 2) kdt. Jaanus — 35,24,6; 3) rms. Bucht — 10 j. rüg.

400 mtr. tõkkeid: 1) rms. Rähn — 58,2 (Eesti rek.); 2) rms. Palmberg — 1,03,3; 3) veltv. Kesküll — 1,03,4.

5×100 mtr. 1) sõjakoolimeeskond — 1,16,5; 2) sidepat. — 1,20,7; 3) 10. j. rügem.

800+400+200+200 mtr. 1) sõjakooli meeskond — 3,55,1; 2) sidepat. — 3,58,4.

Kaugush.: 1) rms. Rähn — 6,39 (kaitsev. rek.); 2) v. p. kdt. Neubauer — 6,16; 3) n.-s. Kõvamees.

Kaugush.: 1) n.-s. Laur — 10. j. rüg. — 1,60; 2) rms. Tipner — 1,60; 3) rms. Palmberg — 1,60.

Teivash.: 1) veltv. Kesküll — 2,80; 2) n.-s. Laur — 2,80; 3) n.-s. Kõvamees — 2,80.

Kolmikh.: 1) rms. Rähn — 13,15 (kaitseväge rek.); 2) rms. Tipner — 12,79; 3) n.-ltn. Lossman — 12,29.

Kuul: 1) v. a. o. Suuk — sidep. — 11,95; v. a. o. Miller — allohv.-k. — 11,81; 3) v. a. o. Piir — sama — 11,78.

Ketas: 1) rms. Tipner — 36,70; 2) v. a. o. Miller — 36,13; 3) rms. Rähn — 34,17.

Oda: 1) rms. Lehtmetš — autotank.-div. — 48,90; 2) n.-s. Kõvamees — 46,45.

Sõjaväge kolmevõistlus rakmetes: 1) v. a. o. Piir — 7 pk.; 2) n. a. o. Pupart — üks. esk. 8,5 pk.; 3) kdt. Valdmann — sõjak. 13 pk.

B-klass:

100 mtr. j. 1) kdt. Hanson — 11,8; 2) kdt. Tenson 12,0.

200 mtr. 1) kdt. Hanson — 24,5; 2) kdt. Tenson — 24,9.

3000 mtr. j. 1) kdt. Veborn — 9,46,5 (kaitsev. rek.); 2) rms. Alep — allohv.-k. — 9,48,4.

110 mtr. tõkkeid: 1) Pupart — 16,4; 2) rms. Grosholm — sidep. — 17,5.

Kõrgush.: 1) asp. Palm — 1,50; 2) rms. Grosholm — 1,50.

Kuul: 1) n.-s. Gründorf — 10 j. rüg. 11,14 (kaitsev. rek.); 2) asp. Labé — 11,09.

Kaugus: 1) rms. Grosholm — 6,01 (kaitsev. rek.); 2) kdt. Tentson — 5,74.

Granaat: 1) n.-s. Grepp — sidep. 70,55; 2) rms. Lehtmetš — 69,10

L—ks.

Taktikaõppus Karksi malevkonnas 16. mail 1926. a.*)

Taktikaõppuse läbiviimiseks Karksi malevkond oli jaotatud kahte gruppi: sinised ja valged. Siniste grupi pealikuks oli maleva pealiku poolt määratud res.-leitn. Laatsarus, asemikuks res.-ohv. asetäitja Libe. Grupi koosseisu kuulusid: Pöogle, Pornuse, Penuja jalgväerühmad ja osa Karksi ratsarühmast, kokku umbes 120 malevlast. Valgete grupi pealikuks oli määratud res.-lipn. Aug. Univer, asemikuks res.-lipn. Joh. Univer. Grupi koosseisu kuulusid Polli, Karksi jalgväerühmad ja osa Karksi ratsarühmast, kokku umbes 60 malevlast.

Mõlemi grupi tegevuse üldjuhiks oli määratud malevkonna pealik kapten Vahtrik; kohtunikkudeks: siniste grupi juure maleva instruktor Kullamaa, valgete — leitnant Semper.

Olukord ja ülesanne siniste grupile: Saadud teadete järele olid valged 15. mail s. a. kell 7 hommikul Nuija alevi ja Polli mõisa enda alla võtnud ja end kindlustanud joonel: Polli mõisa — Kajaku talu — Arro-Univere talu (vaata skeem). Siniste grupile oli tehtud ülesandeks valged Nuija alevist ja Polli mõisast välja lüüa.

Olukord ja ülesanne valgete grupile: Luurelt saadud teadete järele liikuvat sinised mööda teid: Vana-Pornuse mõisa — Polli mõisa ja Kaarli-Kirikumõisa — Nuija alev, umbes 1½ kompani suuruste jõududega. Nende üksikuid luurajaid olevat nähtud 15. mail s. a. kell 6 Pöogle vallamaja juures. Valgetele tehti ülesandeks siniste liikumist takistada ja Nuija alevit ning Polli mõisat kaitseda.

Saadud ülesannete täitmiseks toimetas siniste grupi pealik 15. mail s. a. kell 4 Pornuse rühmale, kell 3 Penuja rühmale ja kell 5 Pöogle rühmale häire. Häire teostati varem kokkuseatud kavade järele ja kella 6-ks oli Pornuse rühm kogunud Vana-Pornuse mõisa juure, kella 5-ks oli Penuja rühm kogunud Kaarli-Kirikumõisa juure ja kella 7-ks oli Pöogle rühm kogunud Pöogle vallamaja juure.

Peale meeste kogumist tegi grupi pealik ülesandeks res.-ohv. aset. Libe'le Pöogle rühmaga luuret toimetada ja vaenlase asukoht Nuija alevi ja Polli mõisa juures kindlaks teha. Selle ülesande täitmiseks saatis härra Libe Pöogle rühmast välja kaks jaosuurst luursalka: ühe Nuija alevi ja teise Polli mõisa sihis. Luursalka Nuija sihis juhatas härra Raud ja Polli mõisa sihis härra Libe. Luursalgad liikusid Pöogle vallamaja juurest välja kell 7. Kell 7,20 olid luurajad välja jõudnud Arro-Univere ja Kajaku talude joonele, kus oli esimene kokkupuutumine vaenlase eelpostidega ja eelpostidesse määratud meestega, kes veel postide asukohale ei olnud

jõudnud. Luursalk härra Raud'i juhatusel liikus eeskujuliselt, kasutades liikumisel maastikuvolt ja maanteekraavi, ning tabas vaenlase eelpostidele väljasaadetud mehi ootamata. Vaenlasega kokkupuutumisest ja tema peavastupanujoone asukohast saatis härra Raud teate grupi pealiku.

Luursalk Libe juhatusel liikus, jättes kasutamata maastikuvolt, liig avalikult ja kaotas kaks meest Saksaveski silla juures. Kaotuse peale vaatamata tungis luursalk üle Saksaveski silla valgete Karksi ja Polli rühmade vahele. Valged võtsid peale luursalga ületulekut Saksaveski silla endi alla ja sinised olid sunnitud läbi soo ja oja tagasi tulema. Kokkupuutumisest vaenlasega ei saanud härra Libe grupi pealiku teateid.

Luurelt saadud andmete põhjal otsustas kell 9,30 siniste grupi pealik alustada üldist pealetungi. Pornuse rühmale tegi grupi pealik ülesandeks Polli mõisa enese alla võtta ja Penuja-Pöogle rühmadele tegi grupi pealik ülesandeks Nuija alevi peale tungida paremalt tiivalt haarates.

Valged härra Libe luursalga energilise tegevuse tõttu arvasid, et sinistel suurem pealetung sünnib Saksaveski silla juurest ja et silla kaitse nõrk oli, sellepärast otsustasid Polli mõisa maha jätta ning eelmainitud silla kaitseks Karksi rühma appi tuua. Pornuse rühm tungis edasi ja vallutas vastupanuta kell 10,30 Polli mõisa.

Pöogle ja Penuja rühm leitn. Laatsarus'e juhtimisel oma ülesande täitmiseks tegi kaugehaaramise ja sattus antud piirkonnast välja, mispärast vahekohtuniku poolt nende tegevus lõpetati kell 12,30.

Valgete grupi pealik saadud ülesande täitmiseks korraldas Polli rühmale kell 3 ja Karksi rühmale kell 4 häire. Polli rühm kogus kella 6-ks Polli vallamaja juure ja Karksi rühm kella 6-ks Polli mõisa juure. Peale kogumist toimetas grupi pealik ühes rühma pealikutega maastiku luure ja kell 7,30 olid valged kaitseasukohale asunud. Eelpostide joon asus: Polli mõisast põhja pool risttee — Kajaku talu ja Pöogle restoraan. Peavastupanujoon asus: Polli mõisa — kõrgustik 44,4 ja Nuija oja parempoolne kallas.

Valged ülesande kohaselt pidid Arro-Univere talu juure eelposti panema, kuid jäid hiljaks, sest mainitud talu oli siniste luurajate käes.

Kell 7,30 hiilis siniste luure valgete eelposti juure Univere talu juures ja hävitas 10 sammu kauguselt eelposti.

Kell 7,20 tungis siniste luursalk üle Saksaveski silla, mille tõttu Polli mõisa maha jäeti ja

*) V. pildid „Kaitse Kodu!“ nr. 12 s. a.

Karksi rühm Saksaveski silla juure seisukoha võttis.

Kell 7,30 käskis grupi paliku asemik Arro-Univere talust siniste luurajad välja lüüa, mis ebaõnnestus; katseid korrati uuesti kell 8 ja kell 8,30.

Kell 8 võtsid valged Univere talu uuesti enda alla.

Kell 11 tehti avalikuks siniste parema tiiva haaramine.

Kell 7,30 kuni kell 9,30 oli side valgete rühmade vahel katkenud. Eelpostid vaenlasest mingisuguseid teateid ei saatnud. Peale kella 10 töötas side hästi.

Käesolev laiaulatuslikum õppus oli Pärnumaa malevas esimene, ühtlasi oli ta katseks ja näpunäidete saamiseks tulevikus. Õppus näitas, et taktikalise väljaõppe alal tuleb palju tööd teha, eeskätt just pealike seas. Pealikul suuremas enamuses armastavad tegutseda Vabadussõja kogemuste põhjal, tehes pikki ja väsitavaid haaramisi väikeste jõududega, mis tulevikusõjas peaaegu võimatu.

Siniste grupi tegevust tuleb mõnedeski asjus mitte rahuldavaks lugeda alljärgnevatel põhjustel: 1) neil oli kasutada üks kompanii, see

kompanii jaotati kahte ossa, osade vahe kolm kilomeetrit, seega sidepidamine rühmadega täiesti võimatu ja jõud killustatud, 2) ei püütud Saksaveski silda vallutada, millega oleks Karksi ja Polli rühmade ühinemine võimatuks tehtud, 3) ei tungitud Penuja ja Pöögile rühmadega Arro-Univere talu sihis Nuia alevi peale, vaid haarati kaugelt paremalt, väljaspool tegevuse piirkonda, mis mehi väsitas ja valgete ümberkorraldamist võimaldas, 4) liikumist pealetungil teostati kolonnis ühekaupa ja ei paisatud kompaniid rühmadena, 5) rühma pealikul omakorda tungisid peale pikkade laskurahelikkudena, mitte gruppina, nagu seda praegusaja lahing nõuab.

Valgete grupi tegevust tuleb mitte rahuldavaks lugeda: 1) jäid ülesande täitmisega hiljaks ja 2) kaitsel ei loodud sügavust.

Luursalgad toimisid käesoleva aja nõuete kohaselt, kuid teadete edasitoimetamine oli nõrk. Siniste grupi peajõud ei liikunud luuresadega tihedas kontaktis, mille tõttu side luuresadega täiesti katkes ja vaenlase seisukohad selgusetad olid, mis grupi tegevust eksiteele ning kaugemale ümberhaaramisele ja tegevuspiirkonnast väljastumisele viis.

Pomus.

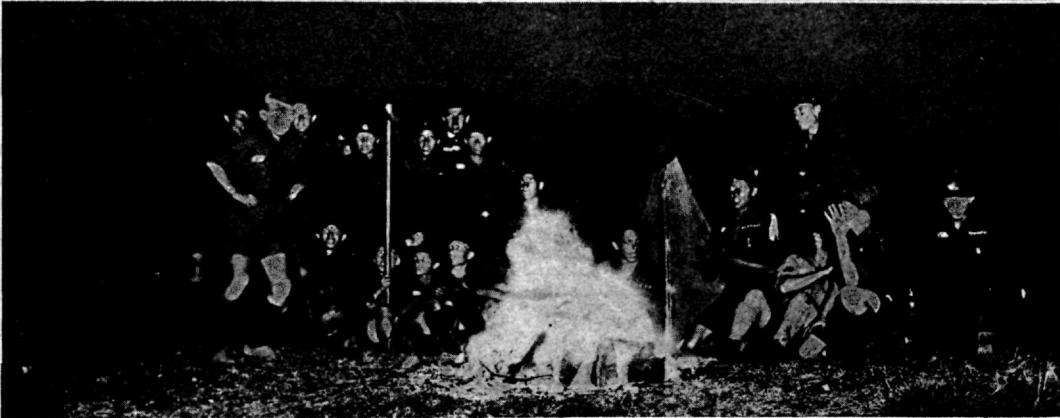
Eesti skoutide maleva I suurlaager.

Mõte suurlaagrit korraldada on pesitunud juba kaua meie skotide südameis. Esimest korda leidis see väljenduse Eesti skoutide 3. kongressil, 1925. a. kevadel Tartus, millele järgnes resolutsioon, mis soovitas tingimata suurlaagri korraldamist. Skoutmasterite kogu ülesandel moodustas skoutmaster H. Paalman läinud aasta sügisel keskkomitee, mis asus suurlaagrit ette valmistama. Pärast nimetati keskkomitee laagristaabiks ümber. Lõpulikult otsustati suurlaagrit korraldada Eesti skoutide-sõprade liidu otsusel 8. aprillil 1926. a.

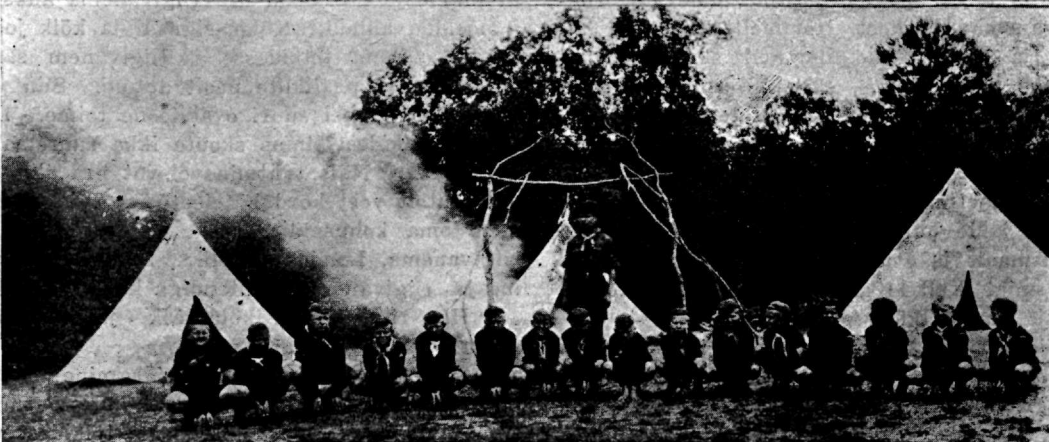
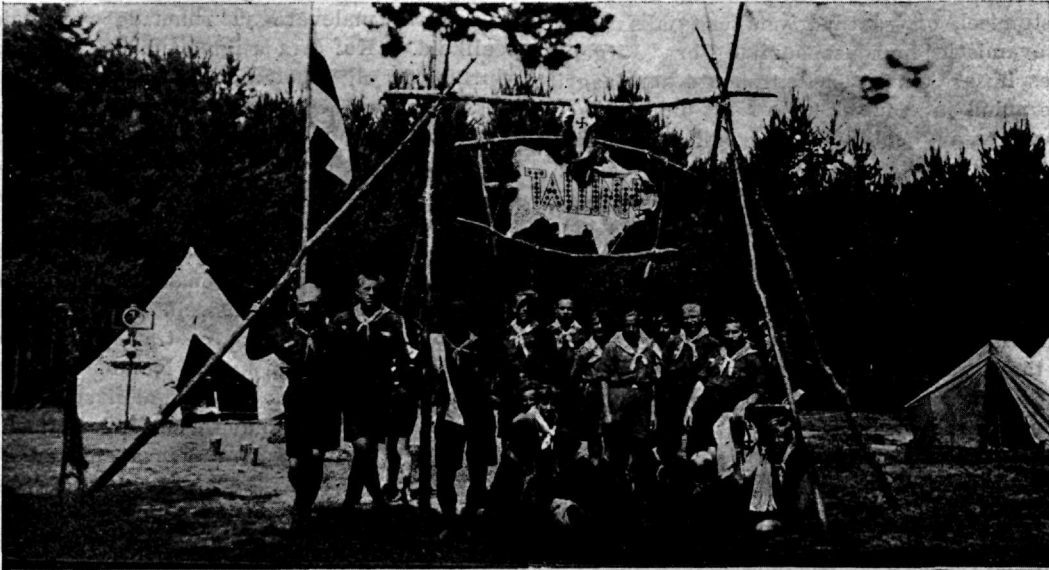
Teisipäeval, 6. juulil 1926. a., kell 6 avati suurlaager, mis asub Pirita ja Kose vahelisel maa-alal, umbes 800 meetri laiuses. See oli esimeseks suursündmuseks Eesti skoutide elus. Kuid ja nädalaid on valmistanud skoutid endid selle suurlaagri vastu. Isegi oma ajakiri oli asutatud selleks, et teha teatavaks skotidele kõiki ettevalmistused. Kuude eest algasid juba igas üksikus malevas ettevalmistused. Skoutide malevate peastaabis, malevate staapides, rühmades, igal pool kihas töö, saadeti kutseid välja välismaa skoutidele kui ka oma malevatele. Skoutmasterid käisid ringi andes instruktsioone ja informatsioone. Valmistati ette skoute võistlusteks, õpiti kohtadel telke kiiresti üles lööma ja

korda seadma. Samuti esimese abi kui ka signaalsatsiooni alal. Kõiki neid töid juhtis kolonelleitnant G. Maser, kes peastaabi poolt määrati suurlaagri vanemaks. Tema lähimateks abideks olid mitmed skoutmasterid: laagri pealik H. Paalman, Tallinna maleva pealik E. Pavelson oma tööroodu skoutidega. Skoutide majanduslike küsimuste eest on hoolitsenud Tallinna skoutide maleva vanem s.-v. ametnik hra A. Madisson, kelle peastaap määras suurlaagri majandusvanemaks. Tema abideks n.-skoutmaster B. Madisson, eeskujuline skout H. Kleemeier, Fr. Pahlberg ja teised. Korraldusvanemaks oli seltskonnategelane hra Fr. Kari, kes välismaalaste juhi — tuntud Eesti skoutluse tegelase hra B. Rautsmanniga — oli igalpool, kus vaja oli korraldusi ja käskte anda. Suurlaagri valvepealikuks oli n.-skoutmaster B. Koot. Umbes 2000 Eesti skoutidist oli ilmunud 400 skouti — välismaalastest: Soome, Läti ja Itaalia skoutide esitajad. Nagu Eestiski on nende skoutmasteriteks peaaesjaltselt keskkooli vanemate klasside õpilased ja üliõpilased.

Laagrisse tulles oli näha noori skoute ja hundipoegi oma telkide ees valmistusi tegemas lipuväljale kogumiseks, kus riigivanem või tema esitaja ametlikult pidi avama suur-

1. Kõige noorem hundipoeg kinnitab riigivanema rinda skoutide aumärgi — svastika risti.
 2. Skoudid laagritule ümber vestlemas. 3. Skoutide mäng: ohverdamine ebajumalale.

1. Skoutide suurlaagri Tallinna skoutide võistlusrühm. 2. Skoutide vanemad nõupidamisel.
3. Hundipojad telkide ees kükitamas.

laagri. Kella 6 oli määratud see suurlaagri pidulik ja tähtsam toimetus. Riigivanem, kes riigikogu istumisel, oli saatnud oma esitajaks suurlaagri avamisele hariduseõuniku hra Jürgen-soni, kes ilusas kõnes tervitas skoute suurlaagri avamise puhul ja soovitas neile sealt uut vaimust kaasa viia kohtadele edaspidiseks tööks skoutluse põhimõtete elluviimisel. Pärast kõnet laulsid kõik skoudid ja külalised riigihümni. Valitsuse esitajale vastas skoutide peavanem N. Kann. Ta palus hra riigivanemale ja vabariigi valitsusele edasi anda skoutide tänu selle heatahtlikkuse eest, mida hra riigivanem ja valitsus on skoutide liikumise vastu üles näidanud, tänas suurema rahalise toetuse eest, mille hra riigivanem oli suurlaagri korraldamiseks annetanud, ja avaldas oma kindlat arvamist ja usku, et skoutidest kasvavad Eesti vabariigile head isamaalased ja teguvõimsad tegelased. Seepeale skoutide poole pöördudes tervitas neid esimest korda malevate täie koosseisu juures, soovitas neile tutvust, sõprust ja vendlust luua kõigi malevate kaasskoutidega ja ka suurlaagri ilmunud naaberriikide skoutidega. Lauldakse Eesti skoutide hümn: „Eestimaa, mu isamaa“, milleks kõik skoudid peavanema juure jooksid ja ta ümber tiheda ringi moodustasid. Järgnesid tervitused: sõjaministri poolt — kindral Lill, kaitseväe poolt — kolonel Wende ja Läti ning Soome skoutide esitajat poolt. Pärast laagrilipu tõstmist ja avamiskõnesid tutvustati külalisi skoutide suurlaagriga, üksikute malevate ja nende juhtide telkidega, skoutide majapidamis- ja toiduvalmistusviisidega.

Sümpaatlikku pilti pakkusid eriti hundipoegade telgid. Tartu hundipoegade oli ilmunud vanahunt — prof. Saral, kes oma hundipoegade öösel telgis magas. Mitme maleva ja rühmade vanemad Paidest, Nõmmelt, Tartust, Tallinnast ja mujalt olid ilmunud skoudi riietes ühes oma skoutidega. Pärast õhtusööki, mida skoudid ise endale valmistasid, algas kell 9 ühine laagrituli mitmekesiste naljakate ettekannetega, laulude ja hüüetega võistlusrühmade poolt. Neid nooruse naljaettekandeid elasid huviga kaasa kõik külalised, kelle hulgas olid ka meie saadikud Prantsusmaalt ja Poolast — ministrid K. Pusta ja dr. Lepik. Kell 11 anti õhtusignaal ja skoudid marssisid oma telkidesse puhkama.

Reede õhtul külastas hra riigivanem ühes meie Londoni saadiku dr. O. Kallasega skoutide suurlaagrit. Kell 9 sõitis hra riigivanem dr. Kallase, skoutide peastaabi ülema riigikoguliikme J. Hünersoni ja riigivanema adjutandi saatel suurlaagri, kus teda vastu võtsid skoutide peavanem N. Kann, suurlaagri vanem kol-leitnant Maser, varustusevanem Madisson, korraldusevanem Kari ja kõik skoutide pealikud. Suurlaagri vanem kol-leitnant Maser ja suurlaagri

pealik skoutmaster H. Paalman näitasid kõrgetele külalistele suurlaagris olevate skoutide telke ja esitasid malevate ja rühmade vanemaid ja pealikuid. Kui hra riigivanem oma ringkäigu suurlaagris oli lõpetanud, asusid kõik külalised lõksetule juure ettekandeid vaatama. Siin pööras skoutide peavanem N. Kann riigivanema poole ja tänas annetuse eest, mille riigivanem oli laagri korraldamiseks annetanud. Riigivanem pöörab skoutide poole kõnega, milles ta neid üles kutsub tublideks poisteks jääma, kes õppimises virgad, vanemate vastu sõnakuulelikud ja kõigi vastu ikka lahked ja viisakad oleksid. Sellele järgneb skoutide hümn: „Eestimaa, mu isamaa“, mida hra riigivanem kaasa laulab. Järgnevad ettekanded, laulud, naljad, indiaanlaste sõjatantsud jne. Iseäranis huvitavad olid indiaanlaste sõjatants ja laul, mis hra riigivanema auks luuletatud ja lõksetule ümber ette kant. Siis jagati skoutidele riigivanema poolt annetatud šokoladi, millest osa võistluspreemiateks üle jäi. Skoutide peavanem teatab hra riigivanemale, et skoutide pealike, suurlaagri vanemate ja peastaabi nimel annetakse hra riigivanemale skoutide maleva ordumärk — svastika, ja palus seda lugupidamise tähena vastu võtta.

Kui hra riigivanem selleks nõusolekut avaldanud, luges laagripealik H. Paalman päevakäsu ette ja kõige väiksem hundipoeg — kuueaastane tulevane skout — kinnitas kullast, esiküljel valge emailiga kaetud ordumärgi valgerohelise-valge ordupaela otsas hra riigivanema rinda. Hra riigivanem tänas skoute selle auvalduse eest ja laagri vanem kol-leitnant Maser tänas hra riigivanemat suurlaagri nimel skoutidele ülesnäidatud kõrge au eest. Siis tormasid skoutide pealikud riigivanema juure, haarasid ta kätele ja hõiskasid hra riigivanema auks väljamõeldud hüüdu. Kõlas signaal ja kõik jooksid laiali — oma telkidesse. Riigivanem saadeti vanemate ja pealike poolt autoni. Siin pandi noorte poolt veel suuri ovatsioone toime. Lähematest telkidest ilmus skoute ikka suuremal arvul kokku. Näis tahtmine olevat hra riigivanemat autolt veel kord kätele tõsta, kuid autojuht asub oma kohusetäitmisele ja auto ühes hra riigivanema, Londoni saadiku, skoutide peavanema ja riigivanema adjutandiga kaob vaatepiirilt.

Hra riigivanema külaskäik jättis kõigile skoutidele unustamata mulje.

Laagrikord oli harilikult järgmine:

Igal hommikul kell 7 anti ülestõusmiseks signaal, mille peale skoudid kohe telkidest välja tulid ja võimlusharjutusi tegid. Peale seda joosti koos mereranda suplema. Selle aja sees oli söök valmis keedetud ja hakati sööma maa sisse kaevatud söögilaudadelt. Pärast sööki, kell 10, tõsteti üles suur lipp lipuväljal ja kohe peale selle ka teised, kusjuures lauldi: „Eestimaa, mu isa-

1. Vaade skoutide telkidele. 2. Eesti skouidid ühes välismaa skoutide esitajatega telgi ees. 3. Pilt skoutide suurlaagrist. Skoutide laalijooksmine.

maa". Siis mindi kas võistlusi vaatama või paatidega sõitma. Huvitavaimaks võistluseks kujunes köievedu. Lõunaaeg on kätte jõudnud ja asutakse sööma. Pärast seda algavad jälle võistlused ja n. n. vabaaeg laagris. Pärast öhtusööki, enne laagrituld, lastakse lipp alla. Laagrituli algab kell 9. Skoutidele on laagrituli armsamaks mälestuseks suurlaagrist. Tuleääres korraldati mitmesuguseid ettekandeid ja lauldi skoutide laule. Kell 11 anti öhtusignaali ja peale seda pidi laagris valitsema rahu. Võistlusrühmadest väärtsid tähelepanu: Tallinna võistlusrühm ja noortemeeste kristliku ühingu omad. Ka Tartu

võistlusrühm ei jäänud teistest taha. Mitmes telgis oli sisse seatud raadio, millest näha on, et skouidid tegutsevad õige mitmekülgsetl.

Esmaspäeva öhtul lõppes suurlaager. Kella kaheksa ajal öhtul tuli riigikogu esimees K. Einbund skoutide laagrit külastama. Riigikogu esimees käis kõik üksikud skoutide laagrid läbi ja viibis juures, kui üksikud rühmad oma lipud hümni saatel maha lasksid. Pärast öhtueinet lasti pealipp isamaa hümni saatel alla ja asuti lõksetule ümber. Hra K. Einbund pööras skoutide poole kõnega ja soovis, et noored skouidid mees-tekas kasvades need kõrged põhimõtted, mis

nende praegust tegevust juhivad, ellu kaasa viiks'd. Selle peale vastasid skoudid hüüatusega: „Alati valmis!“ Siis kõneles laagripealik H. Paalmann veel laagri tähtsusest ja laagri vanem kol-leinant Maser tänas kõiki külalisi ja laagrist osavõtjaid. Võistlusrühmad lõbustasid kõiksugu naljadega lõkettule ümber olijaid ja lasti elada laagripealikuid, vanema'd ja külalisi. Lõpuks

kogusid kõik skoudid „skoudiringi“ ümber lõkettule ja laulsid oma hümni „Eestimaa, mu isamaa“. Anti lõpus'gnaal ja kõik jooksid oma telkidesse. Sellega oli skoutide suurlaager lõppenud. Heameelega oleks veel edasi oldud, nii kahju oli lahkuda.

V. U.

Küürak.

Episood landeswehri sõja päevilt.

T. B.

Suveöö hämarus saabus. Tihe udukangas näitab jõesängi asendit. Teisel pool jõge aga mustendab okaspuumets; eesrinnas sihvakad kuused nagu tumedad obeliskid, ristladvad tõusevad taeva poole.

Mehed olid palju käinud. Raudteejaamast siia seisukohtadeni on vähemalt kolmkümmend kilomeetrit. Pole kerge ära marssida palava ilmaga see maa, täisvarustus turjal. Meeleolu püsis aga suurepärasena. Heldene aeg: lокkavad põllud, metsasalgud koondunud roheliste rühmitustena kinkudele, jõeke lookleb, kuski läikis järv nagu rohelistesse peidetud hiigla hõbevaagen, kõik need loodusehted ilustasid sõdurite teed, kuidas võis nii juttu olla meeleolu langusest, väsimusest!

Harjust ja Läänest tulnud kodumaa-pojad vaatasisid sätendavail silmil Lõuna-Eesti looduse ilu. Kui suure küla läheduses puhati, kus nägusad talumajad teeni paistsid, sõnas nii mõnigi mees: „Sama ilusad kui Harju ja Virumaa rannamaastikud ja Läänemaa laiad luhad on siinsed mäed neid ümbritsevate kuusikute ja männimetsadega. Ilus on meie väike isamaa...“

Ja nüüd ilmus vaenlane isamaad vallutama. Ajalooline vaenlane — Saksa raudmees — tuli kodurahva rahu rikkuma, vabadust röövima. Kuidas see teadmine meeste rindu vihatulukese lõkkele õhutas... Tulge aga tulge! Leiate väärilise vastase eest. Siin sammuvad Lembitu lapsed, kes oskavad vabadust kaitsta.

Väeosa seisukohale jõudes saadeti mõned mehed allohvitser Kamari juhatusel üle jõe luurekäigule. Natukese aja eest tulid mehed tagasi, aga ilma juhita ja mitmed luurajaist olid haavatud. Nad põrganud suurema Saksa eelväe salgaga kokku, saabunud äge võitlus, mis puhul

allohvitser Kamar jalast haavata saanud ja vaenlase kätte vangi langenud.

See oli raske teade meeskonnale. Kamar, see vapper, elurõõmus poiss ja truu sõjaseltsiline vangis...

Ei saanud need mehed uinuda, kes juba ilmasõjas viibinud ja võidelnud Kamari läheduses, kannatades sõjaraskusi, jaganud puudusepäivil omavahel viimast leivasuutäit.

Mis teevad raudmehed Kamariga? Muidugi piinavad ja hirmutavad, et välja pressida talt meie seisukohti ja meeste arvu kohta käivaid teateid. Asjata vaev! Ennem hakkab kivi ehk känd rääkima, kui et Kamari suu avaneb teie kasuks, te neetud landeswehrlased.

Nii harutas endamisi Kamari parim sõber, Saaremaa mees Arras. Ta oli juba kümme korda täitnud piibu ja rahunult püherdanud murul, kuna ümberringi sõjaseltsilised ööpuhkust maitseisid. Viimaks ei jõudnud Arras enam paigal püsida. Ta raputas lähemal magavaid sõdurid unest, hüüdis:

„Meie peame Kamari päästma!“

„Homme“, sõnasid unised mehed.

„Homme tungime üle jõe ja teeme landeswehrlastele tuupi, vabastame vangi...“

Arras aga vastu: „Mis see aitab, homme! Homme on Kamar juba surnud mees. Praegu tuleb tegevusse astuda. Kas leidub paar julgemat meest, kes minuga tulevad?“

„Sa oled hull! Paari-kolme mehega tahad sa vaenlase eelväe salga kallale minna. Ja kes lubab meid öösel väeosast lahkuda?“

„Rääkisin juba pataljoni vanaga“, ütles Arras, „temal pole midagi selle vastu, kui mõnemeheline salk tublit allohvitseri vabastada püüab. Ma tunnen maastikku

Isamaa vaid ei põlanud oma poega. Kodumaa lillehtes nurmed olid kohaks, kus Jaanikse tundis enese õnnelikuna. Metsamühin jutustas talle lugusid neist ajast, mil eestlased olid vabad, endi peremehed. Kui poleks röövitud esivanemate vabadust, siis poleks olnud saksu ega karistus-salka. Tema, Jaanikse, oleks võinud priske noormehena isamaa kaitseks mõõka kanda. Nüüd naerdakse, pilgatakse teda.

Agas mis sellest, et inimesed temast aru ei saa: isamaa kutsus ta teenistusse, isamaale pühendab ta oma jõu ja ka elu, kui seda tarvis peaks olema.

Jaanikse on siit ümbruse maastikuga sama hästi tuttav kui Arras, kes keelab teda üle jõe minemast, et öiset sõjakäiku kaasa teha. Ehk on tal võimalik neile kasulik olla, kes ta pilgates maha jätsid.

Järsku otsustades poetus Jaanikse jõe ääre. Ta sidus riided kukla peale ja, pahema käega püssi kõrgel hoides, ujus jõest üle.

„Eks näeme, kes enne sakslastele suure tee peale ette jõuab, kas mina või Arras oma meestega“, pomises ta ennast ruttu riietades.

* * *

Arras oma seltsilistega kiirustas samme. Nad rändasid laanes, mis saladuslikult pime. Rada oli paiguti nii kitsas, et puie vahelt otse läbi pugeda tuli.

Jõuti suure kraavini, mille põhjas voolas sogane vesi. Kuski põõsastikus leidis puu, mis nagu salapurdena põiki üle kraavi visatud. Kraavist üle minnes puhati pisut. Suitsetati.

„Nüüd oleme kindlasti juba sakslastest ette jõudnud, kui nad seda teed mööda oma seisukohtade poole liiguvad, mis N. külast mööda viib“, seletas Arras. „Me teeme nüüd veel ühe kiirränaku, siis olemegi suure tee ääres ja asume vaenlast varitsema.“

Edasi rühkides pidasid mehed silmad kõrval lahti. Kes võib julge olla, et kuski ei asu raudmehed ja avavad ootamatult tule.

Korruga kuulsid mehed okste prõksumist. Võeti püssid laskevalmis.

„Vaadake! Meie eel liigub inimkogu.“

Mehed vaatasid, kuhu Arras näitas. Nad nägid, kuidas paarikümne sammu kaugusel madal mehekogu puutüvede varju kadus.

„Selle mehe kõnnak tuletas meele küürakut, keda sa ennist kampa ei võtnud, Arras“, ütles üks sõdureist.

Arras naeris.

„Mis sul meele tuleb! Kes küüraku siia tõi. Ma oleksin sellele metsavennale heameelega kuuli järele kihutanud, kuid enneaegne paugutamine pole praegu hea. Pealegi läheb ehk meil padroneid paremaks otstarbeks vaja, kui mõne hulguse hirmutuseks.“

Kõik kolm meest olid vanad sõdurid ja sadandeil korral surmale silma vaadanud. Teadmised, et nende läheduses inimene, kes vaenlane võib olla, ei hirmutanud neid, kuid ärevuses löid meeste südamed siiski. Kuhu see isik kadus? Kas ei ühinenud ta suurema salgaga, et tüvede tagant külvata rändajaile surmakuule? Ometi jõuti vahejuhtumisteta teeni välja.

Nad võtsid seisukohad jämedamate puutüvede taha. Asusid ootama.

Ei tulnud kaua oodata. Varsti kostusid inimhääled. Landeswehrlasi ei olnud aga näha, teekäänaku pärast — arvasid mehed.

„Me avame kiirtule ja hüüame igaüks käsutussõnu“, õpetas Arras. „Sakslased peavad arvama, et neile terve rühm Eesti sõdureid kaela langemas.“

Vaenlasi polnud ikkagi veel näha, kuigi saksakeelseid sõnu selgesti kuulda oli.

„Haa...“ kähistas Arras. „Nad on ettevaatlikud: hoiduvad tee ligi, et ei eksiks, ise aga marsivad metsas. Vaadake, kus lähevad! Kamar lonkab nende keskel. Nüüd pole muud kui — tuli peale!“

Esimeste paukude järele olid sakslased nagu maapinnalt pühitud. Nad viskusid puude ja mätaste varju. Mõne minuti pärast nähti neid küürutades edasi jooksvat.

„Kiirtuld! Ärge aga Kamari pihta laske! Neile järele!“ karjus Arras. Nad jõudsid aga vaevalt mõned sammud teha, kui üle tee, puude tagant tuled välkusid ja kuulid kiunudes nende ümber puudesse plaksatasid.

„Saadanad! Neist jäi osa meid kinni pidama, kuni teised vangiga edasi ruttavad.“

Arrasel oli õigus. Nende katsed üle tee tungida ebaõnnestusid, sest vastaseid oli arvuliselt neist mitukordselt rohkem. Tekkis korrapärase lahing. Kuulid löikasid puudelt oksid ja kiskusid tüvedelt lõus-

Sakalamaa maleva suurpäev 6. VI. 26. 1. Ratsa eskad. jaamas külaliste ootel. 2. Maleva lipu õnnistamine õpetaja Lattiku poolt Uuel turul. 3. Lipu õnnistamine. Esiplaanil naiskaitseliitlased. 4. Hra. sõjaminister paraadi vastu võtmas. Põltsamaa ratsakomando. 5. Põltsamaa malevkond paraadil.

takaid. Paugud, saades metsast vastu-kaja, ühinesid õudseks raginaks.

Mehed ei saanud kaua varjata oma väikest arvu. Vaenlane võttis julgust. Mitmed neist roomasid lähemale.

„Pange tähele, poisid,“ hüüdis Arras, „meil tuleb täna nendega käsitsi kokku minna. Tulgu aga tulgu! Peksame neil kübarad kogu kuraldega lömmi.“

Need olid julgustussõnad sõjaseltsilistele. Tõepoolest pidi Arras seisukorra lootusetuks tunnistama. Landeswehrlasi oli palju. Taganedagi ei olnud enam võimalik, sest puude ümber, kus nad lamasid, lendasid kuulid nagu mesilased pereheitel.

Järsku kostsid püssipaugud kauge-malt. Ses suunas kuhu landeswehrlased oma vangiga läksid.

„Kes pagan küll seal peaks ragistama?“ küsisid üllatunud mehed. Nad nägid, kuidas sakslased nende ees püstitusid ja puude varju hoidudes põgenema pistsid.

„Neile järele!!“ hüüdis Arras. „Meie mehed on nähtavasti siia jõudnud ja sakslased kardavad kahe tule vahele jääda.“

Nad lasksid põgenejaille mõned paugud järele. Landeswehrlastele lähemale jõuda oli aga võimatu, sest need mehed viskasid püssid maha ja kadusid metsa.

„Niisugused kehkenpüksid tahavad meie meestega sõdida...“ ümises Arras põlglikult.

Ka eelpool vaikis püssipaugutamine. Mis see tähendab? Kas kuski ei seata lõksu? Ettevaatust mehed!

* * *

Sõjaseltsilised kuulsid tasast oigamist. Vist mõni haavatud landeswehri mees. Neist nii mõnigi ju kuuli kehha sai. Aga... kuulake! Eestikeelsed sõnad. Siin peab keegi omadest olema!

Arras ruttas pikil sammul häälte suunas, seltsilised järel.

Nad leidsid laia kuuse lähedalt kaks meest. Üks põlvitas teise juures, kes lamas ja oigas.

„Kamar! Sõber!“ hüüdis Arras põlvitajat kaelustades. „Sa oled päästetud. Aga kes see on? Mis ma näen! See on

ju meie küürak — Jaanikse... Kuidas sina siia said?“

Küürak naeratas vastuseks. Tema nägu oli valge kui lina. Kamar vastas tema eest. „Jaanikse on raskesti haavatud. Ta päästis mu. Kui sakslased mind siit edasi vedasid, avati nende peale teistkordselt püssituli. Paar meest langes kohe — näete neid tumedaid kühme? Need on minu saatjate laibad. Mind sunniti jooksuma. Kus ma jooksen vigastatud jalaga. Pealegi teadsin, et mu sõbrad siin. Kiskusin ühelt landeswehrlaselt püssi, aitasin võitluse lõpule viia, mida see õnnetu vend siin nii vapralt algas. Ellujäänud vaenlased põgenesid.“

Arras põlvitas haavatu juure.

„Anna andeks, seltsimees. Ma ütlesin ennist sulle sõnu, mida nüüd kibedasti kahetsen. Sa tahad keelt kasta? Säh joo siit pudelist! Me teeme kanderaami, viime su omade juure. Saad arstiabi, paraned.“

Jaanikse ulatas sõjaseltsilisele käe. „Ma jään siia... minu võitlus on võideldud.. Kas meie omadest keegi viga ei saanud?“ Ta tõstis pead ja vaatas ümberseisjaid. „Kui hea see on, et kõik terved... Isamaa vajab tugevaid, terveid mehi... Kaitske kodumaad...“

Haavatu hääli jäi nõrgemaks iga hetkega.

„Sul on ehk omakseid, sõpru,“ ütles Arras, „ma annaksin neile su viimsed soovid edasi?“

„Ei mul ole siin ilmas kedagi...“ sosistas sureja. Mõne minuti pärast lahkus ta hing ihust.

Sõdurid seisid paljastatud päil. Ei keegi suutnud neist pisaraid tagasi hoida.

Pärast töid langenud sakslase juurest laia täägi, löikasid maakamarasse haua koha. Kordamisi loopisid mulda välja käsilabidatega. Paigutasid küüraka puhkele suure kuuse alla.

Raske oli lahkuda sest kalmust.

„Ta jättis oma elu mind päästes,“ rääkis Kamar. „Töotan selle eest teenida ja kaitsta seda maad, mida meie langenud sõber nii väga armastas, kuni elan.“

Teisedki tõstsid nagu vannet andes relvad taeva poole, kus punetasid esimesed koiduviirud.

Verine päevik.

Mööduvad päevad, kuud ja aastad. Meele jäävad vaid mälestused, mis olid kuidagi erilise tähtsusega, ent aja jooksul vaibub ka neist suurem osa aegmerre. On mälestuses unustamatuid sündmusi, mis püsivad kogu eluaja. On mälestuses sündmuste vapustusi, mis töid pöördeid ellu, mis raiutud kustumata jälil mällu.

Meeldiv on ja ühtlasi pakub lohutust sorida vahel möödunud mälestusi, lastes libiseda silmi eest mööda sündmusi aegmerre vaibunud vabadusheitluse päevilt.

Pole unustatav 1919. aasta südasuvi; meie hilisema aja raskemad, hädaohtlikumad päevad, mil meie noorel rahvaväel tuli relvuga vastu astuda lõunast meile kallaletungivaile Balti parunite palgaliste hulkadele. Eluõhtuni püsivad mälestuses need ägedad, kohati meeletumad lahingud, mis löödud landeswehri riiaeelseil positsioonel.

Minu ees laual lebab praegu verine taskuraamat, kuulist läbilastud, mis Suure-Valge järve juures surmasaanud rittmeister von Rahdeni pataljoni landeswehrlase taskust leidsin. Märkuste tegija on nähtavasti rühmaülem olnud, haritud käekirjaga, tähelepanija ja teadja isik, kes nii mõndagi ülemuse sammu õiglaselt on osanud hinnata.

Lehitsen praegu neid juba osalt koltunud ja verega määrdunud päeviku lehekülgi. Jätan harilikud märkused kõrvale ja toon tõlkes vaid need, mis eestlasi kirjeldavad ja sõjakäiku landeswehri vastu puudutavad. Ärgu oodatagu neist katkendeist palju: lihtsõdur võib sõjas vähe näha, ta on koha külge seotud; tunneb vaid seda, mis tema ümber sünnib. Puudub ülevaade; paljudest sündmustest saab ta teada vaid kuulu järele; mõnegi asja üle otsustab oma rühma seisukohalt. Side üksikute sündmuste vahel on kaduma läinud. Ühe asja poolest on ta ometi vast tähtis, — meeleoluliselt, — aitab tundma õppida Balti parunite palgalise-sõduri hinge.

Alguses on ülestähendused lühikesed, hiljem lähevad nad aga iga päevaga pikemaks.

— 4. juuni: Lahkusime Riiast. Räägitakse, et bandede vastu läheme. Jõudsime Ramotski, kus oma inimestega kokku saime, kes Pihkva peale liiguvad.

— 5. juuni: Oleme Sparenhofis. Teadmatust seisukorra üle. Kõneldakse eraviisil, et tuleb eestlaste vastu võidelda. Õhtul avaldati meie ultimaatum, mis Eesti väejuhatusele ära antud. Saime käsu Võndu minna.

— Öösel vastu 6. juunit: Marsime edasi. Võtsime 9 eestlast vangi.

— 6. juuni: Võndu sisseminek.

— 7. juuni: Puhkus. Vaatasime Güntheriga Võnnu lossi varemeid.

— 8. juuni: Eestlaste pealetung. Leitnant Hahn on haavatud.

— 9. juuni: Nihkusime edasi kuni Raueneni.

— 9.—18. juunini: Vaherahu. Poolteise-nädalane puhkus Pahlenis.

— 19. juuni: Ma olen praegu Skudre peres, Aa jõe ääres 16 mehega, kes Eesti väerinnal väljavahtideks (Feldwache) käivad. Postide revideerimisel kõndisime Erichiga Aa kallast mööda üles, tore kõrge kallas. Ligi tund aega silmitsesime metsa varjust eestlast, kes teisel pool jõge.

— 20. juuni õhtul: Praegu saime kuulda, et varsti edasinihkumine eestlaste vastu algab. Nii mõnigi mees nähti rõõmus olevat, kuid rõõm oli iürrike. Peagi selgus, et meie jaojuht (Zugführer) leitnant parun F.*) kuhugi ei kõlba. Terve öö ei annud ta silmapilgukski rahu.

— 21. juuni: Edasinihkumine, mis lüüasaamisega lõppes. Eestlased jõudsid meist ette. Peale keskööd tuli tugev pealetungimine tagasi lüüa.

— 22. juuni: Kell pool neli hommikul pidime oma seisukohad maha jätma. Kell oli juba neli, kuid meie mehi ei olnud ikka veel kõiki koos. Jäime naabritele appimine kuga hiljaks. Eksisime nii kaus metsas, kuni viimaks vaenlase poolt ümber haaratud olime. Pidime maakoha, mis meie käes oli, maha jätma, ka naaberväeosad tegid sedasama. Juhid on süüdi. Parun F. tunneb eestlaste ees määratumat hirmu. Tema närviline olek hakkab ka meeste külge. Sellest edasi-tagasi jooksmisest ei tule minu arvates midagi head välja. Felsko sai päikesepiste, ta saadeti Võndu. Väike edasinihkumine, mis Rahdeni käsul ette võeti, muutus peagi tagasitulekuks. Meie olime jälle vaenlase poolt ümber piiratud. Nüüd algas päris põgenemine. See on esimene ja loodetavasti ka viimne kord, kus ma niisuguse põgenemise kaasa pean tegema. Kõik on segamini: voorid ja kahurid. Üks osa läheb otseteed Ramotski peale välja, Võnnu äraandmine näib kindel olevat. On käsk antud Raunebrückesse kokku koguda. Oleme kohal. Minu ainuke soov on, et koju pääseksin.

— 23. juuni: Meeleolu on veidi parem. Arvatakse, et taganemine nüüd seisma jääb. Kompанийjuht Brenz laskis peaaegu terve päeva püssi käes maas lamada. Paremalt tiival on tugev tuleandmine. Õhtul olid kõik väsinud. Vaevalt olime puhkama heitnud, kui üles aeti. Kurvad teated. Landeswehr on tugevasti lüüa saanud. Paremalt ja vasemalt tiival suruvad eestlased peale, meie omad taganevad raskete kaotustega; ka raudviisi päevad on kurvad, Petersdorfi kahurid on

*) Nimi on välja kirjutamata.

kõik maha jäetud. Kiirelt, kuid korralikult lahkume sealt, kus kaks nädalat mööda oleme saanud. Taganeme Võnnus peatamata Ramotski sihis. Ramotski on sõjaväge täis. Saime palka. Rohkesti tuttavaid. Tehakse võllanalja, ehk küll kaotused kõigis väeosis suured. Meie asusime sellele liinile, mis eestlaste poolt meile ette kirjutati. Kell 3 olime Nurmise mõisas, mis rohkesti kannatada saanud. Siin peame väljavahid välja panema. Kena ei ole see kõik just mitte. On näha, et enamlastega võidelda ei tule. Kahjuks oleme taganemisel Võndu kõik toidukraami maha jätnud. Vist läheb meie ekspeditsioon eestlaste vastu nurja. Kui unenägu on see aeg möödunud, mis meie ilusal Liivimaal viibisime. Et kõike mitte unustada, katsun hoolega üles märkida.

— 24. juuni: Ka Nurmis on juba seljaga. Hommikul vara jätsime ta maha. Neljas öö magamata. Jõudsime Segevolti. Eestlased on kannul; nende patrullid ei anna rahu.

— 25. juuni: Jätsime Hinzenbergi maha. Taandumine on seni võrdlemisi korralikult läinud. Segevoldile andsid eestlased raskeist kahureist tuld, saime õigel ajal seest minema. Nüüd selgub, et rauddiviisi Aa paremal kaldal, Engelhardtstorfi juures raskeid päevi on üle elanud. Neil oli kurnis palju mehi, kuid nähtavasti ei jõudnud nad eestlastele vastu panna, kes ühes daanlaste ja inglasega peale tungisid. Hirmsaid asju teavad rauddiviisi mehed jutustada. Nad on kõik oma suurtükid kaotanud. Kõik vangid tapetakse eestlaste poolt maha, viimased on samasugused metslased, nagu enamlastedki. Raske on siin sõidada, ka maa päriselanikud on meie vastu. Mis lähemad päevad toovad, on teadmata. Eestlased kipuvad igast küljest kallale. Kuuldavasti on Inglismaa Eesti riigi iseseisvuse tühjaks tunnistanud; loodetavasti jätaavad eestlased nüüd ka võitlemise järele. Saksamaalt tulnud teated kõnelevad, et Ebert on kukutatud. Saksamaa vägedel on eestlaste vastu võitlemine keelatud. Mis sellest kupatusest küll välja tuleb? Võib olla, et seda poliitikamehed teavad, minu mõistus küll kinni ei võta. Väga võimalik, et Koltshak jämeda otsa enda kätte saab.

— 26. juuni: Taganemine ei näi ikka veel lõppevat. Stoke jaamas nägime Malmede väeosa riismeid, kes tugevasti liüia saanud. Nad pidid Hinzenbergi jaama tühjaks tegema, kuid Petersdorf lõi sealt eestlased uuesti välja. Asume Rodenpoisi — Mascheneeki liinil. Seesama talu, kus kahe nädala eest peatusime. Kõneldakse, et siin eestlastele vastu tahetakse hakata. Loodetavasti jõuame meie ka eestlastele näidata, kes Rahdeni pataljon on. Kahjuks on mul siiski sarnane tunne, et meie Jegeli seisukohtadeni tagasi peame tõmbuma.

— 27. juuni: Minu arvamine on õige. Mehed istuvad juba Jegeli kaevikus. Praegu viibin Uurneekis, loen lehte, grammofon mängib, kuid meeoleolu on kõigil rõhutatud. Tulevik on tume. Oleme vaenlastest ümber piiratud: ees eestlased, taga lätlased, küljel enamlased. Viimased pole ükski hädaoht; kui ka päris Saksa väed ära peaksid minema, nende vastu võiks veel võidelda. Kuid eestlaste vastu ei taha ma enam mingi hinna eest võidelda. Mis jaoks võitleme?

— 28. juuni: Ega Latvijast ikka midagi välja ei tule. Mina loodan isiklikult Venemaa peale. Olen monarhistliku Saksamaa pooldaja, seepärast lähen ma ka parema meelega Koltshakiga ühes enamlaste vastu. Vürst Lieveni väeosa kutsub meid endiga ühinema. Seda tahab suurem osa meist ka teha. Ootame, kuidas asi lõpeb.

— 29. juuni: Minu meeste käes on 5 kilomeetri pikkune väerind kaitsta. See on seepärast võimalik, et meie ja eestlaste vahel on jõgi ühes kaanalitega. Läänud ööl võtsid eestlased vastasoleva kalda endi alla. Selgesti võis näha, kuidas nad endid maasse kaevasid. Lamesdorff on oma meestega siia poole taganenud. Terveksjäänud silda mööda on eestlased vist tema kannul üle tulnud, sest meie pihta antakse juba Kainichi poolt kahuritest tuld.

Suurtükitle all jätsime seisukohad maha. Ekssisin metsas ära. Võitlesin iseendaga ägedat seemist võitlust. Väerinnale ei taha ma minna. Pean end kuidagi katsuma haavata. Parabellum oli laskevalmis, kuid sõrm ei tahtnud kuidagi päästikut vajutada. Nii katsusin ma mitu korda lasta, kuid ei saanud kaugemale. Hea küll, lähen Rahdeni juure ja kõnelen temale kõik ära, ehk laseb koju. Kunagi oma elus ei unusta ma ööd vastu 29. juunit 1919.

Imelikud jutud liiguvad õhus. Kleist seletab, et Saksamaalt on abi iga silmapilk tulemas. Riias olevat tugevad võitlused käimas. Meid tahetavat Riiga saata. Needra on kukutatud. Kõneldakse, et rauddiviis uuesti hakkab peale tungima. Vürst Lieven oma venelastega olevat eestlaste ultimatumile ette pannud, et viimased võitlemise meie vastu järele jätaaksid. Praegu tuli Rahdeni poolt käsk, et meie Bellendorfi, Suure-Valge järve ääre läheme, arvatavasti selle löökosa vahetuseks, kes kahe päeva eest väerinnale tuli.

Sellega lõpeb päevik. Kõikvõimsa saatuse imelikul tahtel pidi just minu revolvrikuul see olema, mis tema kirjutaja eluküünla 30. juunil lahingus Suure-Valge järve ääres kustutas. Mitte teadmata kogupaugus, mis massi läheb, vaid isiklikul kokkupuutumisel...

E. Ms.

Kaitseliidu õgijad.

1) Kaitseliidu vaenlased on püüdnud „likvideerida“ kaitseliitu igasuguste abinõudega. Elukutselised tõrvajad on katsunud teda tõrvata ja mustata igast küljest.

2) Haisupomme on valmistatud suurel arvul ja nende abil on püütud kaitseliidu hinge matta.

3) Kaitseliitlast on kujutatud metsalisena, kes millestki ei hooli, et temavastast meeleolu luua.

4) On ähvardatud vastukaaluks ellu kutsuda „Punane kaitseliit“, mis rohkem intelligentsem ja inimlikum.

5) On tubnitud kaitseliitlase mustas pesus, et vähemat kui plekki kaitseliidu laimamiseks ära kasutada.

6) Kuid kõige selle peale vaatamata näeb rahvas kaitseliidus oma kodu ja oma rahva kaitsjat ja iga isamaa armastaja austus saab talle alati osaks.

Välismaail.

Soome kaitseliit.

Uute riikide hulgast on Soomel kõige tugevam ja kõige paremini organiseeritud kaitseliit, mis seletatav asjaoluga, et viimane esimesena asus kaitseliidu osakondade organiseerimisele.

Praegu on Soome kaitseliidu korpus väga hästi organiseeritud, riietatud ja relvastatud. Tal on oma kahurvägi, suurem arv kuuli- ja miinipilduja'd, soomusautosid ja teisi modernsõjariistu. Kaitseliidu korralduses on ka oma telegraaf, telefonikeskjaam ja raadiojaam, samuti ka mitmed ajalehed ja ajakirjad, mis kaitsuvad kaitseliidu huve. Kaitseliidu osakondade juhatajad ja instruktorid on materjaalselt kindlustatud, kuna nad saavad palka ja riideid, mis neile võimaldab anduda täieliselt kaitseliidu tööle.

Soome kaitseliitlased jagunevad aktiivseteks ja passiivseteks. Määruse järele võib iga 45-aastane meeskodanik olla kaitseliidu osakonna aktiiv- või passiivliikmeks, kui ta kaitseliitlaseks on vastu võetud. Alla 45 aasta passiivtegelas-teks vastu ei võeta, välja arvatud need, kes arsti tunnistuse või nähtava orgaanilise vea tõttu

osutuvad liiniteenistusele kõlbmatuks. Aktiivtegelastel tuleb võtta osa kaitseliidu osakondade õppustest ja tööst, tähta juhatusel käsk ja korraldusi. Ainult aktiivtegelasi võib valida kaitseliidu osakondade usaldusametitesse. Samuti on neil õigus võtta osa kaitseliidu võistlustest, saada auhindu jne. Alla 20 aasta vanad aktiivtegelased on hääleõiguseta ja neid ei valita ametisse. Passiivtegelased on kohustatud maksma kaitseliidu osakonna heaks vähemalt 50 Soome marka aastas.

Praegu on Soomel üle 150.000 kaitseliitlase. Terve korpus jaguneb 11 raiooni, milledest 4 jagunevad polkudeks ja teised — roodudeks. Nii ühed kui ka teised on hästi relvastatud. Peale jalgväe on kaitseliidul ka ratsavägi ja tehniline osa uuema aja tehnika nõuetele vastavate abi-

nõudega. Tänu heale korraldusele täidab Soome kaitseliit oma ülesannet väga korralikult ja suurema raskuseta. Tehakse muu seas palju tegemist spordiga, mis võtab alatasa silmapaistvama koha enda alla. Erilist tähelepanu pööratakse ka kaitseliidu idee propageerimisele rahvas hulgast, millise eesmärgiga on kutsutud ellu

kaitseliidu peastaabi juures propaganda-departemang.

Kaitseliidu ülalpidamiseks tarvili abinõusid saadakse suuremalt osalt annetuste teel. Ses mõttes on väga vastutulelikud seltskondlikud ja majanduslikud organisatsioonid, kes annavad kolmanda osa kaitseliidu korpuse eelarvesse üles võetud summadest, kuna ülejäänud osa annab riik.

Naiskaitseliidu organisatsioonil, n. n. „Lotta“¹, on praegu üle 40.000 liikme. Viimaste ülesanne on abinõude kogumine, riietuse ja toidu valmistamine kaitseliitlastele. Naiskaitseliitlastel on õigus kanda meeskaitseliidu vormile sarnanevat riietust. A. Tr.

Poola noorsoo sõjaväeline õppus.

Noorsoo sõjaväelisele ettevalmistamisele hakatakse Poolas pöörama ikka suuremat tähelepanu. Rahva militaar-kasvatuse töö algatajaks oli marssal Pilsudski, kes organiseeris „Küttide liidu“. Kuidas töötavad militaar-ettevalmistamise ja füüsilise õppuse grupid, seda võib näha edenenud tööst Poola armee 17 jalgväe diviisi raioonis. Seal on asutatud 185 militaar-kasvatuseosakonda 7458 liikmega. Kõigis gruppides võetakse läbi 3—5-kuulne noorsõdurite õppus, kus erilist rõhku pannakse laskeharjutustele, taktikale ja sõjariistade tundmaõppimisele.

Väga põhjalikult toimetatakse militaar-õppust „Sokolite“ organisatsioonis, millel diviisi raioonis on 43 osakonda 1916 liikmega. Militaar-õppusi peetakse kaks kuni kolm korda nädalas. Peale selle asub 17 diviisi raioonis ühing „Młodzież Polska“, mille liigeteks käsitöö- ja maakoolide õpilased. Arvu järele on viimaseid 24.000, kes koondunud 24 osakonda.

Skoute on 17 diviisi raioonis 32 druzhinat 578 liikmega. Skoutideks võetakse vastu ainult 16 aasta vanaduseni. Sealsamas asub ka küttide liit. Militaar-õppe druzhinade hulka kuuluvad ka mõned naisdruzhinad. Õppetöid juhatavad rõhuvast enamuses pea igal pool Poola armee reservinstruktorid. Õppus sünnib maakonna füüsilise kasvatuse nõukogu ülevaatus all. Militaar-õppuse eest hoolitseb suurel määral ka „Küttide“ liit, pöördes suurt tähelepanu laskeõppustele. „Küttide“ liit, mis allub sõjaministeeriumile, korraldab igal kevadel oma liigetele oppelaagreid. Õppus kestab umbes 4 kuud. Laagrisse ei sõida mitte ainult mehed, vaid ka naised, kes kuuluvad liitu. Peatähelepanu pööratakse laagriõppustel organiseerimisele, võetakse läbi reglament, sanitaar, liikumise ja vastugaaside võitlus. Õppetundide vaheaegadel tehakse spordi- ja võimlemis- harjutusi, supeldakse jne. Militaar-ettevalmistamise ja füüsilise kasvatuse tööde üle valvab eriline komisjon, mis asub haridusministeeriumi juures.

Noortele, kes militaar-ettevalmistamise kursuse lõpetanud, antakse sunduslikkus väeteenistuses teatud kergendusi. A. Tr.

Poola riigikaitse kõvendamisest.

Marssal Josef Pilsudski poolehoidjate sõjaväeline häälkandja, päevaleht „Polska Zbrojna“ („Relvastatud Poola“) nõuab, et Poola piirid kuni Oderi jõeni laiendataks ja lahtise piiri kaitseks vägev sõjavägi luuaks.

Edasi nõuab „Polska Zbrojna“, et iga Poola meeskodanik sõdur oleks, iga Poola naine rahvuslise kaardiväe reservi kuuluks ja iga Poola maja kindlustuseks muutuks. E. Ms.

Võõraste-leegion Nõukogude Venes.

Nõukogude Venes organiseerib valitsus prantslaste eeskujul võõraste-leegioni, kuhu vastu võetakse 200 tuhat välismaalast. Leegion kujundatakse kõigi rahvuste poliitilistest emigrantidest. (1) Välismaalaste seas olevat eriti palju sakslasi. Leegion organiseeritakse rahvuslistel alustel. Praegu on juba olemas Saksa, Čehhi, Poola ja Läti osakonnad. E. Ms.

Nõukogude Vene punaväest.

Nõukogude Liit (S. S. S. R.) on aastate jooksul suutnud korraldada võrdlemisi rahuldavalt oma punaväge (R. K. K. A.). Lagunevast tsaristlikust sõjaväest ja pärastistest vabatahtlikkuse alusele rajatud korratust punaväest (kellega ka meil vabadussõjas tuli võidelda) on saanud lõpuks kindla korra alla painutatud punavägi (R. K. K. A.). Praeguse punaväe kokkusead nätab meile selgesti, missugused on Nõukogude Liidu poliitilised kavatsused.

Teatavasti eelistab sotsialism miilitsa-süsteemi alalist sõjaväge, kuid Nõukogude Venes on sarnane puhaskujuline miilitsasüsteem võimatu, sest praegune Nõukogude Venemaa põeb haiglast umbusaldust teisitimõtleva ümbruskonna vastu. Seepärast ongi S. S. S. R.'is ühendatud alalväe ja miilitsasüsteemi põhimõtted.

S. S. S. R.'is kuuluvad väeteenistuse alla meeskodanikud 19. kuni 40. eluaastani. Naised rahuajal ei kanna väeteenistuskohuseid, kuid võivad astuda vabatahtlikult punaväkke teenistusse. Sõjaajal võib ka naised teenistusse kutsuda. Relvu usaldatakse ainult „tööraha“ kätte; „burzhuisid“ rahuajal väeteenistusse ei võeta ja nad on selle asemel kohustatud teatud makse maksma. Sõjaajal ühendatakse viimaseid tööpataljonidesse. Vabatahtlikult punaväkke astuvad teenivad, nagu varemgi, 1 aasta.

Väekohustus S. S. S. R.'is hakkab maksma 21. eluaastast peale ja kestab 2—4 aastat üksikute väelike järele. 19-aastaselt algab sõjaväeline eelõppus. Viimasel ajal pannakse erilist rõhku sõjalise eelõppuse peale kesk- ja kõrgemais kooles.

Punavägi koosneb alalisest kaaderväest ja territoriaalväeosadest. Viimase meeskond vaheldub iga paari nädala tagant. Püssi all on S. S. S. R.'is alaliselt vähe üle viiesaja tuhande mehe.

Punaväe juhid (komanderid) olid algul valitavad, pärastpoole hakati neid aga koh-tadele nimetama ja kutsuti teenistusse ka endiseid tsaariaegseid ohvitseri. Algas ka „poliitiliselt ustavate“ elementide koondamine ja väljaõpetamine.

Ametite järele jagunevad punaväe komanderid: a) alamad juhid: jaoulemad, rühmaülemate abid ja neile vastavad juhid eriväelikes; b) keskmised juhid: alates rühmaülematest kompaniülemateni, või vastavad juhid eriväelikes; c) vanemad juhid: alates pataljoniülematest rügemendiülemateni, või vastavad juhid eriväelikes, ja d) kõrgemad juhid: alates brigadiülematest ja kõrgemad. Peale juhtide on punaväes olemas veel n. n. administratiiv-majanduse ja poliitiliste tege-laste koosseisud, mis jagunevad samuti keskmisse, vanemasse ja kõrgemasse koosseisu.

Auastmeid punaväes pole, kuid juhid erinevad üksteisest väeliigilt ja ametimärkidelt. Ametimärke kantakse kuue, suvepluusi või palitu kraelapel; õlakud (pagunid) puuduvad. Väelike poolest erinevad juhid üksteisest kraelappide värvi (jalgväel — vabarnapunane, mustade kantidega; ratsaväel — sinine, mustade kantidega; kahur- ja soomusväel — must, punaste kantidega; lennுவäel — taevakarva-sinine, punaste kantidega; administratiiv- ja majanduspersonaalil — tumeroheline, punaste kantidega) ja väelike märkide kaudu kraelappidel.

Juhid olid poliitiliste komissaride valve all, praegu on aga kavatsus juhti ja komissari ühendada ühes isikus.

Praegune punaväe juhtide koosseis on õige mitmekesine, sest juhtide hulka kuuluvad mitmesuguse sõjatehnilise ja üldharidusliku tasapinnaga ja poliitilise meelsusega isikud. Punaväe juhtide sõjateaduslik ja üldhariduslik tasapind on praegu aegkirjanduse valgustusel veel õige madal; ka nende poliitiline ettevalmistus pole kuigi kõrge. Õige suur protsent juhtidest kujutab endast täitsa juhuslikku element, kes vaid revolutsiooniliste sündmuste tõttu juhtide kohtadele pääsnud.

Üks tähtsamaist alalisvää osadest on „erilüesannete väeosad“, kuhu kuulub ka po-

liitiline politsei (O. G. P. U. — end. čeka) — Nõukogude Liidu „ihukaitsevägi“. Viimane koosneb eraldi seks valitud punaväelastest, kes poliitiliselt ja psühholoogiliselt seks eriti kohased. O. G. P. U. väeosad koosnevad jalgsi ja ratsaväest, kahurvägi puudub; peale selle on veel O. G. P. U.'l rikkalik relvastus automaatsüsteemide, soomusautode ja tankide näol. Seega on O. G. P. U. väeosad valmistatud ette eriti tänavavõitluse otstarbeks.

Punaväe ümberkorraldamine miilitsaväeks näitab, et Nõukogude valitsus tahab rahu pidada, kuid seda mitte patsifismist ehk rahuaste õigustundest, vaid sisepoliitiliste kaalumiste pärast.

S. S. S. R.'i sõjakomissariaadi eelarve kasvab aast-aastalt: 1924./1925. majandusaastal mindi 458,9 milj. kuldrbl. pealt 527,5 milj. krbl. peale, käesoleval aastal on aga sõjakomissariaadi eelarve juba 635,5 miljonit kuldrubla.

E. Ms.

Siami sõjaväest.

Maailmasõja lahtipuhkemisega hakkas Siamis maksma üldine väeteenistus. Sellele järgnes skoutliikumine ja eriline sõjaväeline organisatsioon, mida nimetatakse „tiigriteks“ ja mis on midagi meie kaitseliidu taolist.

Skoutliikumine Siamis on omapärastel viisidel kujunenud ja erineb tunduvalt samast liikumisest Eestis. Kuna meil skoudid omavaheliste mängudega, spordiga j. m. aega mööda saadavad, on Siamis peatahelepanu pöördud sõjalistele harjutustele. Tehakse väljasõite ja rännakuid vabasse loodusesse, kus peetakse siis väljaõppusi ja manöövreid.

Maailmasõja ajal vormeeriti Siamis ka Punane Rist. Sõjategevus võimaldas Siami kuningale maailmasõjast osa võtta: ta kuulutas sõja keskriikide vastu 1917. a., pärast seda, kui Põhja-Ameerika Ühisriigid olid liitlastega ühinenud. Hiljuti surnud kuningas Rama VI pani suurt rõhku sõjaväe arendamise peale. Siam on Briti-India ja Prantsuse Indo-Hiina vahel puhverriigiks ja seepärast tahtis kuningas oma sõjaväge ja laevastikku arendada võimalikult tegu võmsaks. Igaüks kehaliselt kõlbuline mees on kohustatud sõjaväe teenistuseks.

Praegu koosneb Siami maavägi umbes 50.000 mehest ja merevägi — 5.000 mehest. Sõjalaevastik on nii suur, et sellega isegi suurriigid arvestavad. Siamil on isegi väike õhuvägi, mis haruldane asi Aasias.

E. Ms.

Inglismaa hoolitseb oma vigastatud sõdurite eest.

15. veebruaril s. a. arutas Briti parlament tööandmise küsimust 32 tuh. Briti vigastatud sõdurile, kes seni tööta. Rahvasaadikud tegid

ettepaneku valitsuse tellimisi anda ainult neile ettevõtetele, mille tööliste hulgas leidub teatud protsent vigastatud sõdureid. Ettepanek leidis valitsuse sümpaatlikku toetust. Selgus, et seniste jõupingutuste tagajärjeks on 370 tuh. vigastatud sõduri tööjõu kasutamine 28.000 ettevõttes.

Ausammass marssal lord H. Kitchener'ile.

9. juunil avas Wales'i prints Londonis ratsakaardiväe paraadplatsil ausamba maailmasõja-aegsele Inglise impeeriumi sõjaministrile, marsal lord Herbert Kitchener'ile. Teatavasti tahatis Kitchener 1916. a. juuni algul sõita ristleja

„Hampshire'l“ Venemaale sõjanõupidamisele, kuid ristleja lasti Orkney saarestiku läheduses kogu meeskonnaga põhja Saksa allveelaeva poolt, mille tõttu ka marssal Kitchener hukkus.

Somme lahingu 10. aastapäev.

1. juulil pühitseti Londonis Somme lahingu 10. aastapäeva. Sel puhul töid ajalehed selle maailma ajaloo hirmsama võitluse kirjeldusi, mis 1916. a. Somme ääres aset leidis. Suur Somme lahing, mis algas 1. juulil 1916. a. ja kestis mitu kuud, nõudis Inglise sõjaväelt suuri ohvreid: umbes 23.000 ohvitseri ja 476.000 sõdurit.

E. Ms.

Kroonika.

Sakalamaa maleva suurpäev.

Lipu üleandmine Sakalamaa malevale. Viljandi linna malevkonna aastapäev.

Pühapäev 6. juuni s. a. kujunes Viljandimaa kaitseliidule kahekordseks pidupäevaks: sel päeval sai Sakalamaa malev oma lipu kätte ja sama maleva Viljandi linna malevkond pühitses oma aastapäeva. Ilusa ilma tõttu läksid pidustused täiesti korda, meeoleolu oli ülev ja kogu pidustusest jäi mulje, et katkestamatu on see side, mis köidab kaitseliidu ühiseks võimsaks organisatsiooniks.

Hommikul kella 10-ks oli määratud paraad uuel turuplatsil. Juba enne kella kümnet kogusid kaitseliitlased paraadplatsile — linna malevkond terves koosseisus, teistest malevkondadest esitusrühmad, peajasjalikult ratsa. Kolmest küljest püüasid kaitseliitlaste tihedad read paraadplatsi, nende taga seisis rahvamurd. Platsi keskele kogusid külalised, nende hulgas ka Tartumaa maleva esitaja kolonel Unt.

Kella 10-ks jõudsid paraadplatsile õpetaja Lattik ja Viljandi ap. õigeusu preester Tammann. Varsti ilmusid autol maleva juhatuse liikmed uue lipuga.

Kella ¼11 paiku kõlas üldine komando ja paraadplatsile ilmus sõjaminister kindral Soots ja kaitseliidu ülem kolonel Roska. Sõjaministrile raporteeris major Oidermann. Tervitusteremonii järele asusid sõjaminister ja tema saatjad ühes kutsutud külalistega kesk paraadplatsi, maleva lipp rulliti lahti ja algas lipu õnnistamine evlut. usu kombe järele. Orkester mängis koraali, kaitseliitlased ja rahvahulk laulsid kaasa. Õp. Lattik tähendas oma kõnes: „Kuhu inimesed koguvad, sinna püstitatakse lipp. Lipp on sümboliks, et need, kes lipu alla kogunud, on otsustanud ühiselt võidelda. Käesoleval ajajärgul on

raske inimesi koguda. Siski on Sakalamaa malevlased kogunud oma lipu ümber: neid on siia kokku toonud ühine mõte ja ühine isamaa-armastus. Ilmasõja ajal leiti lahinguväljalt surnud sõdur, kes oma käes hoidis üht tükikest polgu lipust. Ta oli lippu viimase hingetõmbuseni kaitsnud, aga kui jõud lõppes, siis oli lipust ühe tükkese välja kiskunud. Nii kindlalt peavad ka Sakalamaa malevlased oma lipu ümber seisma, kui tuleb võitlus.“

Apostliku õigeusu kombe järele toimetas lipu õnnistamist prester Tammann.

Pärast õnnistamist võttis sõjaminister kindral Soots lipu ja andis ta Sakalamaa maleva pealikule major Oidermannile, kokkuvõttes järgmist tähendades: „Annetan selle lipu Sakalamaa malevale. Hoidke ja kaitske teda kui pühadust. Saagu lipp selleks pühaks sümboliks, mis Sakalamaa malevlasi järjest rohkem oma ümber tõmbab.“ Major Oidermann võttis lipu põlvitades vastu ja andis ta üle maleva uuele pealikule kapten Pekile, kes lipu omakorda lipukandjale üle andis. Lipukandjad kandsid lipu kogu paraadi eest läbi.

Lipuvardasse löid naelu: sõjaminister kolm naela — ühe riigivanema J. Teemandi, teise enese ja kolmanda siseminister K. Einbundi nimel; peale selle löid naelu vabariigi kaitseliidu ülem kolonel Roska, H. Lauri (Viljandi maakonnavalitsuse poolt), kolonel Unt (ühe naela Tartu linna malevkonna, teise Tartumaa maleva poolt), dr. J. Vares (Viljandi linnavalitsuse poolt) ja Rebane (Viljandi tuletõrje ühingu poolt).

Sellele järgnesid tervituskõned.

Sõjainster kindral Soots tervitas kaitseliitlasi vabariigi valitsuse nimel, tähendades: „Meie ei ihka sõda ega kavatse kellelegi kallale tungida, kuid meie me nevik nätab, et meil on vaenlasi, kes meid ei taha lasta rahulikult töötada. Et vaenlaste pealetungimisi tagasi lüüa, selleks on loodud kaitseliit, kelle organiseerimisel viljandimaa lased sammuvad eesrinnas. Koguge oma lipu ümber ja olge igal ajal valmis kodu kaitseks!“ Kõnele järgnes hümn.

Vabariigi kaitseliidu ülem kolonel Roska tervitas Sakalamaa kaitsemalevat lipu saamise ja linna malevkonda aastapäeva puhul. Ta tähendas: „Lipp, mida praegu õnnistati, on pühadus, ärge olge ükskõiksed tema vastu. Kui meil võitluses jõud raugema kipub, siis peab lipp võitluses jätkamiseks jõudu andma.“ Kõne lõpul müüriks kolmekordne „Elagu!“ vabariigi valitsuse ja uue riigikogu auks.

Järgnes auhindade väljajagamine maleva laskevõistlustel võitjaks tulnud kaitseliitlastele. Auhindu said: Joonson, Hensen, Kinger, Urbel, Mathiesen ja Kampus. Auhinnasaajaile hüüti kolmekordne „Elagu!“

Sellele järgnes paraadimarss. Kaitseliitlased jätsid hea kogumulje. Paraadplatsilt läksid kaitseliitlaste haridusseltsi aeda aktusele.

Aktusel viibis ka sõjainster kindral Soots ühes kol. Roskaga. Kõnelesid kindral Soots, kol. Roska ja terve rida teisi kõnelejaid koha pealt. Tervitusi öeldi osalt suusõnal, peale selle oli tulnud rida tervitustelegramme malevale ja linna malevkonnale.

Õhtul oli segaeeskavaga pidu „Ugala“ teatri-saal's.

Kaitseliidu pidustused jätsid osavõtnuisse kustumata mulje, mis niipea ei kao. Sarnased pidustused on suurimaks abinõuks kaitseliidu mõtte propageerimisel. J.—s.

Nurgakivi panek Lõuna-Eesti vabastajate mälestussambale Tartus.

Lõuna-Eesti vabastajate mälestussamba nurgakivi panek Tartus oli 4. juulil kell ½1 l. Vabadusr. sti Vendade Ühenduse kalmistul, Tartu garnisoni surnuaal, Põllu tän. Sammas saab 10 meetrit kõrge ja on pühendatud neile vabadussõjalastele, kes 1918./1919. a. langenud Tartu, Võru, Valga, Viljandi, Setumaa ja Pihkva lahingväljadel. Sammas läheb maksma 300 tuhat marka, on viieküljeline ja kannab järgmisi pealkirju: 1-ne külj: „Kutsu! Ma tõusen ka hauast, kui vajad mu abi, kodumaa! Vaba Eestile truu surmani. Vabaduse Risti Vennad.“ Kõrval Valga vapp ja tekst: „Valga oma päästjatele! Teine külj on Tartu, kolmas — Võru, neljas — Viljandi ja viies — Setumaa jaoks.

Külastest viibisid nurgakivi panekul: vabariigi valitsuse esitaja välisminister A. Piip, 2. diviisi ülem kindralmajor E. Põdder, va-

badussõjaaegne 2. diviisi ülem erukolonel V. Puskar, Valga linnaapea ja rohkesti teisi pealtvaatana rahvahulga seas. Pidulikku talitust oli murruna rahvast pealt vaatama tulnud.

Nurgakivi juure oli rivistatud üles üks kompanii Kuperjanovi partisaane, samas leidsid aset ka Kuperjanovi partisaanide lahinglipp, Vabaduse R. sti Vendade Ühenduse ja Vigastatud Sõjameeste Tartu osakonna lipud ühes assistentidega.

Piduliku talituse algul mängis ratsarügemendi orkester koraali, mille järele Vabaduse Risti Vendade Ühenduse esimees erukolonel S. Pindling pidas sissejuhatava kõne. Selle järele loeti V. R. V. Ü. sekretäri poolt ette sissemüritava akti sisu. Kõneles veel Valga linnaapea.

Järgnes nurgakivi panek: aktid ja dokumendid pani kahurmürskusse vabadussõjaaegne 2. diviisi ülem erukolonel V. Puskar, kahurmürsu asetask nurgakivisse välisminister A. Piip, peale panid kivisid 2. diviisi ülem kindr.-mjr. E. Põdder, maak. rahvaväe ülem major J. Kuuse ja teised; selle järele müüriti nurgakivi kinni. Talituse ajal mängis ratsarügemendi orkester.

Kõned, vaimuliku talituse ja hingepalve langenute eest pidasid ev.-lutheriusu kombe järele garnisoni õpetaja J. Treumann, apostl.-õigeusu kombe järele — ülempreester K. Kokla. Vaimuliku talituse ajal laulis laulukoor paar laulu; sellele järgnesid laulukoori ja orkestriettekanded. Lõpuks loeti ette Valga maakonnavalitsuselt tulnud tervitustelegramm. Pidulik talitus lõppes kell 2 p. l. Eelpoolnimetatud lipud viidi orkestri ja aukompanii saatel oma asukohtadesse.

Nurgakivi panekul olid laululehed, millest saadud sissetulek läheb mälestusmärgi ehituse lõpulevitamiseks. E. Ms.

Kambja malevkonna 2. aastapäev.

Tartumaa maleva Kambja malevkond korraldas pühapäeval, 11. juulil Vana-Kuuste kompanii Kodu ruumes malevkonna 2. aastapäeva. Enne seda oli paraadi üldproov samal päeval kell 3 p. l. samas. Kell 5 p. l. peeti samas malevkonna paraadi, millele kell 7 õhtul järgnes uuesti remonteeritud mõisa saalis piduõhtu vastava päevakohase kavaga, mida hiljem jätkati mõisa pargis.

E. Ms.

Tartu maleva elust.

Tartu malevas korraldatakse suve jooksul intensiivselt laskeharjutusi, samuti väliõppusi. Laskeharjutusi peetakse sõjaväe laskeplatsil, Lembitu kasarmute juures, äripäevadel alates kl. 5 p. l., pühapäevadel — hommikupoolel. Järjekordne maleva väliõppus oli 13. juulil; seks kogunesid malevkonnad ühes Vabadusr. sti Vendade malevkonna orkestriga kell ½7 õht. Raekojaplatsile, maleva staabi juure, kust siis orkestri saatel taktilisõppustele mindi. Tagasi pöördi hõlpsõhtul.

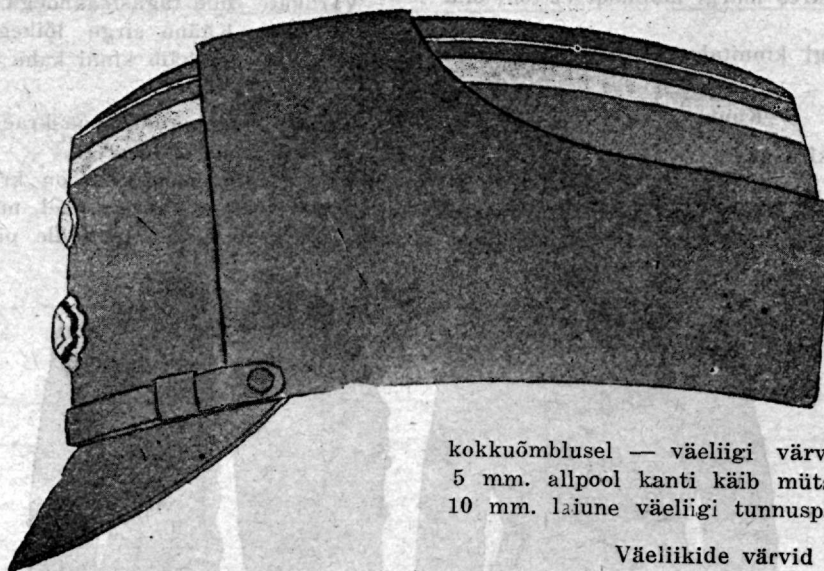
Pühapäeval, 11. juulil, kell ½9 homm., korraldas 2. malevkond väljasõidu Suugale, mida ilusa ilma tõttu kordalainuks võib pidada.

E. Ms.

Kaitseliidu uue vormiriide kirjeldus.

Vabariigi valitsusele kinnitamiseks ettepanud kujul.

(Avaldatud laiematele hulkadele tutvumiseks ja võimalikult seisukoha võtmiseks.)

Müts.

Värv: khaki.

Riie: kalev.

Mood: tuisumütsi taoline, mahapöördavate kõrvalappidega, pruuni nahknokoga.

Mütsi lagi on pikendatud ovaali kujuline, mille laius lahti tõmmatult 10 sm. ja pikkus olenev pea suuruselt.

Mütsi laele kinnitatakse kahest tükist koosnev rummu, mille kokkuõmblused ees ja taga. Rummu kõrgus 11—12 sm.

Rummu ette kinnitatakse pruun nahast nokk, mille laius keskkohalt 5 sm. ja pikkus 23 sm. mütsi rummu mõõda.

Noka servadest alates kinnitatakse mütsi alla serva külge peidetud kokkuõmblusega kõrvalapid, missuguseid halva ilmaga võib maha lasta.

Kõrvalapi eespoolne serv läheb sirgjooneliselt üles ja seal lõppedes kujutab pool ümmarguse otsa, mille raadius 4 sm.

Kõrvalapi tagumine serv läheb kallakult ja kõverjooneliselt mütsirummu keskpõhjani umbes 7 sm. kõrguseni alt servast arvates ja edasi sirgjooneliselt kukla taha, kus mõlemad lapid kokku õmmeldakse, missugused ühtlasi moodustavad teiskordse rummu. Kõrvalapid on voodrita ja käivad mütsi lael vaheliti (parem vasaku peal) salanööbi abil.

Kõrvalapi parema otsa alumisel küljel tamepruunist nahast pandlaga rihmake, kuna vasakul kõrvalapil samasugune aukudega rihmake.

Rihmakeste abil tõmmatakse mahalastud kõrvalapid lõua alla kinni. Mütsilae ja rummu

kokkuõmblusel — väeliigi värvile vastav kant. 5 mm. allpool kanti käib mütsi rummu ümber 10 mm. laiune väeliigi tunnuspael.

Väeliikide värvid on:

1. Kaitseliidu staabil ruuge . . . (tume-oranzh).
2. „ jalaväel rukilillesinine.
3. „ ratsaväel terashall.
4. „ kahurväel helepunane.
5. „ inseneri- ja tehn. väel oliivroheline.
6. „ sanitaar personalil valge.

Noka kohal — rummu all äärel, tumepruunist nahast 15 mm. lai tormirihm. Tormirihm koosneb kahest ühepikusest rihmast, millest kummagi on otsas väike pöön rihma lühendamiseks ja pikendamiseks. Kummagi rihma otsad kinnitatakse rummu külge kahe väiksema nööbiga noka otsade kohal.

Nööbid sarnlevad vormiriide vähematele nööpidele.

Kaitseliidu mütsi märk asetatakse mütsi rummu peale noka keskkohalt 4 sm. kõrgusel alumisest mütsi rummu äärest.

Maleva märk asetatakse 4 sm. kaitseliidu märgist kõrgemale.

Märkide asetamise mõõtu lugeda märgi keskkohalt.

Märkus: Ratsaväe mütsil peale selle poolovaalist lappi ja kõrvalappe piirab 2 mm. äärest eemal terashall 2 mm. laiune pael, moodustades vasaku kõrvalapi poolümmargusel otsal kolmeharulise roseti, mille kõrgus ja laius 3 sm.; roseti kesksõlmest algab terashall, vabalt alla ripup 3 sm. pikk nöör, mille küljes ripub 10 sm. pikune terashall lahtine tops 1 sm. suuruse munakese otsas.

Mütsimärk.

Märk on kaheksakandiline pealt kitsam roset. Läbimõõt alt 25 mm. ja pealt 15 mm.,

kõrgus 7 mm. Märki keskel kuldpinna valged tähed „K. L.“. Märki välimine äär sini-must-valge, kusjuures üksikud värvid eraldatud 1 mm. laiuse kuldribakesega.

Maleva märki töötab välja iga malev endale iseseisvalt, kusjuures märki läbimõõt ei tohi olla üle 2 sm.

Maleva märki kinnitab vabariigi kaitseliidu ülem.

Kuub.

Värv: khaki.

Riie: kalev.

Mood: taljes õmmeldud frentsh. Pikkus jalgade lahkjooneni, ühe keskselja- ja 2 külje-

õmblusega. Kuub käib kinni rinna ees keskkohal 5 suurema nõõbiga, vasak pool parema peal. Rinna peal kummaldi pool pealeõmmeldud taskud, millel sirgjoonelised lapid peal. Rinna-taskud algavad ülal teise nõõbi kõrgusel ja lõpevad eelviimase nõõbi kõrgusel poolümmarguste nurkadega; taskute peal 5 sm. laiune vott, mille peal vähem nõõp taskulapi kinnitamiseks. Küljetaskud algavad alumise nõõbi kõrguselt, alt laiemad vahekorras 5:4, pealeõmmeldava voldita. Lapi altääred sirgjoonelised ja kinnituvad tasku külge ühe väiksema nõõbiga. Rinna- ja küljetasku lappide laius $\frac{1}{3}$ tasku pikkusest. Hõlmade sees rinna- ja küljetaskute vahel, poolviltu tahapoole, sisseõmblus, mis tõmbab

kuube eest taljesse. Küljetaskute peal-misest äärest kaenlaaluserni on sisseõmblus. Seljal piki keskõmblust alt taljeni lõige. Lõike vasak pool käib parema poole peale kuni 5 sm. laiusest.

Varukate suud tagasikäandega. Käände kõrgus 10 sm. Kääne sirge lõikega. Tagumine õmblus lahtine ja käib kinni kahe väiksema nõõbiga.

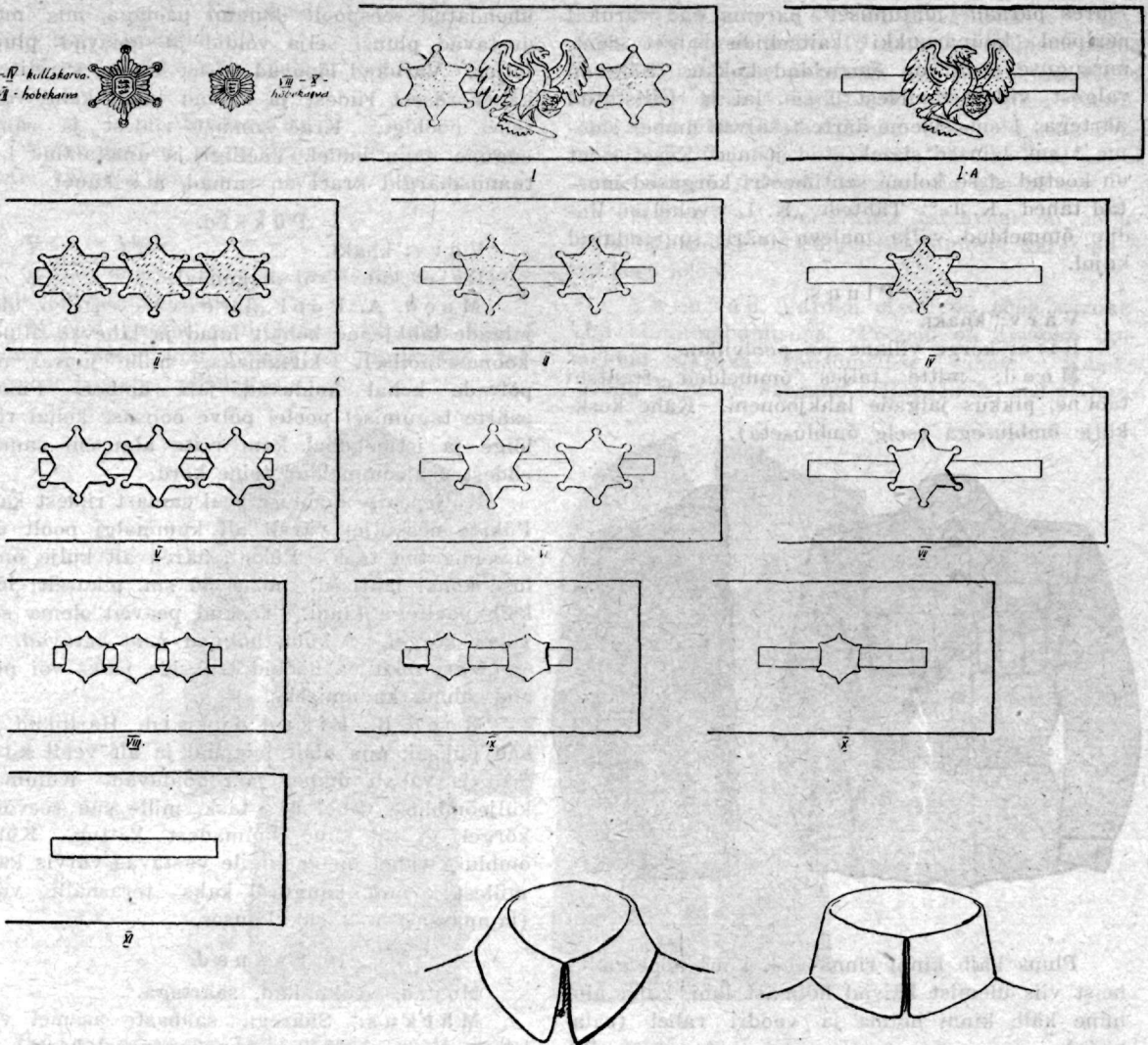
Krae: kahekordne maaskrae samast kalevist ja käib kinni 2 haagiga.

Väeliigi tunnusemärgiks on krae keskpaigas piki kraed vastavas värvis pael, mis algab 2 sm. kauguselt krae otsast ja mille pikkus ja laius

tähendatud ära allpool. Paela peale on paigutatud täpid vastavalt ametastmele:

Ametastme liik:	Väeliigile vastavas värvis	Täppide arv.
	pael $\left\{ \begin{array}{l} 7 \text{ sm pikk.} \\ 5 \text{ mm lai.} \end{array} \right.$	
I. 1. Kaitseliidu ülemal	"	Kahe kollavärviga täpiga, nende vahel kollavärviga kaitseliidu embleem.
II. 2. Kaitseliidu staabi ülemal	"	Kollavärviga kaitseliidu embleem.
3. Kaitseliidu staabi jaoskonna pealikul	"	3 kollavärviga täppi.
III. 4. Maleva pealikul	"	3 " " "
5. Maleva pealiku abil	"	2 " " "
6. Staabi käskudefäitjal pealikul	"	2 " " "
IV. 7. Malevkondade pealikul	"	1 " täpp.
8. Instruktoril malevas	"	1 " " "
V. 9. Malevkonna pealiku abil	"	3 suurt hõbevärviga täppi.
10. Kompanii pealikul	"	3 suurt hõbevärviga täppi.
VI. 11. Kompanii pealiku abil	"	2 suurt hõbevärviga täppi.
12. Malevkonna relvurpealikul	"	2 suurt hõbevärviga täppi.
13. Staabi sekretäril	"	2 suurt hõbevärviga täppi.
14. Kl. staabi raamatupidajal	"	2 suurt hõbevärviga täppi.
VII. 15. Rühma pealikul	"	1 suur hõbevärviga täpp.
16. Maleva sekretäril	"	1 suur hõbevärviga täpp.
17. Kl. staabi raamatupidaja abil	"	1 suur hõbevärviga täpp.

I, II - R kullakarva
 E, V - hobekarva

VIII. 18. Rühma pealiku abil väeliigile vas-3 väikest hõbevär-
 tavas värvis vi täppi.
 pael 5 sm. pikk.
 5 mm. lai.

19. Kompanii relvurpea-
likul	„	3 väikest hõbevär-
vi täppi
20. Vanemal kirjutajal	„	3 väikest hõbevär-
vi täppi.
IX. 21. Jao pealikul	„	2 väikest hõbevär-
vi täppi.
22. Nooremal kirjutajal	„	2 väikest hõbevär-
vi täppi
X. 23. Jao pealiku abil	„	1 väike hõbevärvi
täpp.
XI. 24. Malevlastel	„	

Märkus: Kaitseliidu staabi ülem ja malevkonna pea-
 liku abi kannavad olapaelu.

Ölalapid:

Samast riidest, öla juurest 6 sm. ja krae
 poolt 4 sm. laiad. Pagunid lõpevad teravaks lõ-
 gatud otstega 1 sm. kaugusel krae s'isemisest
 servast. Paguni alumine ots kinnitatud varuka
 õmbluse vahele, kuna kraepoolne ots käib kinni
 väiksema metallnööbiga.

Paguni keskaigas maleva trafarett, mille
 kinnitab kaitseliidu ülem.

Kraetäpid. A. Kaitseliidu ülemast —
 k.-l. instruktorini malevas kuusnurksed kulla-
 värvi metallist kraetäpid, mis kombineeritud ka-
 hest korrapärasest kolmnurgast — kujutavad
 tähekujuliselt laialiminevaid kiiri. Tähe keskkohal
 kolm leoparti. Täpi läbimõõt 18 mm. Täpi
 otstel rõngakesed krae külge õmblemiseks.

B. K.-l. malevkonna pealiku abist kuni k.-l.
 peastaabi asjaajajani — samakujulised ja sama-
 suured hõbevärvi metallist kraetäpid.

C. K.-l. rühma pealiku abist kuni k.-l. jao
 pealiku abini — samakujulised hõbevärvi metal-
 list täpid, kuid otste rõngakesteta ja läbimõõdus
 12 mm. Krae külge kinnitamine sünnib selle-
 kohaste kandade abil.

Nööbid: oksüdeeritud metallist riigi vapi
 kujutusega. Suured — diameeter 22 mm., väi-
 kesed — 13 mm.

Märkus: Iga kaitseliitlane kannab era-
 riide juures relva kandmisel ja iga riietamise

juures paraadi juhtumisel parema käe varukal pealpool küünarnukki kaitseleidu valget sidet, missuguse otsad on õmmeldud kokku. Side on valgest villasest riidest 9 sm. lai ja palistatud äärtega; 1 sm. sideme äärtest käivad ümber sideme 1 sm. laiused sissekoetud joned. Keset sidet on koetud sisse kolme sentimeetri kõrgused mustad tähed „K. L.“ Tähtede „K. L.“ vahel on lindile õmmeldud välja maleva märk suurendatud kujul.

Pluus.

Värv: khaki.

Riie: kerge villane või poolvillane.

Mood: mitte taljes õmmeldud frentshi taoline, pikkus jalgade lahkjooneni. Kahe kesk külje õmblusega (selg õmbluseta).

Pluus käib kinni rinna eest kuue nõõbiga — neist viis ülemist käivad hõlmast läbi, kuna alumine käib kinni hõlma ja voodri vahel (salanõõp).

Hõlmad — vasak pool parema peal. Rinna peal kummalgi pool pealeõmmeldud taskud, mis samasugused nagu kuuel. Küljel õmblustel on pluusi alumisel serval umbes 6 sm. pikused lõhed. Talje kohal selja taga on keskkülje õmblused

ühendatud seespoolt kummi päelaga, mis moodustavad pluusi selja voldid ja hoiavad pluusi taljes. Varukad lõpevad 6 sm. laiuste värvlitega kahekordsest riidest ja käivad kinni kahe väiksema nõõbiga. Krae samast riidest ja samasugune nagu kuuel. Väeliigi ja ametastme liigi tunnusmärgid krael on samad, mis kuuel.

Püksid.

Värv: khaki.

Riie: kalev või diagonaal.

Mood. A. Pool „Breeches“, s. o. ülalt jalgade lahkjoone kohalt laiad ja lähevad allpool koonusetaoliselt kitsamaks, mille juures nad põlvede kohal hoiuvad jala ümber. Pükste säärtel tagumisel poolel põlve õõnsuse kohal ristlõige ja istmekohal kuni reite alguseni samast riidest pealeõmmeldud teine kord.

Küljepealse õmbluse peal samast riidest kant. Pükste eesküljel värvli all kummalgi poolt üks sisselõigatud task. Pükste ääred alt külje õmbluse kohal lahtised, umbes 30 sm. pikuselt; lõhe käib paeltega kinni. Taskud peavad olema seevõrra kõrgel, et kuue hõlmad neid katavad.

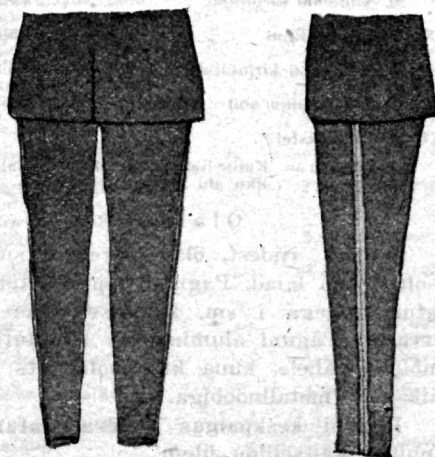
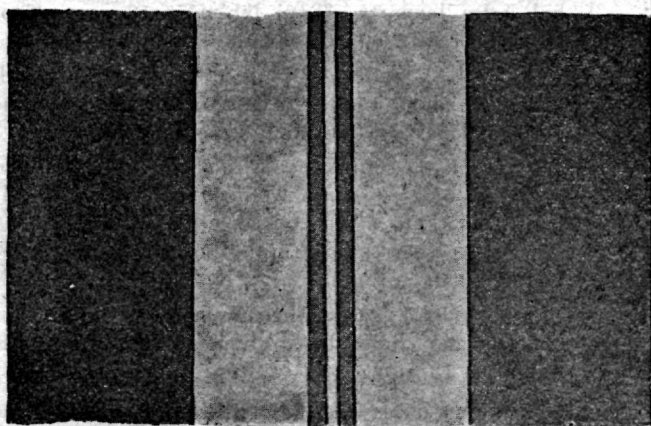
Värvli küljes nõõbid trakside jaoks või pöönad rihma kandmiseks.

Mood B. Pikad püksid. Harilikud pikad püksid, mis ülalt laiemad ja alt veidi kitsamad ja vabalt ümber jala hoiuvad. Kummagi küljeõmbluse vahel üks task, mille suu seevõrra kõrgel, et ta kuue hõlmadest kattub. Küljeõmbluse vahel on väeliigile vastavas värvis kant, millest 2 mm. kaugusel kaks terashalli vööti (lampassid) à 2 sm. laiuses.

Saapad.

Mustad, veekindlad, säärttega.

Märkus: Säärega saabaste asemel võib kanda ka poolsaapaid, kuna sarnasel korral sukad peavad olema tumedad ja ulatama põlvedeni; põlve kohalt on nad umbes 10 sm. laiuselt tagasi käändud. Sukki võib asetada nahast keetritega. Pikkade pükste juures kantakse musti või kollaseid poolsaapaid.

Kindad.

Värv: pruunid.

Mood: sõrmikud (nahast, riidest või riidist).

Kannused.

Samasugused nagu kaitseväs (v. sõjamistri käsukiri nr. 65 — 1924. a. lisa nr. 6).

Palit.

Värv: khaki.

Riie: kalev. Kinnise rinnaesisega, üksteise peale käivate hõlmadega.

Mood: selja peal kraest alumise ääreni ulatav peidetud volt. Palit on tõmmatud taljesse seljapealse põõnaga.

Hõlmad: vasak käib parema peale, kummalgi 5 suuremat nõöpi vertikaal suunas. Hõlmad ühest tükist. Esimesed (ülemised) nõöbid asuvad kraelõkade all.

Küljetask: hõlmade sees kummalgi küljel sisemise lapiga üks poolviltu küljetask, mille eelmine ots asub alumise nõöbi kõrgusel, kuna tagumine ots 20° madalam. Taskute pealmisest äärest kaenlaaluseni sisseõmblus, mis palitu hoiab taljes.

Selg ühest tükist kahe küljeõmblusega. Keskselja pealt alumise ääreni peidetud volt, mille laius lahtitõmmatult — 50 sm.

Põõn. Keset selga — piha all — on põõn, mille otsad nurgelised 90°. Põõna kuju äärtelt on kaarena nõgus, laius keskpaigast 5 sm. ja otstel (nurga algul) — 7 sm. Põõn kinnitatakse kahe suurema nõöbiga põõnapidemetele, millised endast kujutavad seljatüki peale õmmeldud kandilise lõikega riidesiile, mis oma ühe äärega ulatavad palitu küljeõmbluse vahele. Põõnapidemete pikkus on 20 sm. ja laius 5—6 sm.

Seljatagune lõhe. Palitul on taga lõhe, mis algab umbes 15 sm. võrra allpool põõna keskohta. Lõhe paremale servale on õmmeldud siil, mille peal 5 väiksemat nõöpi; lõhe vasak-serval on õmmeldud alla siil, millel viis salanõöpauku. Palitu pikkus kasvude järele, kuid ta ei tohi ulatada põlvest madalamale 15—20 sm.

Märkus: Kaitseliidu ratsaväel on seljavoldi lahtilõige taljeni; selle alumisel äärel on 8 väikest nõöpi.

Varuka d. Varuka otstel on põõn varukasu kinnitõmbamiseks. Põõnad on otsapidi õmmeldud varuka välisõmbluse vahele. Käisepõõna kuju on sarnane seljapõõnale, millel puu-

dub teine ots. Käisepõõna laius otsa kohal nurga algul 5 sm., varuka õmbluse juures 4 sm. ja põõna keskkohal — 3,5 sm. Põõn ulatab kuni varuka väliskülje keskpaigani ja selle vaba ots nõöbitakse varuka külge vähema nõöbi abil. Umbes 10 sm. sellest nõöbist varuka sisekülje suunas on teine väiksem nõöp.

Märkus: Vasaku varuka tagasikäände seespoolne õmblus on lahtine, moodustades tasku. Kaitseliidu ratsaväe palit on samasugune nagu jalgväe oma.

Krae: samast kalevist, mahakäändud, eest lahti seisvate nurkadega, käib eest kinni ühe haagiga. Laius: eest 14 sm., selja keskohalt 9 sm. Väeliigi ja ametastme tunnusmärgid nagu kuuel. Krae vasaku nurga all kahe väiksema nõöbi peal seisev 12 sm. pikune põõn, millega halva ilma puhul ülestõstetud kraed parem ülal hoida. Krae parema nurga all üks väiksem nõöpõõna kinnitamiseks.

Õlilapid: samasugused nagu kuuel.

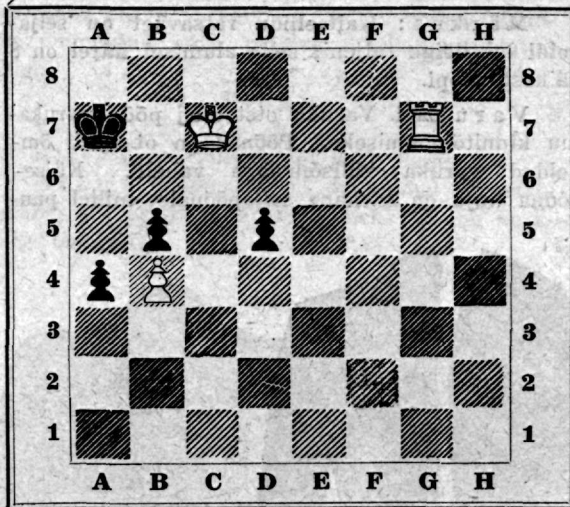
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 19.

Kokku seadnud Joel Fridliziuz (Gotenburgis).

Mustad.

Valged.

Mustad: Ka7, Ea4, b5 ja d5.

Valged: Kc7, Vg7, Eb4.

Valged algavad ja annavad matt kolme sammuga.

Ülesanne nr. 16 lahendus.

1. Lf2—d4,	c5:d4,
2. Oa3—e7 annab matt.	
1. (Lf2—d4),	f4—f3,
2. Oa3—c1 annab matt.	

1. (Lf2—d4), Od5 ükskõik kuhu

2. Ld4—d8 annab matt.

1. (Lf2—d4), h5—h4,

2. Ld4—e5 annab matt.

Õiged lahendused saatsid: Raoul Pärnpuu, Boris Kerner ja V. Mikenas (Tallinnast), Martin Villemson (Pärnust).

Olen saanud Inglismaalt
nüüdsele moele vasta-
vaid ülikonna- ja palitu-
riideid.

Kõige uuemaid
Londoni uudiseid.

Rätsepaäri

Max Johanson

Tallinn,

Lühikejalg 6, kõnetr. 30-89.

Tellige „Kaitse Kodu!“ 1. juulist.

„Kaitse Kodu!“ on meie kaitseliidu elu peegliks, sellepärast see ei või puududa ühegi kaitseliitlase kodus. Kuid mitte üksi kaitseliitlastele pole määratud „Kaitse Kodu!“ —

see on ajakiri kogu rahvale.

„Kaitse Kodu!“ on kõige sisurik-
kam ja põnevam ajakiri Eestis.

Iga kaitseliitlane tutvustagu seda oma ümbruskonnale ja kandku hoolt, et „Kaitse Kodu!“ leiaks teed kõikidesse küladesse, taludesse ja peredesse.

T a l i t u s.